د الفت نثري کلیات

(دوهم ټوک)

د

عبدالرحیم بختاني

په زیار

۱۴۲۲هـ ق

فهرست

شمېر	سرلیك	مخ
۱.	ښاغلو ورونو(میرویس الفت)	۱
۲.	یو څو خبرې (عبدالرحیم بختاني)	۵
۳.	غوره نثرونه	۱۰
۴.	وینې زلمیان	۱۳
۵.	ستاینه	۱۵
۶.	د مرغلرو امیل د ښاغلي الفت په نظر کښې	۱۷
۷.	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښې	۲۰
۸.	د اورلمبې	۲۱
۹.	پښتو نثرونه	۲۲
۱۰.	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱.	د زړه بخرې	۲۶
۱۲.	کلیمه داره روپۍ	۲۷
۱۳.	د پښتو ادبیاتو تاریخ (دویم ټوك)	۲۸
۱۴.	د افغانستان د خینو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵.	پلوشې	۳۲
۱۶.	پښتانه شعراء (دریم ټوك)	۳۵
۱۷.	پښتانه شعراء (دریم ټوك)	۳۷
۱۸.	راز	۳۸
۱۹.	نومیالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه)	۳۹
۲۰.	سید غلام حیدر (رحمة الله علیه)	۴۲
۲۱.	اژدهای خودی	۴۴
۲۲.	شریعت یا رهبر سعادت	۴۶

۲۳ د افکارو تعمیم او تکامل.. ۴۹
۲۴ وینې زلمی څوك دی؟.. ۵۷
۲۵ پښتانه وګوری؟.. ۶۰
۲۶ د حقایقو اظهار.. ۶۲
۲۷ ازادیء ګفتار.. ۶۵
۲۸ پاك کور.. ۶۷
۲۹ زما دعا.. ۷۰
۳۰ د پښتو او پښتونولۍ دنیا.. ۷۲
۳۱ خپله ژبه.. ۷۵
۳۲ هسې خوشحاله یم.. ۸۰
۳۳ د ژبې خدمت.. ۸۲
۳۴ د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا.......... ۸۵
۳۵ د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه.......... ۱۰۱
۳۶ د شورا اوومه او دولسمه دوره.. ۱۰۵
۳۷ د ښاغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي.. ۱۱۰
۳۸ شخصي.. ۱۱۵
۳۹ سخاوت نه دی قرباني ده.. ۱۱۹
۴۰ کیست؟.. ۱۲۱
۴۱ شوری.. ۱۲۲
۴۲ د اشنای په یاد.. ۱۲۷
۴۳ جریده نګاري.. ۱۳۰
۴۴ د خط مشي په رڼا کښې.. ۱۳۳
۴۵ ګریز ماهرانه.. ۱۳۷
۴۶ د پښتو انکشاف او تقویه.. ۱۳۹
۴۷ میدانید چه میخواهد؟.. ۱۴۳
۴۸ د اساسي قانون مطالعه او مقایسه.. ۱۴۴
۴۹ هنر کجدار و مریز.. ۱۷۵

۵۰ رشوت څنګه ورکیږي؟ ۱۷۷
۵۱ پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲ کابینه ۱۸۰
۵۳ شنده دیموکراسي ۱۸۱
۵۴ قانوني اصل ۱۸۲
۵۵ الحق للقریب ۱۸۵
۵۶ تصور او واقعیت ۱۸۷
۵۷ ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸ پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹ د اوسني حکومت ښه او بد ۲۰۸
۶۰ د اولسي جرګې د څلوپښتو وکیلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱ تجرید ۲۲۵
۶۲ د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزیدو... .... ۲۲۹
۶۳ تبعیض او امتیاز یعني څه؟ ۲۴۰
۶۴ بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵ د قانون د حاکمیت وعده ۲۵۱
۶۶ د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷ د سیاست سراب ۲۵۸
۶۸ ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹ متبتي ۲۶۷
۷۰ دیني تبلیغ ۲۶۹
۷۱ حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲ د سیاست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳ استیضاح او توضیح ۲۸۱
۷۴ حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵ څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶ د ژبو فیصله ۳۱۴

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبياتو دڅېړلو اکاډمي ده. د هغې د وظيفې د همدې نوعيت له مخه، د بهرنيو هيوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بيا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنيزو پوهنو د څېړلو څانګه هم جوړه شوه او ديونسکو په فيصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بين المللي مرکز هم تاسيس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمۍ د ژبو او

ادبیاتو په مرکز کښې، پښتو ټولنه د پښتو ژبې او ادبیاتو د انسیتیتوت په نامه هم یادېږي.

استاد ګل پاچا "الفت" د هېواد ویاړلی ادیب، منلی شاعر، ښاغلی دانشمند او غښتلی ملي ټولنیز سیاسي شخصیت دی، چه په سیمه او نړۍ کښې د پوره شهرت او وجاهت خاوند دی. هغه د خپل رسمي ماموریت په پیل کښې لس کاله د پښتو ټولنې علمي غړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کښې) اوه کاله د هغې ټولنې مشر (رئیس) و. د هغه دریاست په دغه موده کښې د هغه په هلو ځلو د پښتو ټولنې د مسلکي غړو د علمي مدارجو لایحه تصویب او عملي شوه، دې ټولنې په کمي او کیفي توګه پراختیا وموندله او د یوې علمي ژبنۍ او ادبي اکاډمۍ په بڼه یې حیثیت نور هم لوړ او شهرت یې لا پسې زیات شو.

د استاد الفت علمي، تحقیقي او ادبي آثار زیاتره د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپاره شوي دي او په دې صورت له (اکاډمۍ) سره د (الفت) نوم او بالعکس نژدې ارتباط لري او د همداسې روابطو په اساس، اوس (الفت اکاډمي) د استاد الفت د آثارو د راټولولو او خپرولو، د استاد د کارونو او کارنامو د معرفي کولو او خپرولو لپاره هلې ځلې کوي او د افغاني ادب په کرښه کښې د هغه ویاړلي استاد په پل، پل اخلي.

الفت اکاډمي ویاړي چه له ۱۹۹۲کال نه راپه دې خوا، په وچو دډو، تشو لاسونو او سپېره ډاګ کښې، بیا هم توفیق موندلی دی چه د استاد الفت دغه آثار چاپ او ټولنې ته وړاندې کړي:

۱ـ د الفت مرغلرې. شعري کلیات، دښاغلي شهرت ننګیال په زیار، یو زر ټوکه.

۲ـ د الفت نثري کلیات، د ښاغلي محمد اسماعیل یون په زیار، یو زر ټوکه.

۳ـ د ټولنې په جوړښت کښې د اسلام نقش، د استاد وروستی تحقیقي اثر، یو زر ټوکه.

۴ـ زما استاد الفت، د محترم سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار لیکنه، یو زر ټوکه.

۵ـ ادبي سوغات، د سرمحقق بختاني خدمتګار په زیار، یو زرټوکه.

ـ ډېر خوشحاله یو چه وتوانېدو د استاد الفت د هدیري ګیرچاپېره دیوالونه په پاخه ډول له سره جوړ او ترمیم او د نوموړي مزار جوړ کړو. چه د سږ کال د حمل په ۲۷ نېټه د قرآن کریم د ختم نه وروسته، د ننګرهار د اطلاعاتو او کولتور دریاست په مرسته او برخې اخیستلو افتتاح او بیا د استاد په کور کښې ادبي غونډې او مشاعرې تر مازیګره پورې دوام وموند او په همدې مناسبت د ښاغلي استاذ عیسی په ابتکار د هغه او د جلال آباد د ښار د نورو خطاطانو هنري نندارتون په هماغه کور کښې پرانیستلی و.

ـ اوس په ډېره خوشحالۍ درنو لوستونکو ته زېری ورکوو، چه د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د بشپړتیا په لاره کښې دغه دی یو بل ګام پورته شو او د الفت نثري کلیات، دوهم ټوك هم ترتیب او چاپ شو.

ښاغلي عبدالرحیم "بختاني" د استاد سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار کشر زوی، په دې بریالی شو چه له ممکنو منابعو څخه، د دې کلیاتو مضامین په ډېر زیار او دقت راټول کړي او یوه خوږه مقدمه پرې ولیکي.

بې شکه چه استاد الفت د ادبي منظومو او منثورو آثارو یو مبتکر لیکوال دی، مګر لکه څنګه چه ګورو د کلیاتو په دې دوهم ټوك کښې د استاد داسې آثار هم زیات شوي دي، چه له ادبي خوند او رنګ سره سیاسي، حقوقي او قانوني اړخ یې ډېر قوي دی او د استا. په پوره قانونپوهنۍ او فقاهت پوره دلالت کوي. د کتاب ښاغلي ټولوونکي، چه پخپله د تاریخ او ټولنیزو پوهنو ماستر دی، د تاریخ او ټولنپوهنې له نظره، د استاد دغسې لیکنو ته لوړ ارزښت ورکړی دی او د دې پوهنې د څېړندویانو لپاره یې د څېړنې ښه منبع

ګڼلې ده. موږ ښاغلي عبدالرحيم بختاني ته کورودانی وايو، د هغه زيار او زحمت ستايو او د علم او فرهنګ په لاره کښې ورته زيات توفيق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډير ويار د استاد الفت د زيږېدو د دوه نوييمې کاليزې په درناوي او د هغه د وفات د څلويشتم تلين د نمانځنې په موقع (د الفت نثري کليات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته يې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

ميرويس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د مياشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

يو څو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې يو ځلاند ستوری دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې ديني، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنيزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړينې وروسته دهغه يو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځينې چاپ شوي کتابونه يې بيا او بيا چاپ شول. په افغاني ټولنه ، په تېره بيا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه بايد د هغه د نثرونو او نظمونو کليات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کليات دی چه د ښاغلي شهرت ننګيال په زيار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دويم چاپ يې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړی ښاغلی عبدالحسيب حکيمي موظف شوی و، هغه ډېر زيار واېست او د يو غټ کتاب په حجم يې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستيو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکيمي صاحب خواري اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکيمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې يې وبخښي.

وروسته بيا خوان محقق ښاغلي محمد اسماعيل يون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کليات) د هغه په زيار راټول او د نوموړي له سريزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بيا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلياتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوړه بې سر

وسامانو شرایطو کښې د ښاغلي یون لاس ته راغلي وو، راټول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله یم چه زما ګران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار دا وظیفه ماته وسپارله، لارښودنه یې راته وکړه او یو لړ ماخذونه یې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پیټو او نااوزګاتیاوو سره هم زه د الله پاك نه شکر ګذار یم، چه په تېرو دوو کلونو کښې په دې بریالی شوم، چه د استاد الفت یو لړ نوري نثري لیکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلي دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو لیکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرایدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت یو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سیاسي لیکنې راغلي دي. په ډېرو لیکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضیحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. که څوك د افغانستان معاصر تاریخ لیکي، کولی شي له دغسې لیکنو څخه د یو معتبر ماخذ په توګه استفاده وکړي. همدارنګه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو لیکنې شته. د استاد الفت هغه نظریې، تقریظونه او سریزې چه تو موري د نورو لیکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې لیکلي دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې لیکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د ځینو کارمندانو بې بند وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوې ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پیرایو کښې لیکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او خاینان افشا شوي او دغریبانو او مظلومانو د ژوند دبنه کېدو د پاره ډېر څه او ډېر ښه لیکلي شوي دي.

بـایـد وویـل شـي چـه دغـه یـوازې انتقـادي لیکنـې نـه دي، بلکـه اصلاحـي بڼـه هـم لـري، پـه ځینـو مـواردو کـښې ډېرشـدید انتقادونـه شوي دي او پـه ځینـو مـواردو کـښې پـه نرمـه ژبـه اصلاحـي لارښودنـې شـوي دي او د ځینـو ښو کـارونو پـه برخـه کـښې تـائیدي او تشـویقي لیکنـې هم شـته.

د الفت صاحب نـثر هـم د هغـه نظم غونـدې ډېر تـاثیر نـاک دی او کلـه چـه سړی د کـوم مطلـب پـه لوسـتو شـروع وکـړي، نـو تر آخـره پـورې یـې لولـي او د یـوې لیکنـې پـه لوسـتو د بلـې د لوسـتو شـوق ورتـه پیـدا کـېږي او پـه ځینـو خایونـو کـښې یـې همدغـه نـثر د نظـم نـه ډېر خونـدور او اغېزنـاک دی.

پـه دې لیکنـو کـښې د وخـت د اعـلان شـوي دموکراسـۍ او د هغـه پـه اسـاس د تدویـن شـوي اساسـي قـانون نیمګړتیـاوې تحلیـل شـوي او ښودل شـوي او پـه دې کـښې د هغـه اساسـي قـانون او دیموکراسـۍ د نـه تطبیـق پـه بـاره کـښې صریـح شـکایتونه او انتقادونـه لوسـتی شـوو، چـه لـه هغـه څخـه هـم د لیکـوال سـمه دقیقـه ځېرنـه او ژور نظـر څرګنـدېږي او هـم د وخـت سیاسـي-اجتمـاعي وضـع د سـړي سـترګو تـه دربېږي او دا هـم ښکـاره کـېږي چـه پـه هغـو نمایشـونو کـښې دومـره خـو وو چـه یـو لیکـوال، د دموکراسـۍ لـه اعـلان څخـه دومـره اسـتفاده کـولای شـوای چـه پـه ډېر ښکـاره او بربنـډ صـورت پـه ډېر وضـاحت او صراحـت سـره دومـره آزاد وغـږېږي او پـه همدغـه انـدازه د قلـم د آزادۍ د حقیقـت معیـار تاریخ تـه وسـپاري.

لکـه چـه ګـورو د کلیـاتو پـه دې ټوک کـښې هـم مونـږ لا پـه دې بریـالي شـوي نـه یـو چـه د اسـتاد الفت د نـثرونو ټولـې لیکنـې راټولـې کـړو. کـېدی شـي د دریـم ټوک د پـاره هـم هلـې ځلـې وشـي او د نـورو مدارکـو پـه موندلـو د کلیـاتو د بشـپړتیا پـه لـور نـور ګامونـه هـم اوچـت شـي.

د کتـاب د ترتیـب پـه بـاره کـښې بـاید ووایـم:

ـ د استاد الفت د هرې لیکنې په پای کښې د هغې ماخذ ښودل شوی دی.

ـ د کتاب په سر کښې، د نورو لیکوالو او شاعرانو پر کتابونو، ادبي او څېړنیزو اثرونو د استاد الفت هغه نظریې او تقریظونو ته ځای ورکړ شوی دی چه د نومړو کتابونو په سریزو کښې او یا په ځینو جرایدو کښې چاپ شوی دی. په دې لړ کښې مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سریزو په سر کښې د استاد د (غوره نثرونه) سرلیك راواخلو په داسې حال کښې چه مونږ د نورو پر کتابونو د استاد لیکنې را اخیستې دي او د ده پرخپلو کتابونو د هغه له سریزو څخه تېر شوي یو د دې سرلیك اخیستلو لپاره دوه دلیلونه لرو:

الف:ـ د غوره نثرونو سرلیك پخپله هم یو غوره ادبي نثر دی، چه په هغه کښې د لیکوال د لیکوالۍ، هلې ځلې او کړاوونه هم منعکس شوي دي او د یو واقعي مسلکي لیکوال سرشت او سرنوشت پکښې ځلبدلی دی.

ب:ـ استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامینو په باره کښې لیکلي دي چه "زه بې خپل غوره نثرونه بولم" یعنې په هغه کتاب کښې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او زمونږ په نظر کښې د استاد ټول یا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او د غوره نثرونو د کتاب د سرلیك مضمون ورسره توافق او تناسب لري.

ـ مونږ به ډېر خوښ و اوسو چه په دې کښې ځینې داسې نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد ګوتو له ورغلي وای، هغه به یې هم غوره ګڼلي وای او په غوره نثرونو کښې شامل کړي وای، چه هغه لیکلي دي :"زما په مقالو کښې ځینې نورې مقالې هم شته چه دلته یې چاپول مناسب و، مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نیمګړی غوندې شو" مونږ وایو چه خدای دې وکړي چه دغه

نیمگړتیا اوس یو څه پوره شوي واوسي او په راتلونکي کښې لا تکمیل شي.

ـ دې سرلیك پسې نور تقریظونه او نظریات چه زیاتره د استاد الفت د پښتو ټولنې د ریاست د دورې دي د هغو د چاپ د نېټې په ترتیب راغلي او بیا په مختلفو موضوعاتو کښې د استاد نوري لیکنې دي چه بیا هغه هم د چاپ د نېټو په ترتیب اوډل شوي دي. په دې باره کښې مونږ په دې نظر یو چه که دیو ادبي لیکوال یا شاعر منظوم او منثور آثار د هغو د نېټو له مخه ترتیب شي نو دې سره هم د نوموړي لیکوال د ژوندانه دبهیر او ورسره د هغه د فکر او لیکنې د تحول او تکامل دپرله پسې بهیر څه نا څه څرګندونه کېږي او د ادب یو مؤرخ او د ټولنې یو مؤرخ او ټولنپوه ته د دغو آثارو څخه د تاریخ او ټولنپوهنې په رڼا کښې د استفادې کار اسانېږي او عام لوستونکو ته هم دغسې یو فکر ورکولی شي.

ـ ماد استاد الفت د آثارو په رانقلولو کښې د هغه فاضل ادیب او دانشمند استاد د خپل لیك دود رعایت کړی دی.

ـ د استاد الفت ځینې لیکنې د هغه په مستعارو نومونو چاپ شوي دي. د هغو په ښودنه کښې زما محترم پلار سرمحقق خدمتګار مرسته کړې ده.

په هر صورت زه سمدستي ویاړم او خوشحاله یم چه ګرانو درنو لوستونکو او د استاد د آثارو مینه والو ته د هغه د کلیاتو دا دوهمه مجموعه وړاندې کوم. د دې آثارو د راټولولو په چارو کښې زه د خپل محترم دانشمند پلار د مرستو او لارښودنو او د هغه د چاپ لامله (د الفت اکادمي) څخه مننه کوم او دې سره محترمو او درانه لوستونکي د کتاب مطالعې ته رابولم.

په مینه او احترام
عبدالرحیم "بختانی"
کابل ـ خیرخانه مینه
د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کېږي چه زه د څه ليکلو او فکر کولو په رنځ اخته يم. همدغه شغل زه له خپلو او پرديو نه بېل کړم او په ګوښه ځای کښې ئې له خلقو نه لرې کښېنولم. ډېرې شپې يې رابانديې په وينه تېرې کړي او ډېرې ورځې ئې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچيو او د کاله خلقو سره ډېر لږ وخندل او هر چاته بې مينې غوندې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښېناستم چه د څه ليکلو په فکر کښې راته لمونځونه هم قضا شوه، مګر هېڅ مې ونشو ليکلی. کله به نيمه شپه لکه سودايي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حېران حېران کتل. يو وخت به مې څو کرښې وليکلې بيا به مې هغه څېرې کړې، بل وخت به مې خپل څېرې کاغذونه راغونډ کړه او يوه کلمه به مې له بايې سره نښلوله.

ډېر ځله راته خپل فکر او خيال ډېر ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو ليکنو ته په ډېر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور شوی دی.

ډېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی يم او چېرته لرې د غره په لمن کې په کومه هديره کښې ناست يم يا مې د سيند په غاړه يوازې ورځ تېره کړې او يوازيتوب مې ډېر لوی نعمت ګڼلی دی.

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.

د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه ګڼم.

زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې ئې ډېر زيار ايستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي، دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدی شي چه ځينې به يې له اوسني حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډېرې ځګرخونی لري او ډېر ځله داسې کېږي چه يو ليکوال يوه شپه په وينه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلی.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه ګران کار دی چه نورو ته ئې ګرانوالی او درونډوالی نه معلومېږي.
په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوی يم او له هيچا نه پرې هېڅ نه غواړم.
ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ماپه ځان ډېره ښه عقيده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارك ګاڼه. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکښې ليدله، مګر اوس هغه د يقين سرمايه په شك بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پيدا شوه.

زه به اوس ډېر خوښ یم که دا پاڼې لکه د تمباکو پاڼې د چا د فکر صحت ته زیان ونه رسوي او څه زهر پکښې ګډ نه وي، هر څه چه وي او هر څنګه چه وي، مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نیت دغه کار نه کوم.

دا فکرونه ښه وي او که بد، مګر د بیان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نثر ښېګڼې پکښې شته. که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د یوه ادبي متن په حیث یوه ساده انشاء بللی شو چه له نورو لیکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کښې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره څرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبیاتو په پوهنځي کښې د پښتو استاد شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو.

پدې انشاء کښې که زه یو څه ښکلېتوب وینم هغه سادګي او آساني ده چه په لفظ او معنی کښې ئې ډېر لحاظ ساتل شوی دی او دا اساني په ډېرو مشکلاتو لاس ته راغلې.

پدې انشاء کښې که د فکر او معنی څه ښایست شته هغه په سادګی کښې پټ دی او څه ایغ تیغ حسن پکښې ځوك نشي لیدی.

که دا نثر رواج ومومي او ځینې نوي لیکوال دغه سبك غوره کاندي ما به د خپل زیار او زحمت ډېر ښه اجر موندلی وي او خوښ به یم چه د پښتو نثر ته مي یو څه خدمت وکړی شو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرلیك، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

وېښ زلميان

په دې نامه يو كتاب راورسېد چه وېښو زلميانو يې په ليكلو كښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د نباغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او كوښښ د كابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې كتاب كښې موږ د مملكت مهم رجال، مهمې مفكورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او مليت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهېږو چه زموږ په هېواد كښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملكت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوی غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او نمايش نه دی، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت كول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د ځان او شخصي ګټې د پاره نه، بلكه د لوړو اجتماعي مطالبو او مباركو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوی له نشراتو او ويناګانو څخه سړی د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهېدی شي چه دوي خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت كښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره كار وكړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا كې د دنيا او اخرت نيكي وغواړي. لكه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوی دی (الـهم ربنا اتنا فى الدنيا

حسنة و فی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار) عملاً هم دواړه جهانه په نظر کښې ونیول شي.

هو! دوی لکه له مذهبه نا اشنا ځوانان یوازې دنیا نه غواړي او د آخرت سودا هم ورسره شته، مګر دنیا هم نه هېروي او رهبانیت ښه نه ګڼي. د دوی آرزو مونږ ته ځان داسې راښوولی دی، چې دوی یوه داسې رڼا لټوي، چه د جهل و ناپوهۍ، د بدو رسومو او مزخرفو خیالاتو د ناوړو عقایدو تورتم ورك کړي او حق و حقیقت، صحیح افکار او صحیح اعمال، صحیح اشخاص او رجال وپېژندل شي.

هغه کسان چه آخرت د پاره هېڅ نه کوي، له اخلاقو او انساني فضایلو محروم دي. بې د دنیا له عیش او عشرته بله آرزو او بله غایه نه لري. یا هغه اشخاص چه د خدای اطاعت او عبادت د دنیا د پاره دام ګڼي بې له ریا او تزویر څخه نور څه نه لري او په هغو چارو چه اخرت ګټل کېږي دوی دنیا پرې ګټي.

مونږه باید دغه دواړه طایفې د صحیح پوهې او حقیقي بصیرت په رڼا کښې وپېژنو او د مملکت صحیح خدمتګاران او د دین رښتیاني غمخواره له نورو نه بېل کړو.

د وېښو زلمیانو همدغه کار دی او د دنیا او آخرت ګټه هم په همدغو کارو کښې مضمره ده.

دغه کتاب چه زمونږ لاس ته راغلی دی، دغه شان رهنمایي پکښې شته او د بیا لوستلو دی چه مونږ به په وروسته ګڼو کښې څه مضامین د اختصار او اقتباس په ډول ترې واخلو. [1]

[1] اتحاد مشرقي، جریده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه. د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

ستاینه

ګمان مه کوئ چې زه د کوم شخص صفت کوم چې هغه به له یو ښه خوی سره سل بد خویونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاینه هم له ما نه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روژه کښې که هر څو مره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شربتونه او مېوې نه ستایم او نه دغه تېښ شیان د ستایلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان یم او د زړې کرایي لارۍ انتظار لرم، بیا هم د چا دبیوک او شورلیټ ستاینه د ځان د پاره عار ګڼم.

هو! زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شیانو نه اوچت دی او یو عالي حقیقت او حقه وینا ستایم چې هغه له یوه خواږه، خوندور او پرکیف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنیا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شیانو نه لوړ قیمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بیا د ننګرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل ادیب ښاغلي قیام الدین خادم اثر دی چې د کابل، مجلې په ۲۱۹مه ګڼه کښې د

ادبیاتو له کلیشې لاندې چاپ شوی او (وا وا مسلمانی) یې عنوان دی.

دې شعر په ما باندې ډېر زیات اثر وکړ. د ریا او تزویر عالم او هغه کسان چه اسلام غونډې یو لوړ او مقدس شی د خپلو شخصي او نفسي اغراضو د پاره وسیله کوي، د دغه شعر په لوستلو ماته نور هم تور او بد په نظر راغله. زما په زړه کښې چه له دوی سره کوم، دخدای د پاره، بغض پروت دی، دا شعر یې زما په نظر کښې ډېر محبوب او مقبول وګرځاوه.

زما دا مفکوره نوره هم قوي شوه، چه باید مونږ حضرت مجدد الفت ثاني علیه الرحمه او هغه کسان چه په دروغو مونږ ته، لکه دغه لوړ جناب خان ښیي، بېل کړو او د صبح صادق او صبح کاذب فرق او تمیز وکړو.

دا شعر علاوه په حقیقي او انتقادي قیمت شعري او ادبي سرمایه هم ډېره زیاته لري او ملاحت و مصلحت دواړه پکښې جمع شوي دي.

کوم کسان. چه دا شعر وجدانا خپل وصف الحال بولي او په زړه کښې پوهیږي چه خدایږو ته یې پیژندلي یو، هغه شاید دا شعر بد وګڼي، مګر د حق او حقیقت طرفداران او د حقیقي اسلام مینان به یې ډېر خوښ کړي.[1]

[1] اتحاد مشرقي. دیرشم کال. ۲۵مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدې دوهمه

د مرغلرو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لرداو بره، پښتونخوا ښه اشنا ده او بیرون دنیایې هم پېژني. ده په خپله نویسندګۍ او شاعرۍ دنیا خبره کړې ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جذابیت او حق ګویي ده. د ښاغلي الفت په قلم د ډېرو دولتمندانو اصحاب جاه بیځایه صفت هم موږ نه دی لیدلی، نو د یو شاعر خولا څه کوي!!

نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلرو امیل په کتاب څه لیکلي دي باید په غور وکتل شي. (زیری)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي که د ښکلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د مرغلرو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هیڅ نسبت نلري. هغه مرغلري چه د جواهرو په تول خرڅیږي او یا د پادشاهانو په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندې شی معلومیږي. مونږ ډیري قصې اوریدلي او په کتابونو کښې مو لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

ځتې ځتې سره او سپین زر بخښلي او ډېر ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډېره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه ګران او قیمتي څیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډېر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوګانې یې په شعر کښې له ورا ځلیږې. پښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" یې نوم دی. ډېر قیمتي څیز وګڼي او په ډېر قدر ورته وګوري. دا اشعار د یوه ډېر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډېرو جګرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډېر هسک ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، ځمکې، پټي، باغونه، قصرونه، له ډېرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مګر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعنې پس له مرګه یې هم ترینه څوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډېر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

تعبيرات يې ډير خوندور او خواږه دي. د يوه مطلب تصوير په ډير ښه شان ايستلى شي او د خيال د تسلسل په ساتلو يې لاس بر دى، په غزلو کښې يې ډير نازك ادبي تشبيهات او خوږې استعارې وينو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي يا ډير جوش و خروش نه دى غوره کړى، مگر متانت او ادبي قوت يې پکښې ډير ښه ساتلى دى، شعرونه يې ډېر روان دي، مگر پخپله ورو، ورو ځي او خپلوآرزوگانو ته نه دى رسيدلى. د بداعت له جنبې نه يې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه يې ډيره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په اميل کښې د عروج رمز، د تورې بريښ، د شاعر مسلك. دا ځکه چې پښتون يم، بې تهذابه تعمير، واوا مسلماني، سپين غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حيات، د چمن سيل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فرياد زورور نظمونه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دى او هر وخت مو د ده له اشعارو ډير خوند او کيف اخيستى دى، د دغه برجسته او ډير قيمتي اثر تبريك وايم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنيا کښې د ده په برخه رسيدلى دى دومره گنجايش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

---

[1] زيرى جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۷ مه گڼه
د ۱۳۳۳ ه ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه.

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبيني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره خو ګټور معلوميږي او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. خيني صفات شته چه د يوه شخص د پاره عيب وي، مګر د يوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيږي. علامه اقبال د يوه ملت د پاره ځان منته او ځان کتنه ډيره ښه ګڼله او د خودۍ درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په ښه او فطرت کښې څه ليدل او دغه قوم ته ئې ډيره لويه هيله درلوده. ځکه ئې دوی له نورو نه ډير ستايلي دي او دوی ته ئې خپلي زياتي هيلې ښکاره کړيدي. دده د شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د اميد سترګي د پښتنو خوا ته نيولي وې او افغاني ملت ته ئې په ډيري اعتنا کتل. د همدي لامله د پښتنو مشاهير د ده په اشعارو کښې ډير ياد شوي دي او د دغه قوم ملي شهامت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي. ښاغلي بختاني ډير ښه کار کړی دی چه دغه يادوني ئې د ده له اثارو راغونډي کړيدي او د يوه کتاب په صورت د پښتو ټولني له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندي کيږي چه دوی هم د دغه حکيم او فيلسوف شاعر په نظر ځانته وګوري او خپل حيثيت او مقام بيا بيا د هغه په نظر کښې ووينې. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډير موثر ګڼي او هيله لري چه ښاغلي پښتانه به ئې په غور او دقت ولولي. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولني له خوا يوه برخه له دې عنوان لاندي زياته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زياتوالي مفيد معلوميږي.[1]

---

[1] د ډکتر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هش

د اور لمبې

د انګليس او افغان هغه جنګ چه په (۱۸۴۲ع) کښې يې د انګليسانو په شکست خاتمه وموندله، نتيجه يې ځرګنده ده او باخبره خلک خبر دي چه ډير پرنګيان، ځيني ووژل شوه او ځيني د پښتنو په لاس بنديان شوه کپتان جانسن يو تن له دغو بنديانو څخه دی چه په خيبر کښې نيول شوی او بناغلي خيبري يې تاسو ته قصه کوي

په دې قصه کښې علاوه د پښتنو په توره او ننګ و غيرت د دوی اخلاقي رويه او انساني سلوک هم يو داسې فضيلت دی چه دښمن هم پرې اعتراف کړی او نه دغې ستاينې ته يې ځان نه دی ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول د پښتو او پښتنولۍ په لحاظ مفيد ګڼي او ارزو لري چه د ښاغلو لوستونکو خوښې څه نه څه حاصله کړي، ځکه چه هر څوک د خپل شهامت او شجاعت قصې په مينه اوري او د خپل تاريخ دغه برخه په ډير شوق لولي.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د قوس مياشت

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکي او خوښوونکي ښاغلي ژواك دی چه د مضامینو تنوع او د نثر ښېګڼې یې په نظر کښې نیولي دي، مګر نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښې موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل نه ارومرو څه قدر توپیر لري، مګر دا ویلی شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځينې کتابونه چاپ کړي دي چه د يوه ليکونکي غوره او ښه مضامين پکښې درج دي، مګر دا کتاب د ډيرو ليکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښيي او راز راز افکار، چه د يوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زياته توجه په کار ده او د پښتو ادب دغه برخه زياته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو ليکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو ليکوالو د پاره به يو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنګ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځينو استاذانو د نثر نمونې چه د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قيمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي ليکوال په شعوري او غير شعوري ډول ترينه استفاده وکړي او دغه راز اثار سربيره د ليکلو په طرز او طريقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په اذهانو کښې ښه څه پيدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هيله لرو چه مفيد او ګټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سريزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب مياشت

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمیرپه لحاظ کم دي، مګر د کیف په لحاظ ډیر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډیره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډیرو یا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څیر تول او تله لري، چه د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې سنجول کیږي، مګر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کیف ته یې ګوري.

یعني ښه شاعر، لوی شاعر، ستر شاعر هغه چاته وایي چه اشعار یې د معنی او ادبي ښېګڼو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسك مقام ولري.

خیام د شعر په تړئ کښې یو څو رباعۍ لري چه په ډیرو لږو کوچنیو پاڼو کښې یې ځای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډیرلوی قدر او قیمت لري.

د نباغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړي قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چه

که د اشعارو ببرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د یوه شعر د بل کېدلی. ما به خپل څو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړي وو او ډیر به خوښ وم چه د ده ښیني اشعار زما وای.

مګر زه اوس هم، د دي لامله چه خان ده ته ډیر نږدي ګڼم، د ده په اشعارو ویاړم او خپل یې ګڼم. همدغه وجه ده چه له یوي خوا ته مي د اشعارو خوند او ښکلا په ستاینه مجبوروي او له بلي خوا راته دغه ستاینه لکه د خان ستاینه ښکاري او مخه مي نیسي. که دغسي نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډېرو پاڼو کښي، ډیره لویه مقدمه لیکلي وه او له نیا ته به نمسي غنیمه وه.

په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان ښیي او زما ستاینلو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وایم، چه پښتو ټولنه، د دي اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سلیقي خاوندانو ته د پښتو د لوړ ادب یوه ښه او غوره نمونه وړاندي کوي.

کاشکي د ښاغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غوړي لا غوړ وای.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سرلیک. کابل. پښتو ټولنه، د ۱۳۳۷ حمل

د زړه بڅرى

د ښاغلي پرهېز "د زړه بڅرى" چه د ده د اشعارو مجموعه ده، ما تول ونشو كتلى، مگر ډېر ښه ښه شعرونه مې پكښې ولوستل چه په رښتيا ئې شعري كيف درلود او شعري محاسن پكښې وو.

د پرهيز په شعر كښې سربېره په سلاست اوروانۍ هغه شى هم موجود دى، چه شعر ورته ډير ضرورت لري، چه هغه احساسات او عواطف دي. څنگه چه ښاغلى پرهيز يو سپېڅلى او پاك زړى پښتون دى چه د حق او حقيقت په مقابل كښې نورو شيانو ته څه ډيره اعتنا نه لري او هر كله جرئت او صراحت نه كار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثير لاندې هغه جذابيت پيدا كړى دى چه په زړونو ډير اثر لري.

د وطن مينه، د مليت احساس، انساني عواطف او د يوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو كښې ډير ښه ځاى لري او د زړونو خاوندان ورته په ډير ښه نظر گوري، زه دا كتاب د چاپولو وړ گڼم او ډير ښه ادبي اثر ئې بولم.[1]

---

[1] د ذكر شوي كتاب په سر كې نظريه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

کلیمه داره روپۍ

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پژواك د پښتو ټولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتني احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثل شوي دي چه د افغان ملت د ترو او ښځو مېړانه او ناریتوب ترې په ښه ډول ځرګندیږي.

په کلیمه داره روپۍ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپۍ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډیر ښه تړون لري او لیکونکي د خپلې کیسې اساسي ټکي ګڼلي دي...[1]

[1] د ذکر تموي کتاب سریزه پښتو ټولنه، ۱۳۳۷ هـ ش.

د پښتو ادبیاتو تاریخ

دوهم ټوک

دا د پښتو د ادبیاتو د تاریخ دوهم ټوک دی چه په ۱۳۲۴ هـ ش کال کښې پیاوړي مولف عبدالحي "حبیبي" په لومړي ټوک پسې لیکلی او په ۱۳۲۹ هـ ش کښې د کابل مجلې په ګڼو کښې پرله پسې خپور شوی دی.

د پښتو ټولنې د ادبیاتو د څانګې ښاغلي مدیر محمد حسن ساپي له کابل مجلو نه راغونډ کړ او اوس د کتاب په صورت ښاغلو لوستونکو ته د استفادې د پاره وړاندې کیږي.

د دې کتاب لومړی ټوک په ۱۳۲۰ کښې د ادبیاتو د پوهنځي له خوا د درسي کتاب په حیث چاپ او په درس کښې شامل شو.

ښائي چه د دې ټوك په خپرېدو هغه درسي سلسله پراختيا وموميي او د ادب محصلينو ته هم ډير ګټور ثابت شي.

دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا کښې ليکل شوی دی.

د تاريخي څيړنو او پلټنو په لحاظ دا کتاب ډير مهم دی او په ډيرو مهمو ټکو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پکښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلی شو، مګر تاريخي څيړنې ئې پر ادبي څيړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت کښې چه د ماخذونو او مدارکو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر کښې نيسو، بايد ووايو چه د مولف څيړونکي طبيعت او د ډيرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليکلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق ورکړی او د پښتو په علمي او ادبي پالنه کښې ئې د ډيرې ښې برخې خاوند کړی دی.[1]

[1] پر ذکر شوي کتاب سريزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۸ هـ ش.

د افغانستان د ځینو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسیس له وخته تراوسه ډېر کتابونه چاپ کړېدي چه د ضرورت او اهمیت په لحاظ ځینې ښه او ځینې ډېرښه دي.

دا کتاب له همغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره ټینګ او نږدې تعلق لري او د کیفیت په لحاظ ورته ډېرښه ویلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اریائي ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګلیچي، واخي، اشکاشمي، منجي) ډېر لغتونه راغونډ شویدي چه لوستونکی د دې هېواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربیره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو تیلې او ریښې پلټي او په ژبنیو څېړنو بوخت دي

موسږ د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډېر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موږ ته پرېښئ دی. د دې کتاب په بشپړتیا او تکمیل کښې د پښتو ټولنې د لغاتو دڅانګې او ځینو نورو غړو څه موده زیار ویوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زیات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قیمت او اهمیت نور هم زیات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې لیکلي دي د پامیري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځینې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په لیکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دابښيي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نژدې دي او غړونه ئې یو بل ته ورته دي، ډېر ښه وشوه چه د پښتو ټولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زیات کړی شوه او د ژبو د مقایسې او پرتلې د پاره زمینه ښه مساعده شوه.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب ... نزه. پښتو ټولنه. ۱۳۴۹ هـ ش

پلوشې

اوس پـه افغانسـتان او پښتونسـتان کـښې د پښتـو ژبـې ځینـې ډیـر ښه شـاعران پیـدا شـویدي چـه د ډیـر لـوی او سـتر حق خـاوندان دي. کـه اوس د پښتـو أدب ځینـې برخـې د دنیـا پـه نـورو ژوندیـو ژبـو ترجمـه شـي بـاور لـرو چـه ځینـې پښتانـه شـاعران بـه جـهاني شـهرت پیـدا کـړي او پردي بـه هـم ورتـه پـه درانـه نظـر وګوري.

پـه دغسـې شـاعرانو کـښې یـو تـن عبدالغنـي خـان غنـي د بـاچـا خـان مشر زوی دی چـه پښتـو ټولنـه ئـې د دیـوان چـاپـول پـه پښتـو ادب کـښې ډیـره ښه اضافـه بولـي او د شـعر علاقـه منـدانـو تـه ئـې ډیـر ښه ادبـي سـوغات ګڼي.

د فخر افغـان خـان عبدالغفـار خـان پـه لـوی کـور کـښې چـه هـم غنـي شته او هـم ولـي شته د دغسـې شـاعر پیـدا کیـدل څه عجیبـه خبـره نـده.

کلـه کلـه د غني قصه هـم واوره
دا هم ده وروره د لویې ونې خانګه

زه د پښتـو پـه اوسـنیو شـاعرانو کـښې څو تنـه د ګوتـو پـه شـمار پیژنـم چـه هـر یـو د خپـل ادبـي سـبك او د خپلـو افکـارو او خیـالاتو پـه لحـاظ ممتـاز صفتونـه لري او پـه بیلـو بیلـو لحـاظونـو یـو لـه بـل نـه او بـل لـه بـل نـه ښه دی، یعنـي یـو د غـزل اسـتاد دی. بـل د ملـي او وطنـي احسـاس پـه راویښولـو کـښې د لویـې برخـې خـاوند دی، د چـا اجتمـاعي افکـار او خیـالات ډیـر عـالي دي او د چـا رندانـه سـندرې ډیـرې ښکلـې او پـه زړه پـورې دي.

د غني خان په اشعارو کښې چه څه شی زما ډېر خوښېږي هغه د فکر او خيال ازادي او د تقليد له تلقيناتو څخه سرکشي ده.

د ده رندانه مقام ته هر څوك نشي رسيدای او هغه څه چه دی ئې د خپل شاغلي ليونتوب له برکته ويلی شي د نورو خوله پرې سوزي.

غني د شعر او شاعرۍ په دنيا کښې په رښتيا غني دی او ډېر څه ئې په برخه رسيدلي دي. د ده په اشعارو کښې، عشق او محبت، پښتو او پښتونولي، رندي او خيامي فلسفه، ټوکې او مسخرې هر څه شته او له کارغانو او مارغانو سره ئې هم په شاعرانه ژبه ډېرې د خوند خبرې کړيدي.

د ده په مستانه ليونتوب کښې شاعرانه هوښياري او بيداري پټه ده او په ملنډو کښې ئې ډېر د مقصد ټکی نغښتي دي ځکه ورته ليونی فلسفي هم وايي.

ده له مچ او ميږي، له چرگ او ملاچرگك، له اوښ او له نورو لويو ورو ځناورو سره ډېر څه ويلي او په دغسې پيرايو کښې سياسي او انتقادي مطالب بيان کړيدي.

څه کـه خلق ليونی غني ته وايي
ډير ښه پيژني خپل يار او د نور يار

دغه د مينې ليونی، د مينې په حقيقت ډېر ښه پوهيدلی او همدغه پوهه د شاعرۍ ډېره لويه پانگه ده. دی د مينې او محبت په باب خپله عقيده داسې څرگندوي:

محبت د خدای صفت د زړه طاقت دی
هر طاقت د ده غلام د غلامانو
مينه حقيقت حسن سايه د حقيقت ده
حسن له زوال شته مينه نلري زوال

غني د ډيرو نوو خيالاتو خاوند دی او زاړه خيالونه هم په نوې جامه او نوي رنگ کښې ښيي:

ښيي زوړ خيال نوې جامه کښې د غني دی دا صفت
خيال مې د سبا دی پيدا شوی پرونی يمه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر که څه هم ډير ناويلی "مه ګويات" ويلي دي او خپل زړه ئې ښه يخ کړی، مګر بيا هم خپل ځان مقيد ګڼي او د زړه ځينې خبرې په زړه کښې ساتي.

غني وايي کـه د زړه خبرې وکړم
پښتانه به مې په سر لرګي کړي مات

دغه د سر ډار که د ده په سر کښې نه وای، ښائي چه دغه ازاد خياله شاعر د فکري ازادۍ حق نور هم ډير ښه په ځای کړی وای او د جرئت او جسارت ډيرې لوړې څوکې ته ختلی وای. د ده د اشعارو نمونه چه لومړی ځل ما وليده او په لوستو ئې نه مړيدم هغه د ده دا بيتونه دي:

چه خازې شنې مې په قبر وي ولاړې
که غلام مړ يم راځئ تو کړئ پرې لاړې
که پخپلو وينو نه يم لمبيدلی
په ما مه پليتوئ د جومات غاړې
چه قطرې قطرې مې فوځ د انګريز نکړي
موري ما پسې په کوم مخ به ته ژاړې
يا به دا بې ننګه ملک باغ عدن کړم
يا به کړم د پښتنو کوځې ويجاړې

دا بيتونه څه د پاڅه شل کاله پخوا د پښتون مجلې په لومړي مخ چاپيدل او په هر چا به ئې ډيره اغيزه کوله.[1]

[1] د غني پلوشې بر کتاب مريخ. پښتو ټولنه ۱۳۳۹ ه ش

پښتانه شعراء

دریم ټوك

د پښتو ژبې ډیر شاعران او پوهان د تیرې زمانې په تورتم کښې ورك دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې یې نه مومو. د دغسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پیداکول د پښتو ټولنې وظیفه ده. دا کار پښتو ټولنې ډیر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه لومړی او دوهم ټوك چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډیر ښه ښه مشهور او غیر مشهور نوم ورکي شاعران پکښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دریم ټوك دغه دی اوس د یوه مهم اثر په صورت خپرېږي چه د پښتو ټولنې د ادبیاتو په څانګه کښې له ډیرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستیو وختو کښې د طبع د پاره اماده کړی شوه

پدي توک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شويدي چه په ادبي لحاظ ډير قيمت لري اويو ښه خدمت ورته ويلی شوو. د دي توک په تکميل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتو ټولنې مرستيال د ادبياتو له څانګي سره ډيره ښه مرسته کړيده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړيدي چه ځينې پکښې د ديوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دي توک په ليدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د يادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبياتو څانګي کفيل د کتاب په تدوين، مقابله او د ځينو شاعرانو په پيداکولو او ليکلو کښې ډير زيار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فايده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به ئې په غور او دقت وګوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د يوې ادبي مرستې په حيث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زيار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته ګوري.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب د لومړي چاپ سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

پښتــانه شعراء

دریم ټوك

په ۱۳۳۷ کښې د پښتانه شعراء دریم ټوك د پښتـو ټولنې لـه خـوا چاپ شو، مـګر پخوا تر دې چه دغه کتـاب لـه دولتـي مطبعـې څخـه راووزي او خپور شي په مطبعـه کـښې اور ولګیـد او دا کتـاب هـم لـه ځینو نورو کتـابو او مجلو سره وسـوزیده.

یوازې دري څلور جلده ترینـه پـه لاس راغلـل او بـس.

کله چه د دې کتاب د بیا چاپولو اراده پیـدا شـوه کتـاب د دوهـم نظر د پـاره ښاغلي او فـاضل لیکـوال عبدالشکور "رشاد" تـه وسـپارل شو چه ځینې نیمګړتیاوې او اشتباه ګانې یـې رفـع کـاندي.

دغه محترم ملګري دا کـار پـه ښه شان وکړ او وروسته تـر دې چـه پـه کتـاب ئـې د تزئیـد، تنقیـص، اصلاح او تعدیـل پـه لحـاظ یـو ښه بدلـون راووسـت کتـاب بیـا چـاپ شـو چـه لـه پخوا نـه د کم او کیـف پـه لحـاظ ډیر ښه شـو او د رشـاد صـاحب د زیـار او کـار یادونـه پکـښې د حق مننـه ده.

پـه دې کتـاب کـښې سـربیره پـر دې چـه د ځینـو شـاعرانو پـه پیژندګلـوی کـښې ډیـره ښه اضافـه راغلـې ده او د اشـعـارو نـادرې نمونې ئې راغونډې شـویدې ځینې مـهم اشتباهات رفـع شـویدې.

پـه دې طبـع کـښې د صفحـو نومـره هـم د لومـړي او دوهـم جلـد پـه تعقیـب پـه مسلسـل ډول راغلـې ده او شـاعران هـم د تـیرو جلدونـو د شمېر پـه اعتبار مسلسله نومـره لـري چه پـه دغـه دریم ټوك د ۳۳۹ تنـو شـاعرانو پـه پیژندګلوی ختمیږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سریزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

راز

"راز" چه د ښاغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځینې اشعار ئې د ډیرې ستاینې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي. رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئې ښه ګڼم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلې وروړل ستایم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مینه، د ملیت احساس، په خوار غریب باندې زړه سوی پکښې ډیره اغیزه لري. د دې اشعارو یو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زوروره ده. که بختاني د چا په عقیده له ګلونو نه ښکلې دسته د نمود او د نظر د خوشحالۍ د پاره نه وي جوړه کړې. نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړیدی

د اشعارو معنوي ښایست په ظاهري ساده توب کښې پټ دی ځکه ئې ډیر ظاهر بین خلق حقیقت ته نه ملتفت کیږي.

د بختاني اشعار ساده دي. مګر د ساده ګانو له فکر او فهم نه لوړ دي. بختاني پخپله هم خپلو اشعارو غوندي دی چه ظاهري لباس او وضع ئې نظر راښکونکی نه معلومیږي. مګر خوا چه د ده په باب سمه مطالعه کړیده د ده اخلاقي او ادبي شخصیت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي[1]

[1] برق ... تقریظ ... ۲۴۲ ...

نوميالی غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله عليه

هغه شخصيتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصايلو په وجه په خلکو کښې نيك شهرت او ښه اعتبار پيدا کوي، د هيرولو نه دي.

مونږ بايد د دغسې رجالو په حالاتو ځان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملايان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځينو به له ده نه کتابونه هم زيات لوستي وو.

د ده په شيخانو او مريدانو کښې به هم ځينې زاهد او عابد کسان وو چه حتى له ده نه به ئې هم زيات نفلونه کول مګر شاوخوا خلك په ده راټوليدل او د ده وعظ و تبليغ. د ده خبرې او نصيحتونه له نورو نه زيات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانيت تاثير ورځ په ورځ په خلکو باندې کميږي او هغه اثر چه د هغې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس ئې کوم پير او فقير نه لري.

اوسنى تعليم او د دې عصر ذهنيت له پخوا نه ډير فرق کړى دى. مګر له دى خبرې سره دا هم منم چه د هغې صاحب په وخت کښې هم ځينې نوى لوى ملايان وو چه علمي مطالعه به ئې له ده نه

زياتـه وه بلکـه زهـد و عبـادت بـه ئـې هـم لـه ده نـه زيـات و، مـګر د ده پيرو ي ئې کولـه او د ده پـه طريقـه کـښې داخـل وو.

د دغــه معنــوي نفــوذ او رسـوخ علــت او ســبب تشــخيصول ډيــره مهمـه خبره ده، چـه بـايد د تحقيـق خـاوندان او سـوانح نـګاران ئـې درك کړي او خلکو ته ئې وښيـي.

پخـوا وختونـه پريـړدئ، دغـه زمونـږ زمـانې تـه نـژدې وختونــو کــښې دلتـه ډير علمــي او روحـاني شـخصيتونه پيـدا شـوي او خـاورې شـوي دي چـه د خلکـو پـه افکـارو او عقـايدو ئـې تسـلط درلـود او ډيـر خلـك ئې پـه ځان پسـې روان کـړي وو.

کـه څوك دا فکـر کـوي چـه دغـو کســانو محـض پـه ظـاهري وضـع يعنـې جـاى نمـاز او تسبو او پـه نفلونـو دريـدو خلـك پـه ځان راټول کـړي وو دا فکـر ډيـر سـطحي او سرسـري فکـر دی ځکـه چـه ډيـر خلـك ډېره موده پـه محـض ظاهري نمـايش نـه غوليـږي.

کـه چـا دا تصـور کـړی وي چـه يـوازې د خولـې فصـاحت او بلاغـت او پـه وعـظ و تبليـغ کـښې مـهارت ډيـر موثـر دی دا قضـاوت هـم کـاملا صحيح نـه دی.

همدغـه اوس بـه زه تاسـو تـه يـو بـې عملـه مـلا او مولانـا دروښيـم چـه پـه خولـه بـه ډيرې ښې خبرې او پـه منـبر بـه ډيـرې ښې مسـئلې کولـی شي مـګر د هغـه بـل شـاړ واړ او بـې الايشـه مـلا د خبرو تـاثير بـه د ده پـه خبرو کښې نـه وي.

همدارنـګه خلـك يـوازې پـه تـش زهـد او عبـادت دومـره ډيـر نـه غونډيږي لکه چه د چـا پـه اخلاقـي او عـالي صفـاتو راغونډيږي.

چکنـور مـلا صـاحب پـه بـاب زه څه خـاص معلومـات نـه لـرم چـه د ده د شــهرت او اعتبـار، د روحـاني نفـوذ او رسـوخ هغـه اصلــي ټکــي تشـخيص کـړم مـګر دا راتـه معلومـه ده چـه دغـه د خـير او برکـت خـاوند پـه ازادو سـرحدونو کښې، پـه ننګرهـار او کـابل کـښې ډيـر ارادتمنـدان لـرل او ډيـر وران ويجـاړ کارونـه پـه ده سـميدل، ډيـرې بـدئ او دښمنـئ ده اوارولې شوې، ډير خلك ئـې د غـزا لپـاره لـه ځان سره روانولـی شول

او د ډېرو خلکو لوښې او خوېندې ئې بې ولوره په ډېر لږ مهر خپلو مېړونو ته ودولی شوې، ځکه چه هېڅوك ئې مخې ته نه درېدل او هر چا ورته د عقيدې له مخې ارادت درلود.

هغه کار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شينوارو کولی شو اوس ئې يو رياست قبايل په ډېرو پيسو نشي کولی، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلکو د جذباتو په راوپښولو کوله، يوه عصري فرقه ئې په توپونو او ماشيندارو نه شي کولی.

هغه لويې دښمنۍ، جګړې او دعوې به چه ده په يو څو خبرو فيصله کولې، يوه ستره قضايي تولنه ئې هغسې نه شي حل کولی.

دا دومره کارونه چه يو سړی په يوه سر کوي، هغه سړی بې څه نه وي او د دغسې سړيو پيدا کول څه اسانه کار نه دی. مونږ بايد دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څېړنه او پلټنه يوازې ددې لپاره ونه کړو چه دوی به د شپې څو رکعته نفل کول او څومره اوراد او وظايف ئې لرل، بلکه د دوی هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلکو دتربيت او پوهولو په لاره کښې ئې کړي دي څرګند کړو او د دوی د فوق العادګۍ سر اوراز ولټوو او دا ځانته معلومه کړو چه زمونږ د خلکو روحيات څنګه دي؟ څنګه خلك په دوی باندې تسلط او نفوذ پيدا کولی شي او د تبليغ له لارې څنګه خلك څه راز خدمت کولی شي؟ زه د ښاغلي سيال صاحب دغه پلټنه او د چکنور په ملا صاحب باندې څه ليکل د قدر وړ کار ګڼم او نمانځنه ئې کوم. سيالان بايد همدغسې وکړي، سيالي په همدغسې کارونو کښې ښه ده.[1]

د جدي ۲۹مه. ۱۳۴۵

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ. د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ نسخه، ۵/۱ ۵مخونه.

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر بو ځلی لیدلی دا به بیشکه ومني چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسي نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلي.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګڼو خلکو کښې د هر چا نظر ځانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځي غم به ورسره نه و.

قرار درکف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

د دې پخلی به اکثر د کور نه دباندې و او د میلې بنه به نې درلوده، مګر کله کله به سره ستاوه او هیڅ به نه و

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سیند په هسکه غاړه و، چه بمونه او دیوالونه نې د ختو وو مګر چه نه محقر نه معلومیده او د سر معتبر خلک به هم ور روان و

زینة المکان بالمکین. د همدغه ځای وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په اماني دوره کښې د کابل له منورینو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مینځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو جګړو صحنه شوه، سیدغلام حیدر د اولس ځینې مشران په یوه عهد او پیمان متفق کړه چه د یوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر منسوبین د خان په پټولو او د خپل پله په ورکولو مجبور و. دغه کار خارق العاده کار و.

که څوك کله د افغنستان سیاسي تاریخ لیکي او د مشروطیت او جمهوریت مستقیمې او غیر مستقیمې مبارزې یادوې باور لرم، چه سید غلام حیدر به هېڅکله هیر نکړې او دغه د کالو سیاسي بندې او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي [1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

[1] د استاد الفت د خپل لیک فوتوکاپي

اژدهای خودی

د تورو تیارو په ځمځو او غارونو کښې لاس تپول او تپرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هيڅ نه ليدل او له نا اشنا غير مريي محيط او ماحول سره تماس او تعلق پيدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (يخرجونهم من الظلمات الى النور).

نوي عرفاني کشفيات او له تورتم نه رڼا ته څه راويستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحي نه ورپسې د اسرارو او خفاياو تل ته ننکته کېږي چه هلته بينا او ړندې سترګې يو حکم لري. بلکه ليدونکي سترګې د تورتم احساس لا ډير کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس څخه، په انساني شعور کښې منعکس کيږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات يې نه شي افاده کولی او د تعبير له حدودو څخه ليرې وي، ځکه ئې ترجماني په اشارو او کنايو، په استعارو او رمز وايما کېږي، يعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسير په ايهام ورته ويلی شوو. مجاز او حقيقت په همدغسې ځايونو کښې خپل ځان يو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور يو کوي د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه ننوتل ډير مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

د ښاغلي سيد بهاءالدين دغه ابتکاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډېره ښه سفرنامه ده. زه نه شم ويلی چه زه به څنګه او څومره پرې پوه شوی يم. مګر دا په يقين ويلی شم چه په خوند يې پوهيدلی يم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلميحي ارتباط لري چه ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوك غواړي په خان او جهان کښې د اژدها د مرګ په راز او رمز پوه شي او د سيه پوش قهرمان په ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چه په دغه وسيله، لکه د نيمې شپې لاروی "رهګذر نيمه شب" د لاشعورۍ د مغارې تل ته پريوزي او بيا له خان سره د عشق ډېر مهم پيغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته ليونی ووايي. داسې ليونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووايي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مړيږي او په دريابونو نې تنده نه ماتيږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ نو اول په خپل خان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځيرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کيږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کيږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصيت ابن عمران ماتوي.[1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ د هغه په سر کښې، انجمن تاريخ و ادب افغانستان اکادمی، کابل. ۱۳۵۲ هـ ش. ۱۹.۱۸ مخونه

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهٔ حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهٔ برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهٔ دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهٔ شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهٔ گلولهٔ اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهٔ حرص و هوس بمهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گرداند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهٔ ایهٔ مبارکه "ولا تمدن عینیک"

درفته خواهشات و مشتهیات خود را که منجربه ضرر مادی و معنوی بسد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجازه شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میداند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به مودای "و ان لیس للانسان الا ماسعی" تنبلان و بیکاران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشانداده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا باین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در مواقعیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سرداده بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قوه را که از

افراط و تفریط خارج و بحد اعتدال تقرر گیرد عفت و یکی از محامد شرعی گفته میشود.

هکذا قوهٔ غضبی را در جلب حقوق و دفع اضرار خرج کرده و در مواضعیکه متعدی محسوب میشوند، اب سرد حلم و تحمل را نوشیده نایرهٔ غضب را منطفی و خاموش میسازند. تا صفت مستحسن شجاعت را برناصیه خود مرتسم گردانند.

قوهٔ فکری را نیز نه عاطل گزاشته که جاهل بمانند و نه در چیزی صرف کرده که علم ان بذات اقدس الهی مختص است. تا موجب ضلال و گمراهی گردد، بل در جستجوی اسباب برتری خویش و بهبود جامعه از وی کار گرفته و در علومیکه باعث منافع دینی و دنیوی بوده از وی استفاده مینمایند. تا فضیلت علم و حکمت را در سوانح عمری خود درج نمایند.

شریعت در هر امر کمال تحقیق را نشانداده. از افراط و تفریط ممانعت و طرف اعتدال را ارشاد و هدایت فرموده پس این شریعت حقه که در ترقی و ترفیع نوع انسانی از مثل و نظیر عالی تر و شمار جمیع محاسن او یکایک از وسع قلم ناتوان و فکر خام من بلند تر است. کسیکه قدری بنظر غور و تحقیق سوی او نگریسته سر اطاعت و انقیاد را به استان عالی او نهاده و خواهد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون به فتوی بریزی رواست[1]

---

[1] الفلاح، جمعیت العلمای افغانستان، وزارت عدلیه، کابل، شمارهٔ هفتم، سال هفتم، دوم رجب ۱۳۵۵ ، ۲۷ سنبله ۱۳۱۵ ، ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهٔ میران قاسم یکه
این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهٔ جریدهٔ انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهٔ ان میباشد (مدون)

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکـر:

پروسږ کـال د عقـرب پنځلســمه شـپه وه چـه پـه روداتـو کـښې مېلمانـه وو ، او سـاز غـږېده. يـو سـاعت وروسـته دښاغلـي پـاچـا گل نيازي دا غـزل شـروع شـو:

عالم مې مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پرېږدي

د دې خـواږه غـزل دې بيـت:

صياد په بې رحمئ کړه رانه دواړه وزر غوڅ

ظالـم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

پـه مـا زښت ډېـر اثـر وکـړ. ځکـه چـه زه د اتحـاد مشـرقي د عقـرب د پنځمې پـه ۳۱ مـه گڼه کـښې د "ديـني تبليـغ" پـه شعر کـښې دې بيتونـو:

مـال کـښې د مـيراث د خويـنـدو برخـې چـا ليدلـي دي؟

ميـل د خـور و لـور تـه پـه واده کـښې چـا کتلـي دي؟

مونـږ تـه چـا د کونـډو پـه بـاب کلـه څه ويلـي دي؟

دا رنـگ مسـئلې مونـږ ډېرې لـږې اوريدلـي دي

ډيـر چـه پـه وعظونـو کـښې يادېـږي سـخاوت دی

يـا پـه ډير اخلاص د کوم صاحب مخ کـښې خدمـت دی

د ښځو بد احوال او مظلومیت ته ملتفت کړی وم. زه یوه شوم چې د نیازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د یوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نیازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډېره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کېدل او په دغه شپه یې د اخبار یو لیکونکی له حده زیات خپل تاثیر لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راووتله په ډېرو کسانو یې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټۍ په نامه یو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسید چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټۍ خندا ته نه پرېږدي
ظالم صیاد بلبله د ګل خوا ته نه پرېږدي
اختیار مې د ځان نشته دی د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هېڅ نه شمه ویلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لالیه! څوك مې تا ته نه پرېږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وینا ته نه پرېږدي
وهل که تکول وي چاته هېڅ نه شم ویلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي"
د جهل په تیاره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له مانه تربیت د یوه اولاد غوښتل خطا دی
تعلیم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پرېږدي

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه ګڼه کښې نشر شو، ډیر اشخاص یې متحسس کړه او ډیر ښه استقبال یې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بیا نشر شو او په تعقیب کښې یې د میرمن لیلی په نامه یو ډیر موثر مکتوب له یوه شعره سره راورسید چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه ګڼه کښې نشر شو او له میرمن غوتۍ سره یې پوره همهنګي ښکاره کړې وه. څو ورځې وروسته بیا ددغه شعر اقتفا د میرمن بي بي جاني له خوا وشوه (چه د دغې میرمنې ډیر شعرونه د کابل په مجله کښې د میرمن حمیدي په نامه، چه بي بي جان یې لقب دی، نشر شوه) د میرمن بي بي جاني له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه ګڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بیا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د میرمنو شکوې او ګلې نشرېدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د میرمن الف جاني یو پوخ او قوي معنی دار شعر ولیدل شو چه د ښځو په احوال یې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارینه و سلوک یې له دوی سره ډیر ظالمانه او بیرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډیرې بدبختۍ تصویر شوې وې او ډیر زیات شکایتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه ګڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه، د ښځو په باب کښې یوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډیر لیکونکي یې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرایدو کښې تعقیب کړه چه باید ښاغلی صافي ته د ده د مقالې په دغومره اثر تبریک وویلی شي.

د کابل په ادبي مجله کښې هم سږکال په ډېره اعتناد ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتو له مهمو ليکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کښې څه وليکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډېر اهميت يې درلود او پښتانه ليکوال طبعاً له پښتو ټولنې او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په لېرې او نژدې ځايو، لکه کابل، قندهار او مشرقي کښې ليکوال راجلب کړه او ګڼورې مقالې پکښې وليکل شوې.

دا موهنسدع چه څو تنو په اتفاق تعقيب کړه او د مملکت ليکونکو پکښې تبليغي کوښښ وکړ په محيط کښې يې هم تاثيرات وليدل شوه او په محافلو کښې يې ذکرونه وشوو.

د ښځو د نکاح په باب کښې چه بايد له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعې قاضي مولوی محمد شريف خان، چه يو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبليغونه، په مختلفو ځايونو کښې کړي دي او خپله غاړه يې خلاصه کړې ده. يوه ورځ د لغمان په چهارباغ کښې، دوی په دې باب کښې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرين يې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د يو ملك د لور د واده قصه کړې وه چه د شريني خورۍ په مجلس کښې يې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپۍ هم په خلقو ويشلې وې او يو نوی بد رواج يې هم زيات کړ. دا حکايت يې د منبر په سر بيان کړ او په ديني او شرعي لحاظ يې هغه سړی ډېر ګرم او ملامت وباله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مګر خلقو ته يې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سرنه شو جګولی او په خپل عمل پښيمان معلوميده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزيو کښې دوه درې تنو خپلې لورګانې په

شرعي دول يې د رواجونو له مراعاته ورکړي او عملي اثر يې په خپلو خاوندانو کښې وليدل شو.

سږکال هم په اتحاد مشرقي کښې د جبري نکاح ګانو، د ولور او خوړې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسې نشريږي چه په دې قسمت کښې زمونږ د محترم او بناغلي ملګري قيام الدين خان خادم مرسته او د بناغلي محمد طاهر خان، ګلشاه خان، ميراجان خان او نورو مقالې د يادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسږ کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کښې مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په مياشت کښې ايراد شو او مجلس خاتمه ومونده، وروسته تر هغه، څو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس خاوندان وو. د اجتماعي شعور او احساس په باب کښې بحث کاوه چه دا حس به څنګه په خلقو کښې پيدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کښې چه په اجتماعي حيات بحث کيده او خپلې بدبختۍ مو شميرلې. يوه به ويلې زمونږ د بدبختيو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ويل په مونږ کښې د ملي او وطني درد خاوندان نشته. چا به ويل مونږ له انفراديت او شخصي اغراضو نه، نه يو راوتلي او اجتماعي شعور او احساس مو نه دی پيدا کړی. په آخره کښې وويل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کښې ډير خلق وينو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثر ښکاره کوي، مګر د عمل خاوندان بيخي نشته او هيڅوك دا نه وايي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کښې څه مسئوليت لرم او څه بايد وکړم؟ زمونږ مامورين هر يو وايي چه وظيفه شناس او صحيح اشخاص لږ دي. په مامورينو کښې دا حس نه دی پيدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحيح کار وکړي او له خپلو نفسي يا شخصي اغراضو نه تير شي. مګر هيڅوك دا نه وايي چه زه خو هم يو مامور

یم، باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګری شم. ځوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او ښه یې ووایم، که ځوك خیانت کوي او ښه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې، د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو ځوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه ځوك ذا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري، د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي، بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د **۱۳۲۵** د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو، چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

د وطـن او ملـت درد یـې چـه راویـښ کـا
داسې ویښ زلمیان بـه ملـك ګل و ګلزار کړي

دا شعرونه نشـر شـوه او څو ورځې پـس تـه، پـه : ۵۰ مـه) ګڼه کـښې د ښاغلي خـادم لـه قلمـه، یـوه لنډه معنـاداره او حذابـه مقالـه نشـر شـوه چـه (ویـښ زلمیـان) یـې عنـوان و او د حساسـو او باشعوره زلمیـانو وظیفه یـې څه نـه څه ښودلـې وه.

دا عـادت دی چـه افکـار او خیـالات هـم سـیر او انتقـال، نشـو او ارتقـا. تحـول او تکـامل لـري. د علـم او ادب پـه دنیـا کـښې شـاید داسې فکر یـا داسې خیـال پیدا نـه شي چـه پـه ډیرو دمـاغونو کـښې ګرځیدلـی نـه وي او سـل رنـګه تغیر و تحـول یـې نـه وي لیدلـی او دغـه شـان د حساسـو او ویـښو زلمـو فکر پـه اتحـاد مشـرقي کـښې، کلـه پـه شـعر او کلـه پـه نـثر کـښې د یـو او بـل لـه خـوا څرګنـد شـو او دا خبره میـدان تـه راووتله چـه بـاید بـا درده او حسـاس زلمیـان خپلـو وظـایفو تـه ملتفـت شي او کـوم انتظـار چـه دوی تـه کیـږي پـه دوی دا لازمـوي چـه د مملکـت پـه خدمت کـښې پوره برخـه واخلـي.

سـږکال پـه دې نـژدې وختـو کـې، د (اصـلاح) پـر نومـوړې روزنامـه کـښې د ښاغلـي غـلام حسـن خـان صـافي لـه قلمـه د (جوانـان مـا) لـه عنوان لاندې یـوه مقالـه نشـر شـوه چـه ډیـر لیکـونکی یـې د دې موضـوع اهمیـت تـه ملتفـت کړه او ډیرې مقـالې یـې پـه خان پسـې نشـر کـړې او عـلاوه د اصـلاح پـه روزنامـه د (انیـس) پـه خـوړه روزنامـه او د (کـابل) پـه مجله کـښې د خوانـانو پـه نسـبت ډیـر څه ولیکـل شـوه او متعـددو مـهمو نویسـندګانو دا موضـوع لـه حـده زیاتـه وڅیړلـه او ښاغلـي خـادم او ښاغلـي رښتیـا پکـښې ډیـر څه لیکلـي دي. لـه دې دومـره لیکلـو او عمومـي التفـات څخـه دا رامعلومـه شـوه چـه پـه دومـره اقوالـو او ویناګانویسـې ارومـرو عمـل هـم وي او پـه دغـه انـدازه تلقیـن هېڅکلـه بې اثـره نـه وي. سـړی بـاید خوشـبین وي چـه زمونـږ حسـاس او ویـښ زلمیـان بـه کـه حدای کـول، خپـل وظـایف پـه ډیـر ښه شـان سـرته ورسـوي

او دا مملکت به پاك خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقی لوړ معیار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانې چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هېڅکله بې نتیجې نه وي او اورومرو اثر او عمل پرې مرتبېږي او سعدلاسه یې یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نزدې ورخو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه ښه نتیجه بللی شوو.

څنګه چه د اوبو له څاڅکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کېږي، دغسې د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم څخه هم مهم کارونه پیدا کېږي او کېدای شي چه له یوه زړي نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

---

[1] اتحادمشرقي. جریده. ۲۹ م کال، ۳۶مه ګڼه. د ۱۳۲۶ د قوس اتمه. د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او ورپسې ګڼه. ۳۷ مه ګڼه. د قوس ۱۵ مه د دسمبر اتم

ویښ زلمی څوک دی؟

خوبونه یو راز نه دي او بیداري هم څانته اقسام لري.
له یوه خوبه سړی د چرګ په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راویښیږي. مګر ځیني خوبونه اسرافیلي شپېلۍ غواړي. ډېر ځله زلزله وشي، زمکه وخوځیږي، کوټې ونړیږي. مګر ځیني کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو بغرۍ ده.
په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډېر رنګونه لري.
ځیني کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وایي، ځیني نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځایه پاڅیږي او د یوه بل شان شعور په مرسته خي. اوبه څکي. بیرته راځي. په خپل ځای پریوزي، مګر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.
دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې ګرځي او یا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول ویښ نه دي دوی له بړستنو او بسترو راپاڅیدلي وي. مګر ویښ شوي به نه وي
د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي د شعور او احساس ویښوالی دغه نه دی او د فکر بیداري بل راز ده انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعنې زلمیتوب تر وخته وي او ډېر زلمیان لا په دغه وخت کښې هم نه ویښیږي. یو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه لیرې کیږي او ډېر کسان لا په خوب کښې ملایان شوي وي او ډېره موده وروسته ویوهیږي چه مونږ

ویده وو. په حسنو کتابو کښې شته چه عالم ټول ویده دی او پس له مرګه ویښیږي.

مونږ باید ویښ ېوازې هغه ځاته ونه وایو چه څوک یې په لاس کښې ده او له خانه مځان شړي. ځکه چه دا کار ویده هم کوي او په خپله پوزه مچان نه پریږدي.

ویده ېوازې هماغه څوك نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه یې قلاروي، بلکه هغه اشخاص هم ویده بویه چه د مظلومانو او بیوزلو ژړا او فریادونه نه شي اوریدلی او نه متاثر کیږي. کوم خلق چه سترګې غړوي، مګر غیر له ځانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي لیدلی، غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل کښې یې زړه وي، مګر په زړه کښې یې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو که دوی ته مړه نه شوو ویلی او څوك یې فاتحه نه اخلي، په خوب کښې یې خو هیڅ شك او شبهه نشته.

موږ ویښ هغه ته وایو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد ځکه وایو چه د غاښ یا غوږ درد مو مطلب نه دی او د دردشکم هم مراد نه دی.

وېښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بېدار کړي

***

دغسې چه د ویښ له ټکي نه مونږ یوه خاصه معنا اخلو. زلمی هم هر ځوان ته نه وایو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د ځوان او زلمي فرق کړی دی چه (زلمی) د ذوی العقولو. یعني انسانانو د پاره استعمالیږي او (ځوان) او (جوان) نورو حیواناتو ته هم ویل کیږي لکه. ځوان اس. ځوان غویی.

مونږ علاوه په دغه خصوصیت. د (زلمي) په کلمه کښې اصطلاحا په نورو خصوصیاتو هم قایل یو او هر انسان ته هغه څوك چه په برېتو اس وهي زلمی نه بولو

چـه واړه يې غـولـوي په هغه دغه
که په بريتو لاس وهي هم صغيران دي

زلمـي دا نـه دی چـه د بلـوغ سـن تـه رسـيدلی وي او شـيطان يـې وغولـوي. بلکـه زلمـي هغـه دی چـه پـه نفـس و شـيطان، دواړو بـاندې غـالب وي او د هلکتـوب لـه خويونو او خواهشـاتو تـېر شـوی وي.

مونـږ لـه زلمـو نـه د نـوي نـهضت، نـوي تـهذيب او تمـدن اسـتقبال غـواړو او انتظـار لـرو چـه دوی د جديـد عصـر فضـايل، علـم او مدنيـت دلتـه راولـي او پـه ترويـج کـښې يې کـوښښ وکـړي نـه دا چـه تـش پـه نـوي فيشـن، نـوي مـود پسـې وګرځي او يـوازې څه عصـري اداب يـا کلمـات يـې زده کـړي وي، يـا د جديـد عصـر نـه غلـط تعليم واخلـي او د حريت او آزادۍ ګومـان پـه بـې قيـدۍ او بـې مبـالاتۍ وکـړي.

مونـږ د زلميـانو پـه مغـزو کـښې نـوي افکـار، تـازه نظريـات، د نـوو علومـو رڼـا، د نـوي عصـر معـاني او د جديـد قـرن عشـق لـټـوو. د جديـد قـرن عشـق، يعنـې د وطـن مينـه او ملـي محبـت، مـګر تـش پـه خولـه نـه، بلکـه هغـه مينـه او محبـت چـه پـه کـار او عمـل کـښې ظـاهرېږي. دا عشـق هـم لـه يـو زلمـي نـه فرهـاد جوړولـی شـي او د دنيـا پـر متمدنـو اقوامـو کـښې يـې ډېـر غرونـه سـوري کـړي دي او د ايثـار و قربـانۍ فـوق العـاده عقيـدوي قـوت يـې زلميـانو تـه ورکـړی دی.

زلمي بايد صحيح عقيده، صحيح فکر، صحيح عمل او مقدسه غايه ولري.

هـو! هغـه ځوان چـه پـه يـوه لـوړه او صحيـح مبـدا عقيـده نـه لـري، کومـه عـالي غايـه او لـوړه ارزو ورسـره نـه وي، د فکـر او عمـل صـاحب نـه وي، هغـه کـه پـه غـاښو هـر څومـره ځوان وي او لـه هـرې کورنـۍ څخـه وي، مونـږ ورتـه ويښ زلمـي لاڅه چـه زلمـي هـم نـه وايـو.

زلمـي هغـه دی چـه غـير لـه مـېز و چوکـۍ، عيـش و عشـرت، زمکـو او پيسـو، اشـخاصو او رتبـو څخـه نـور څه هـم پيژنـي او معنـوي افتخـاراتو، حـق او حقيقـت، وطـن او ملـت، خـير او سـعادت سـره عشـق او مينه لـري.[1]

---

[1] ويښ زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

پښتانه وګورئ؟

دغه خړ پړ پښتانه چه په زړو او شلیدلو کالیو کښې ګورئ: که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووینئ که ستاسې زړونه له تورو کاڼو نه کلک نه وي ورته به وژاړئ او ډیر به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو څمڅو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لیوانو او پړانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو هسکو غرونو څخه نه راښکته کیږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډیر ویریږي او د غرو له لیوانو او پړانګانو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډاریږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پیریانو او نیشکو او له زمریانو نه په ویره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې توریالي او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترټل؟ ولې دوی ځانته نه رانږدې کوو او د دوی د ښې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کاږو.

تاسو ته به ښکاره وي چه دوی په ډیره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ ورونه دي، دوی زمونږ مت او مړوند دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسیزو. دوی په داسې تورو کوټو کښې له خرو او غویو سره شپې تیروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د ځارویو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې پره هم شپه نشي تیرولی. دوی په

همدغسو کوټو کښې له کوچنيتوب نه تر زړښته اوسي او مړينه او ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خيرنو کالو کښې ښخيږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپيرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پيټي د غرو له جګو څوکو رانښکته کوي، د سړو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په تغرو پريوزي. د اوښانو خلان په څان اچوي او خپل مړوند ئې سر ويږدي دي. د دوی په کورونو کښې دزرنو ډيوې بلېږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بيا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي. د دوی نګولی هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نري وريجې په اخترونو کښې هم نه مومي او د نريئ په خوږو او خوندونو کښې هيڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وينې توېوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله ميرمنې له کورو نشو وتلای او د هيواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو.

که دا ژړا رښتيا وي او له زړه څخه وي مونږ به يو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره يو شي. د هلمند زوږ به د اباسيند غوږ ته ورسيږي څه چه د ايلم غره ليدلي دي، هغه به سپين غره او د کوړک او سليمان غره ته پخپلو ورمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بيا لر او بر نه وي او تور او سپين ګوندونه به لکه د يوې سترګې کسي هرڅه په يو راز ګوري. او به په ډانګ نه سره بيليږي.[1]

---

[1] د پښتو مناظره. په کابل راډيو کښې. د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وبولسي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کښې نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کیدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرگه منزل مقصود ته رسیدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

نه وي، عدالت نشته. انصاف نشته، حقیقت نشته او انسانیت هم بل راز شی دی.

هر یو باید په دې پوه شي چه حق ویل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه ګناه ده. دا ګناه په دنیا کښې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندوني بنیادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقیقت ظاهر نه شي او لکه مستوره میرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کیدلی او حقیقت مري. دا مرګ د ملت او ولس مرګ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسې وپیژنئ چه د حقایقو اظهار ته په نفرت او عناد ګوري او حق ویونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وایي چه دغه اشخاص چه د حق او حقیقت سندرې وایي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنیت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وایي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له یوه او بل نه دا هم اورو چه د حقایقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محیط اقتضاءات په نظر کښې نیول واجب او لازم بولي او دا هم وایي، هغه حقایق چه ویل یې زیان او ضرر رسوي او نتایج یې بد دي، باید ونه ویل شي. دوی ته اول دا وایو، راشئ تاسې بیغرضه او بې مطلبه، په یوه پاك نیت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقیقت د پاره حق ووایاست او د جرءت نه کار واخلئ. بیا یې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقیقت شان له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپیژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قیود ومني.

حقیقي امور باید اعتباري امورو غوندې ونه بولو او په دې باور ولرو چه د حقایقو د پاره حدود معلوم ول او نه قید و شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقیقت هر کله

'و هر چیرته. د هر چا له خولې د اوریدلو او منلو شي دی. د حقایقو پیروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده.

تر هغه وخته پورې چه یو قوم او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندي، تورو شپه به یې صباح نه شي او پیشرفت به یې په نصیب نه شي. یو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پیدا کولای شي چه حقایقو ته نژدې شي، په حقایقو پوه شي. په حقیقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقیقت یو داسې شی نه دی چه سحر یو رنګ او ماز یګر بل رنګ وي. د شپې یو شسته او سبا بل شانته شي، په یو مجلس کښې مناسب او په بل کښې نامناسب وي، چه یو یې ووایي حقیقت وي او چه بل یې ووایي باطل شي.

هو! حقایق د فیشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر یو شان، غرمه بل شان، ماز یګر بل شان او بیګا ته بل شان وي یا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

پوه سمه او مستقیمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سیخه ده او هر یو هماغه یوې نقطې ته رسوي.

که چېرې دا ومنو. چه د حقایقو تبلیغ، کله مفید او کله مضر دی، یو وخت یې پیروي فایده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضایلو لوی اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.'

' ولس. جریده. لومړی کال. دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراترا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بسا اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتنی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیء ما خللی وارد کرده نمیتواند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[1]

---

[1] ولس، جریده، سال اول، شماره دوم، ۳ سرطان ۱۳۳۰
این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخفف (ظریف) یک نام مستعار استاد الفت است

پــاک کور

هغه ډیر پاك او پاکیزه کوردی.

د سود مرداره ګټه هیڅکله هلته نه ده ننوتلې.

حرام مال او د رشوت پیسې پکښې نشته.

میږو او پسونو هلته بچې نه دي کړي.

خرو او غویو هغه کور نه دی مردار کړی او د چرګانو په ګنګیو نه دی ناولی شوی.

هغه په خپل کور کښې پیسې نه ساتي، د لیوه یا ګیدړ ویرد ورسره نشته، غوا او خوسی نه لري چه تپك ئې ونیسي یا ټکو ورته راشي.

چرګان نشته چه تږغکی ئې یوسي.

په هغه کور غدی نه لویږي.

چیرته چه د دنیا خیري او لړیه نه وي مردار خواره نه ورځي.

خان او ملك هلته نه میلمه کیږي او تکلیفي میلمانه پسې نه کوي.

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دی ولاړ او خدمتګره د میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وایې دی جومات یادوي، مګر زه د خدای کور له ستایلو بې نیازه ګڼم.

زما په نظر کښې یو بل کور دی، هغه کور چه پاك خدای هم ورته په مینه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوك احسان او نیکي وکړي د خدای رضا او خوشحالي حاصلولی شي.

دا کور د خان کور نه دی، د ارباب کور نه دی، د حاکم کور نه دی، د خوار او غریب کور نه دی چه هیڅ نلري او د خپل کار او زیار پاکې او حلالې ګټې ته منتظر دی.

هغه چه لاړې او سرکونه جوړوي او په شا باندې درانه پنډونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پیدا کوي.

هغه چه له غره نه غنمې راوړي او تیږې چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقیر معلومیږي مګر خدای ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او ماڼۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چونې، د حاکمانو کوټۍ، د بزرګانو زیارتونه، د خدای جوماتونه، دسیټانو بنګلې دوی سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندې ده او لکه ګلونه یا لعلونه په خاورو او ایرو کښې اوسي.

هغه چه کټونو، توشکونو، بالښتونو، ټغرونو او قالینو د مادر وطن له اصلي غیږې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاوروسره نږدې تماس او مستقیم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او عشرت خاوندانو ته ئې دا جهان گل و گلزار کړ، مگر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډيرو خلقو ډير ډير کارونه واخستل مگر دوی ته ئې ډير لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کېښوده او حرص ئې بډايانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډيرې زړې او ډيرې شکيدلي دي مگر خپله پرده ئې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نژدې دي چه بې پردې شي.

دوی وږي دي مگر چاته طمع او اميد نلري، نور ماړه دي او له دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، گيدړان نه راځي مگر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.

دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کلک وتړي او څه ترينه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هيڅ نه کيږي او هيڅ نه شي کولی مگر اه و فرياد کولی شي. دا فريادونه که هيڅوك وانه وري پاك خدای ئې اوري او په رحم او مهرباني ورته گوري.[1]

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۸ مه گڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

زما دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هرڅه کولی شې د هر چا امید تاته کیږي او هر څوک هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا باغونو کښې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کښې نه ځائیږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوک درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځینې وایي چه مال او دولت راکړه

یو وایي جنت مې په کار دی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوک د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نشته.

مرتبې اوڅوړې درجې له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حصلیږي

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختیار کښې دي.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کیږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالې خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهیږم چه تاسره هر څه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه اوعمارتونه نورو ته ورکړه.

پټې او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړیږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستا په اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کیږي.

زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا وربانديې حاصلیږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۴۳ د دلوی ۱۷ مه نېټه.

د پښتو او پښتونولۍ دنیا

که د سر په سترګو وګورو نو قندهار هم له ننګرهاره ډیر لرې دی. که د زړه سترګې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نږدې معلومیږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دی او هلته هم، ځکه وایم چه قندهار او پېښور لرې نه دي، نږدې دي او عزیزولۍ ډیر نږدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنیا بیله ده او د سیاست دنیا بیله ده

په سیاسي لحاظ نن د نازیانو او دوربابا شینواري د لواړګي او خیبر له شینوارو نه دومره لرې دی چه لندن او کراچۍ هم دومره لرې نه دي، مګر په پښتني لحاظ دغه شینواري او هغه شینواري یو ټبر او یو کهول دی چه وینه، رګونه او هډونه یې سره شریک دي او ډیره ټینګه عزیزولي لري.

په حقیقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډیره لرې ده او یو بل ته ډیر ژر رسیږي. همدغسې شان د ننګرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هیڅ فرق نلري او لکه سکني ورونه ډیر نږدې دي.

زه سیاسي سړی نه یم. زما خبرې په سیاست اړه نلري، زما جهان بیل دی، ما یو ملي سړی وګڼئ، زه یوازې پښتو او پښتونواله پیژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او میمنې پښتون د اباسین او اټك پښتون ته ډیر نږدې ګڼم او پنجاب راته د میانوالي له پښتنو نه ډیر لرې معلومیږي. د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهیږي او هغوی ورته بابا نه وائي مګر پښتانه چه هر چیرته وي د ده په باباتوب فخر کوي او د ده

له اشعارو نه ډېر خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قيامته چليږي، مګر په سند او پنجاب کښې ئې څوك د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنيا په يو سر او بل سر کښې وي دغه راز لرې توب د دوى اصلي او حقيقي قرابت ته څه زيان نه رسوي. ځکه چه دوى پاك خداى د ازل په ورځ نږدې کړيدي او فطرت د دوى رابطه ټينګه ساتي.

ورور له وروره او پلار له ځويه په دغسې لريوالي نه لرې کېږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سيندونه او سياسي حدود مانع کېدى نشي.

څنګه چه هيڅ قوت او طاقت عزيزان له عزيزانو نه شي پردى کولى دغه راز پردى له پردو سره عزيزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلې خبره ده. پردى که هرڅومره نږدې شي او د سرې کاله ته راشي بيا هم لرې دي او د خپلو ځاى نشي نيولى.

د ډيورنډ خط د نسيوارو او مومندو په سينه تير شو او پښتانه ئې د پښتنو له کوره ايسار کړه، مګر وروري او عزيزګلوي قطع نشوه.

د خيبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره يوځاى د برطانوي هند له حکومت لاندې راغلل. مګر پښتانه او پنجابيان يو نشوه

ملي او قومي تعلقات پيدا کول د فطرت کار دي او د فطرت اړول د انسان کار نه دى پردى حکومت او د نورو سياست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خداى سره د چا زور برابر نه دى او د فطرت قانون څوك نشي اړولى. وګورئ! د هوا کوترې او چنچنې يوځاى نه الوزي، د غرونو په حيواناتو کښې هم د جنس او نوع تميز شته يعنې يو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې يوځاى نه کري. د دنيا قومونه او ملتونه د ترك او ايران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بيل بيل حکومتونه لري

دین او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث ورور ته رسیږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې خبره باندې غور وکړئ. چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره ئې ګډول څنګه کار دی؟.

ایا داسې قوت په دنیا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي یا د خپل پردي تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنې پردي خپل کړي او خپل پردي کاندي. یو حکومت دا کولی شي چه زمریان د وسپنې په پنجره کښې ایسار کړي، انسانان په جیلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د راډیو یو غیر طبیعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي او په رمز و اشاره باندې پوره یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او رښتیاني پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ماته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالی او نږدیوالی یو حقیقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت ئې شاته ولاړ دی او مرسته ئې کوي. په دغه حقیقت باندې زه ټینګه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سیر ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترینه جوړ شوی وي، که د اجتماع له یوه زړي نه ونې او باغونه پیدا شوي دي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلسوی خدای په مرسته جوړیږي. که زه او ته ئې نشو جوړولی قدرت ئې جوړوي او ملي جاذبه ئې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.[1]

---

[1] زیری جریده. دوهمه دوره. دریم کال. ۳۹ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه.

خپله ژبه

> دا مقاله د حق په رڼا کښې په قوي ادبيت او د اجتماعي حرارت له تاثير لاندې ليکلې شوېده.
>
> "خادم"

د انګلستان مشهور ليکونکي کارلايل وايي: " که مونږ مجبور شوو چه يا هندوستان نورو ته پريږدو او شکسپير زمونږ وي يا شکسپير د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، مونږ شکسپير له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره يو انګليس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه يو مملکت و. سړي چه اوس يوازې هند په نظر کښې ونيسي او له نورو ملکونو سره ئې مقايسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ يو لوی مملکت دی او ډير لوی قيمت لري.

کارلايل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډير ښه معلوم و او په دې پوهيده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخواني شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره له دې چه انګليس يو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسويانو غوندې نه دی بيا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپير نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړيدی له يوه ډير لوی مملکت سره نه برابروي.

هر کله چه د ژبې يو اديب او ليکونکی د يوه انګليس په نظر کښې دغومره ارزښت لري ته ووايه چه انګليسي ژبه به د کارلايل په نظر څومره اهميت لري.؟

فرانسويان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زيات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قيمت څومره زيات وي؟

هغوی پرېږدئ او ايران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قيمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وايي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډېر ستر قيمت لري. که يو انګليس خپل شکسپير په ټول هندوستان نه ورکوي ايران هم هېڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپير نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او ليکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فيض منبع ده. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونيسي او هنر پکښې پيدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو، په عواطفو او احساساتو باندې عميق اثر کوي او اثر ئې حقيقي او دايمي وي. د هر ملت د انسانيت او مدنيت معيار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه، په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې لږ و هلته د وحشت او جهالت سرمايه ډېره زياته ده

ژبه له زړه او دماغ، له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقياتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و، د هغه ملت نظر هم وسيع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعريف په نطق او بيان باندې په غلطه نه دئ کړی، هغوی د ژبې په اهميت او قيمت باندې ډېر ښه پوه شوي دي

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنيا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي، که يوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې ځای ونيسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابديت له پرتوه ئې استفاده کړېده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقيقت کښې ژبه ده بل شی نه دی. هغه پښتانه چه دوه سوه يا درې سوه کاله پخوا ژوندي وو اوس يو هم نه دی پاته، که مونږ ملت د يوې محدودې خاورې افرادو ته ووايو، چه له يوه نظام لاندې ژوند کوي او خير و شر ئې شريك وي، نو هغه ټول افراد په يوه قرن يا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلېږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې بايد سړی ووائي چه ملت قرن په قرن بدلېږي او د ملت عمر له يوه قرن څخه زيات نه دی، مګر مونږ وينو او ګورو چه هر ملت خپل تاريخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلېږي. نسلونه نوي کېږي، سياسي حدود تغير کوي، مملکتونه يو له بل سره ګډېږي يا تجزيه کېږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د يوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډېر لږ تغير قبلوي او د دوام او بقاء زړمه پرې ډېره زياته لګېدلې ده.

هو! ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فيض او برکت ئې ټول ملت ته رسيږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او ماڼۍ، دا فابريکې او کارخانې، دغه لارې او سړکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړېږي بې ارزښه نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابېږي. مګر د ژبې احياء او ترقي ډېر ستر او مهم خدمت دی

هغه مولفین او مترجمین چه په یوه ژبه کښې علم او معنی ږدي او ادب ژوندی کوي، د شکسپیر پیروان دی او ډیر لوی کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان باید دې خبرې ته ښه ملتفت شي چه پښتو په اوسني وخت کښې هیڅ نلري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستې ته ډیر زیات احتیاج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فکر کښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې یو تن هم بیسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډیر ابتدائي حال کښې ده. که یو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډیره علاقه لري او د ژبې اهمیت پیژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې میني نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه باید ځان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که یو پښتون سره له یو څه پوهې یوازې د خپل عیش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هیڅ نه کوي سبا به ښه نه معلومیږي او نن به ئې هم په څیره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او ادبي حیات ور پورې تړلی دی. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخیر رسولو فکر لري، پښتو ژبه دې نه هیروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دې په ځان فرض وګني.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځای کښې وي مونږ نه وایو چه خپله ګټه. خپل مقام او منصب دې پریږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې ځان وقف کړي، ځکه چه دغه راز تکلیف یو نیم سړی په ځان باندې اینبودلی شي نه

په بل چا باندې، مګر د پښتو د پاره د علم او ادب اعانه غوښتل او په کال کښې کوم اثر لیکل کوم ډیر لوی تکلیف نه دی.

مونږ وینو او ګورو چه ځینې پښتانه چه پښتو ئې مورنۍ ژبه ده له لوړو مدارسو نه راوتلي دي یا د مطالعې له لارې د علمي معلوماتو خاوندان دي او په یوه خارجي ژبه هم پوهیږي، مګر د دوی د علم او پوهې هیڅ اثر په پښتو کښې څوك نه ویني او پښتو ته د خپل فضیلت له ګنجه څخه څه نه ورکوي، ځکه چه دوی ته نور رسمي وظایف ور په غاړه دي او په مهمو (؟) کارونو مشغول دي. مونږ جرئت نشو کولی چه داسې خلقو ته ووایو چه تاسې خپلې چارې پریږدئ او شپه ورځ د پښتو خدمت وکړئ مګر که دا امید وکړو چه کله کله دې د پښتو په لمن کښې څه اچوي او د خپلې پوهې زکات دې پښتو ته ورکوي ډیر جسارت به نه وي.

له خپل حکومت نه هم ارزو لرو چه د پښتو د پیشرفت او ترقی وسایل په زیاته اعتنا ولټوي او دا ژبه علمي او ادبي ژبه وګرزوي ځکه چه خپل حکومتونه خپله ژبه روزي او پردي حکومتونه ئې محوه کوي یعنې د خپل او پردي حکومت اصلي او اساسي فرق همدغه دی.[1]

[1] د زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۷ مه نېټه.

هسې خوشحاله یم

یوه ملګري راته وویل: " زه چې نا وینم هسې خوشحاله یم!" ما په خواب کښې وویل: که دلته سړی هسې خوشحاله نه شي نو د خوشحالۍ د پاره څو عقلي او منطقي دلیل نه شي پیدا کیدی.

هغه چه مونږ یې د خوشحالۍ اسباب ګڼو، په حقیقت کښې د غم او تشویش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشحاله وي.

هغه ماشومان چه په لارو او کوڅو کښې په ماتو کودړو او خاورو ګټو باندې لوبې کوي، څومره خوشحاله دي.؟ آیا دا خوشحالي بې سببه نه ده؟ که د دغې خوشحالۍ اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره یې ګورو، آیا هیڅ ورته ویلی نه شوو؟ د عقل په نظر کښې څو دنیا هم هیڅ ده او یو فیلسوف ژوندون او دنیا هرڅه هیڅ ګڼي. که زه او ته یا یو بل څوك کله په څه شي خوشحالیږي په حقیقت کښې هسې خوشحاله دي او نیك بخت هماغه دی چه هسې خوشحاله وي.

که سړی سوداګر مزاجه وي او یې د دنیا له ګټې نه، په بل شي نه شي خوشحالیدلی، که دروازې یې د سرو او سپینو هم وي، په کور یې د غم کاڼي پریوزي او په خوب کښې هم خوشحالي نه ویني.

که یو سړی هر څومره لوی شي او په لوی کور کښې کښېني هغومره له خوشحالۍ نه لیرې کیږي او له اندیښنو سره یې تعلقات زیاتیږي.

پخوا زه په بل فکر کښې وم، مګر له یوه وخته راپه دې خوا، په دې عقیده یم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا کیدل دي. د عقل او هوښیارۍ علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښیاران هر چیرته بروس‌ناست وي او غمونه تلي.

زه چه دلته لـه هـر چـا سـره غـم او اندېښنـه زياتـه وينم او خوشـحالي نـه وينم، نـو خوشـحاله شـم چـه ښه ده دا خلـق د صغـارت لـه مرحلـې نـه تـير شـوي دي. ځكـه دنيـا وربـاندې داسـې تنـگه ده چـه افلاطـون يـا ديوجانس هم په خپـل غـم كښې دغومره پـه تنـگ نـه و.

چيرتـه چـه د خوشـحالۍ قحـط وي، كـه يـو سـړى هسـې بـې زيـار و زحمتـه خوشـحاله وي بـايد نيكبخـت يـې وگڼو او تـبريك ورتـه ووايـو

وروسـته لـه دغـو څو خـبرو، زه خپـل آشـنا تـه وايـم، زه هـم تـا غونـدې يـم چـه آشـنا ووينم هسـې خوشـحاله شـم او زمـاد خوشـحالۍ سـرمايه هـم تـش ليـدل او كتـل دي. دا سـرمايه د ماليـاتو د قـانون لانـدې نـه راځي او حسـاب و كتـاب تـه يـې ضـرورت نشـته، ځكـه چـه خلـق يـې هيـڅ او هسـې گڼي. زه همدغـه خوشـحالي چـه پـه هيـڅ او هسـې بنـا وي، پـه هيـڅ شـې نـه وركـوم، دا متـاع زمـا پـه نظـر كـښې ډيرقـدر لـري. تـه ورتـه هيـڅ يـا هسـې مـه وايـه. كـه تـه زمـا پـه ليـدو خوشـحاله يـې زه هـم سـتا پـه ليـدو خوشـحاله يـم، ځكـه وايـم چـه تـه هسـې نـه يـې خوشـحاله. ښايـي مـا ډيـر زيـار ايسـتلى وي چـه تـه زمـا پـه ليـدو خوشـحاليږې او د يـوه بـل پـه ليـدو نـه شـې خوشـحاليدلى. كـه نـور هيـڅ نـه وي، هغـه مينـه چـه زه يـې لـه تـا سـره لـرم تـا خوشـحالوي او پـه تـا بـاندې اثـر لـري.

دا ټولـې خـبرې مـا هغـه وخـت ونـه كـړې، زمـا جـواب يـوه جملـه وه او بـس.

نـه پوهيـږم ښاغلـي بختـاني زمـا پـه خـبرو كـښې څه وليـدل چـه پـه دغـه بـاب كـښې يـې مضمـون رانـه وغوښت. ماتـه د فرمايشـي مضمـون ليكـل ډيـر گران وي او يـوازې د زړه پـه فرمـايش څه ليكلـى شـم، مـگر خينـې اشـنايان پـه زړه كـښې ځاى لـري، ځكـه يـې خـبره پـه ډاگ غـورزول آسـان كـار نـه وي.[1]

---

[1] زيرى، جريده، دوهمه دوره، دريم كال. ۴۱ مه گڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

د ژبې خدمت

د خان خدمت يا د خان خدمت هر څوک کولی شي، مګر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لايقو خلقو کار دی.

کوتک او توپک هر څوک په لاس کښې نيولی شي، مګر قلم په لاس کښې نيول د هر چا کار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه کار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظيفه اجرا کوي يو شانته نه دي.

په يوه ژبه کښې علم او معنی پيدا کول د خيال او احساس تصوير ايستل، ذوق او شعور تربيه کول، هغه عالي هنر دی، چه د اديب او ليکونکي په برخه رسيدلی دی.

دا هغه کار نه دی، چه مزدوران او نوکران ئې کوي يا په مامور پيشه خلقو پورې اختصاص ولري.

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي. چه ډيره عالي غايه او عالي نظر لري يعنې له دنيا نه معنی ته ډير مايل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظيفه ګڼي. هغه څوك چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بيا د تعطيل او رخصتۍ ورځې نه پيژني او د ورځې نه د شپې ډير کار کوي.

هغه که په محبس کښې هم وي خپله وظيفه نه هيروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ايام محبس" د زندان محصول دی، مګر له نورو آثارو نه ئې ډير غوره معلوميږي يا "حسين کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظريې ورکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو ليکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هيڅ حال او په هيڅ ځای کښې ترك نشي او څوك ئې د محض پيسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمايش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي اومسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقيدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وايم چه په پښتنو کښې داسې خلق بيخي نشته څکه چه يو نيم سړی پيژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي ګټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبي او حقيقي ده.

له دينه هم انکار نه کوم چه يو نيم سړی به پښتو پالنه د خپل معيشت وسيله ګڼي مګر ټول ليکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځينې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل يو ملي او اجتماعي هدف ګڼي او په همدغه تله خلق تلي. يعنې حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که څوك يو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقې ګڼي او خپله علاقه ورسره ټينګه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډير نباغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره يو څه خدمت کوي.

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډير ضعيف او نحيف غوندې معلوميږي بيا هم د اميد وړ دی او هيله لرو چه نه دې زړي نه به سمسور باغونه پيدا شي.

پوهان او اديبان دې خبرې ته ښه ملتفت دي چه په دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اوليت حق لري اوپه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډير محتاج يو او د پښتنو ليکوالو ضروري او لازمي وظيفه همدغه ده.

مونږ بايد يو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پريږدو.

سياسي نهضت او اداري تحول د سياستونو او د حکومت کار دی پوهان او اديبان بايد ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

[1] زيرى جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۴۷ ګڼه. د ۱۳۴۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثریت په لحاظ په عملي دنیا کښې ډیر بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډیر کم دي.

په همدغه وجه ډیر شاعران په عشقي یا تصوفي خیالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډیره لږه ده څکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظریات ډیر لږ موندلی شو.

که دتیرو وختو شعر و شاعرۍ ته وګورو دا حقیقت ډیر ښه څرګندیږي چه پخوا به په شعر کښې یا داسې شاعرانه خیالاتو ځای درلود چه په واقعي دنیا کښې به ئې مصداق نشو پیدا کولی یا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلك به پرې ښه نه پوهیدل او یوازې شاعرانه شعور به ئې درك کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره یوازې رزمي او حماسي شعرونه ویل کیده چه خلك به ئې غزا یا ملي جهاد ته تحریکول.

اخلاقي نصایح که څه هم له ډیر پخوا وخته په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډیرې ښکلې معلومیدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډیر اړخ نه لګاوه.

په دې آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينګه شوه

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرۍ کښې خوشحال خان خټك آغاز او تکميل کړ او دغه لوى تحول يوازې ده ته منسوب دى.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښې پاتې وي او له تشو شاعرانه خيالاتو سره مشغول وي.

دى د شاعرانه ذوق او قريحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړيدو، يو کيدو او لوړيدو لوى لوى فکرونه ورسره ملګري و.

دى د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د يوه معلم او مربي په حيث خلکو ته لارښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د مليت او افغانيت په بنياد اتکاء لري او د شعر ډير ستر امتياز ئې په همدغه برخه کښې موندلى شو چه زه د مضامينو د تقسيم په وجه په دغه مورد کښې د څه ويلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حيث يوه محترم شخص ته د څيړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنى په نظر کښې نيسم او ځان مقيد ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دينه نور اجتماعي او اخلاقي مضامين ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حيث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسايلو کښې خپل افکار او نظريات ښکاره کړي دي چه په ځينو

کښې له خپل عصر نه ډیر وړاندې دی او په ډیرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتني ذهن او عقایدو ډیر ښه ترجمان دی.

که څوك دا سوال طرح کړي چه تاسو څنګه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلیږئ یا په بل عبارت د خپل ایدیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خویونه لازم او ضروري ګنئ؟

ښائي چه دغه سوال ته هر څوك د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووائي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتني شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردي او مردانګي ولري او د ننګ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکې ته ورسیږي دا بهتره ګڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورك شي او پس له مرګه هم د مرد ترنوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنګه.

د همدې لامله وایي:

د نامرد سره مکې ته رسیدلی
ښه د مرد سره په بیدي بیدیا ورك
پس له مرګه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
ګور مې مشه د نامرد له ګوره سم

اوس به ګورو چه د خوشحال خان په نظر کښې مرد څوك دی او د مردئ صفات د ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه د ده په دغو بیتو کښې وګورئ:

مرد به نشي په ګفتار	څو پیدا نه کړي کردار
چه دې وکنځي مرد نه تې	که له تانه وي په ډار
چه څه دی خو انتقام دی	د مردانو کاروبار
چه عزت ورڅخه نه وي	هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لري هم زهر	ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي	تر هغو مردانو ځار
مرد به غم د خپل هنر کا	نه درز نه د دینار

مــرد به غم کا د خپل شرم　　د عــــــزت د اعتبــ
نـــــامرد فخر په نسب کا　　مـرد نـه مـور لـري نـه پـلا

✽ ✽ ✽

مــرد هغــه چــه همــت نــاك برکتنــاك وي
د عالمــه ســره خــوږ پــه زيســت و ژواك وي
مـخ ئـې مـخ قـول ئـې قـول عـهد ئـې عـهد
نـه دروغ نــه ئــې فريــب نـه تـش تپـاك وي
لـږ ويـل ډيـر ئـې کـول پـه خاموشـئ کښې
د غنچې غوټدې خولـه ډکـه سـينه چـاك وي
چــه خــبره د پســتئ د بلنــدئ شــي
پـه لويـی لکـه اسـمان پـه پسـتئ خـاك وي
په تمکيـن کښې لکـه سبز پـه پستی کښې
پـه هـر لـور ځانـګې زنـګوري لکـه تـاك وي
لکـه ګل شـګفته روی تـازه پـه بـاغ کښې
هميشـــه د ښو بلبلـــو پـــري بلغـــاك وي

✽ ✽ ✽

په نورو متفرقو شعرونو کښې وايي:

مـرد بـه غيـور وي مـرد بـه صبـور وي
هـم بـه پـه عفـوه پـه کـرم مشـهور وي
نـامرد هغـه دی پـه حقيقـت کښې
چـه دا خو توکـه ئـې لـه دلـه دور وي

✽ ✽ ✽

کـه د مردانـو پـه ديـن آئيـن ئـې
نـه بند پـه سره ئې نه بند پـه سپين ئې
کـه نـه دي تخـت شـته نـه دي افسـر شـته
قيصـر د روم ئـې ففغـور د چيـن ئـې

✽ ✽ ✽

مـردان هغـه دي چـه همـت نـاك وي
پـه هـره چـار کـښې چـست و چـالاك وي
کـه غـم پـرې راشـي پـروا د غـم نـه کـا
خـواړه لـه هـر چـاپـه زيـست و ژواك وي
***
څو وانخلـي لـه غليمـه انتقـام
مـرد نـه خـوب کـا نـه خـوراك کـا نـه آرام
چـه د ننـګ او د نـاموس انـد وه ئـي نـه وي
د هغـه سـرې بـه نـه وي احـترام
چـه د بـل ترلاسـه ورغـی د بـل شـو
مـرد بـه خپـل لـري د خپـل فکـر زمـام
***
په جهان کښې کـه مـردان دي هـم هغـه دي
چـه و سـختي و تـه ونيسـي ځانونـه
***
واړه زړونـه فراغـت دي پـه ښادی کـښې
چـه پـه غـم کـښې مردانـه شـي زړه هغـه
***
کـه پـه تـوره ئـې جـواب ورکـړې مـردې ده
کـه وجـود دې څوك ازار کـاندي پـه چـوب
***
له دي بيتـو ښځه معلوميږي چه دی هغه چاته په درانه نظر ګوري چه له ګفتار سره کردار هم ولري او د عمل جنبه ئي ډيره درنه وي.

هغه څوك چه د چا سترګه ترينه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه پيمانه نشي اخيستلی يا ئي د خپل فکر زمام په خپل لاس کښې نه وي او په پت او عزت باندې د سر او مال ښندلو ته نه وي تيار د ده په نزد د احترام وړ نه دی.

دی مرد له مار سره تشبيه کوي چه بايد هم زهر ولري او هم د مهر موره، هم لکه د آسمان وريځ د رحمت بارانونه ورسره وي او هم

اسماني تندر چه د لرگي خواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په څير لوړي او بلندي او د زمکې په شان فروتنۍ دواړه ديو لوی شخصيت د پاره ضروره گڼي.

په عهد و قول ټينگار، له چل ول او ټگۍ برگئ نه خان ساتل د مردي، شعار بولي. كه څوك د مردانو په ډبن او آيين ټينگ وي هغه ته دروم قيصر او د چين ففغور وايي. د خوشحال خان ايدياالي شخص بايد د تمكين او وقار خاوند وي. ډير ويل او ډير خندل ده ته د شخصيت سپكاوی معلوميږي او سره له دي چه په اجتماعي ژوند او معاشرت كښې شگفته رويي او خلاصه تنده ستائي بيا هم وايي:

همیشه اوسه خوله پته لکه ناوي
چه ضرور شي بيا هاله كړه دوه حرفونه
تر هغه به نا معقول په جهان څوك وي؟
چه همېش په خندا سپين لري غاښونه
كه خبره كه خندا كړي جگي جگي
هره چار تر حساب مه كوه بيرونه
درته وايم چه په كوم توكي به دروند شي
چه د هر چاسره نكړي خوابونه

خوشحال خان د ښو او بدو معيار د جامعې د خدمت او منفعت په اساس تعينوي، هر شي چه په مدني دنيا كښې د خلكو د پاره نافع او مفيد وي هغه ښه گڼي او كه مضر وي په بده سترگه ورته گوري.

په شرقي ممالكو كښې سپي او خر له نورو حيواناتو نه په سپك نامه يادېږي او زمري ته په احترام كتل كيږي. د همدي لامله په شعر و ادب كښې د زمري ستاينه وينو او دا شان تشبيه له زمري سره لوی صفت دی مگر خوشحال خان بالعكس وايي:

سپی به ښه کړم تر مزري نه
سپی د کور مزری د غره دی
خر که بد دی بیا وری وړی
بد سړی بستر تر خره دی

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډیر اهمیت قایل دی او د جامعي شعور له هر دلیل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هيڅ حجت له هيچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوك وايي ته هغه

* * *

د ده له یوه بیت څخه معلومیږي چه دی کمیت ته په کم نظر نه ګوري او اکثریت ډیر محترم او معظم ګڼي، څکه یو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وایي:

بندوبست د کاینات دی په خبرو
یو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کایناتو بندوبست په خبرو پوري موقوف ګڼي او د ده نبوغ هم په خبرو کښې دی بیا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دی قایل او کار و عمل ته په ډیره درنه سترګه ګوري څکه وائي:

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
که اسمان ته الوأته شوای په خبرو

* * *

په خالي کیسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلي شي په کیسو

* * *

و ګفتارو ته ئې مه غروه سترګې
په کرده په عمل ګوره کس ناکس

* * *

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو كښې دا نكته هم ډير جلب نظر كوي چه دى د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډير اهميت قايل دى او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دى قايل لكه چه په دې لاندې اشعارو كښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوى په نفاق
د هغه نه طمعه مكړه اتفاق
چه اودلې وي په ذات توره شرئ
سپينول ئې و هر چا و ته دى شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مرغونې چه ترخه ده په مذاق
كه اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاق كښې به ښه نشي بداخلاق

***

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوى د خوى علاج ملك الموت دى
نه په دې علاج خبر حكيم حاذق
كه كارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نكړي ناطق

***

تعليم د زاغ و زغن كه ډير وكړي
ښكار به پرې كله د باز په څير وكړي
د ترخې او سپينې توره كه كړې سازه
غزا به كله په هغه شمشير وكړي
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې رښتياوي نه يې تميزه

***

سردار د عفوې د کرم ښښتن ښه دی
د جنګ ترکاره په آشتی میېن ښه دی
ډېر هنرونه د سردارۍ دي
چه واړه تیر شي تیغ مسبرهن ښه دی

* * *

سرداري له ره بويه دا درې توکه
يو همت دويمه توره بل اخلاق

* * *

سره له دې چه خوشحال خان د سردارۍ د پاره لوړ اخلاق عالي صفتونه او ډير هنرونه لازم او ضروري بولي بيا هم وائي:

د مار که نه وي په تن زهر
سردار که نلري خنجر و قهر
دا دواړه توکه زما پښه پوهه
نه ياد په کلي وي نه ياد په ښهر

خوشحال خان که د يوې خوا دسردارۍ په کم و کيف ښه پوه شوی او ټول هنرونه ئې ورمعلوم دي له بلې خوا د ملګرتيا او رفاقت په مفهوم او معنی هم ډير پوهيدلی دی. که څوك د سردارۍ په فکر کښې نه وي او ځانته د لارې مل او ملګری لټوي نو خان د ملګرتيا اصل و اساس مساوات او وروروليي ګڼي او په دې عقيده دی چه بادار او نوکر هيڅکله ملګری کيدی نشي څکه وائي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چې په لاره درسره سم ځي مله هغه

د سردارۍ او ملګرۍ په باب خو مو د ده فکر او نظر وليد که غواړئ چه د انسان په باب د ده نظريه ځانته معلومه کړئ چه دی انسان او انساني مقام ته په څه نظر ګوري او څنګه ئې ګڼي، نو دا بيتونه ئې واورئ!

جهـــانونه څه لږ نه دي | تـــه ئـي نـه وينـي نـادانه
ګوره څو دي هـسې زمکې | ګوره څو هـسې آسمـانـه
واړه ځای ستا په زړه کښې | ای تـر عـرش لويـه انسـانه
آئينه د زړه صيقل کـــړه | چـه ئـې ووينـې ای جانـه
کـه دې دا ننداره وشي | جـدا نـه ئـې لـه سبحانـه

* * *

ځای او مسـکن دې د کـارګه ګلشـن نشـي
کمـذات سـړی دې د جـاه ښبتـن نشـي
حسـن هغـه دی چـه اصـل ذات لـري
د سـپاندې ګل بـه کلـه سـمن نشـي

* * *

سره له دې چه دی بې له ذاتي او فطري استعداده تعليم او تربيت ته په څه اثر نه دی قايل بيا هم بې ادبه بې علمه بې هنره او بې اخلاقو کسانو ته په داسې نظر ګوري:

چـه نـه ادب لـري نـه عقـل رای لـري
دوپـای ليـده شـې خـوی د چـار پـای لـري
چـه بـې ادبـه وي آدم ئـې مـه ګنه
څه شـو کـه شـکل آدم نمـای لـري

* * *

اصيـل تـوب پـه نـور څه نـه دی
اصيـل تـوب دی پـه خويونـو
پـه مريونـو کـښې اصيـل شـته
پـه اصيلـو کـښې مريـو نـه

* * *

خوشحال خـان د سـرداری، زمـامداری او مملکتـداری د پـاره ځينـې صفتونـه او خصلتونـه لازم او ضـرور بولـي چه بايد د ولس مشر او واکمـن ئې ولري او عمل پرې وکړي. لکه چه وائي:

يا سردار لره خپل عقل   يا وزير صاحب تدبير
كه هر څو ئې عقل ډير وي   بيا هم بويه ښه وزير
كه دا نه وي نه هغه وي   په ژوندون ئې بويه وير
ښه سردار لره دوه كاره   دايم بويه په ضمير
يو دې هسې رنګ بخشش كا   چه پكښې نه وي تبذير
باز د چرګ، چرګ د دانو دی   ښه دې پوه شي په دا ځير
بل چه ننګ ته تياری كا   په دښمن دې شي خبير
كه په صلح كښې روزګارشي   څه حاجت د تيغ و تير
په دنيا د سر ښندل شي   يا چه حكم وي د پير
يا چه كار د ناموس پيښ شي   هود ته هم نشي تقصير
كه نه څوك نيسي ځان تيغ ته   نه شلغم دی نه پنير

* * *

سردار ته بويه دا يو څو ځيزه   چه مړنی وي زما عزيزه
په بل ځای كښې وائي:
ماهيت يې مونده نشي   چه څه ځيز دی دابشر
كله اور كله اوبه شي   كله تسوره كله سپر
كله خورب شي له باده   كله بيا په هيڅ ډنګر
لكه دی دی په جهان كښې   بل به نه وي ديده ور

* * *

د عقل او پوهې په باب هم خان يو خاص نظر لري چه كاغذونو و كتابونو پورې ئې نه منحصروي او ناقصه يا عادي پوهه چه كوم توی خطر ورسره ملګری نه وي بې اهميته بولي.

دی هغه دانايي ستائي چه په انسان باندې په نفسياتي لحاظ ښه اغيزه وكړي. هغه ميرزائي دانش چه سړی پرې د بل مال شماري او حساب و كتاب ئې برابروي سپك ګڼي او خواره حقيره پوهه ئې نه ده خوښه.

د ده په اشعارو كښې د عقل او پوهې يادونه په دې ډول شوې ده:

عقـــل د مزکـــې يــــا د اســــمان دی
چــه دومــره نــه لــري هغــه حيــوان دی
عقــل د مزکــې د مــور لــه نــه دی
چــــه د اســـمان دی د دبســـتان دی
چـه عالمـان ئـې پـه تـور پـه سـپين وينـي
چسه درويشـــان ئـــې پـه عليييـــن وينـــي
د عارفـــانو علـــم څه نـــوردی
تـــر عرشــه فرشــه پخپـــل يقيـــن وينـــي
* * *
پـه کــاغذو کــښې خوانــا يــې ولولــي
چــه کښلــی نــه وي هغــه څوك څه لولــي
هســې مــردان شــته پسه دا دنيــا کــښې
تختــې د وچولـــې تختـــې د زړه لولـــي
* * *
دانــا ئــې مــه گڼه چــه صــبر نلــري
چــه صــبر نلــري حکمــت بــه څه لــري
ســړی د صــبر پــه کــار کــښې وازميــه
چـــه صـــبر نـــاك وي هـــر څه بـــه ښه وي
* * *
د نــاقصي پوهـــې بـــدل پـــه کـــار نـــه دی
د دانــــا فکـــر خطـــر لـــري خطـــير
* * *
د لوئيـدو اولوړيـدو پـه بـاب خوشـحال خـان د ښه غـور و دقـت خـاوند دی او پـه محـض لوړتيـا او پورتـه ختلـو هيڅکلـه نـه غوليـږي. پـه دې بـاب کـښې تاسـو د ده هغـه شـعر واورئ چـه د چنـار او کـدو دبـوټي سـوال و جـواب پکـښې پـه دې ډول درج دی:
چـه کـدو مـې د چنـار پسه ونـه وخـوت
و چنـــار تـــه ئـــې اغـــاز کـــړ دا مقـــال

چــه تـــه ئــي د څو کــالونو ای چنـــاره
راتــه ووایـــه خپـــل عمـــر خپـــل احـــوال
چنـــار ووې د دوه ســـوو کـــالو زه یـــم
په حساب کښي ګونـدې کـم وي يـو نيـم کـال
کـدو ووې هـای خـو تـه پـه مـدت لـوی شـوې
دایـم زه درســره ســم شــوم دم در حـــال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د څلـی راشـي
زه او تـــه بـــه ســره زده کــړو هالـــه حـــال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انسـان پـه وجـود کـښي نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه چاتـه حـاصل وي خوشحال خـان يـې هيڅ بولـي او پـه دې ډول ورتـه ګوري:

چه دې څوك د وړاندې وروستو ځي دا څه شي
پـه تنـها وجـود چـه شـان دی شـان هغـه

خان د آزادی په باب وائي:

آزادي تـــر پادشـــاهيه لاتـــيری کــــا
چـه دبـل تـر حکـم لانـدې شـي زنـدان شـي

مـګر يـوازې همدغـه سياسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قانع چه سرې د چا لـه حکم لاندې نـه وي او لـه شـخصي غلامـی نــه خــلاص وي، بلکــه پــه اقتصــادي او اخلاقــي لحــاظ هــم د آزادی غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده يــا د احتيــاج او مجبوريــت بنــده لــه آزادی نـه محـروم ګڼي. خکـه وائـي:

آزاده بـــه لـــه چـــا طمـــع اميـــد نـــه کـــا
چـه بـه طمـع لـه چـا کـا کلـه عتيـق شـه
***
پـه جـهان بـه هيـڅوك نـه وي چـه آزاد وي
ځينـي عشـق، نـدوه بنـده کـړه ځينـي لـوږه
***

دی د چا نوکري هم بندګي ګڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پیشه ډیره خوښه ده څکه وائي:

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که څو ګران وي هم ئې په وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډیر زیات طرفدار دی او دغه توصیه په مکرر ډول په مختلفو پیرایو کښې کوي. دی وایي سړی باید خپل غمونه او خپلې پریشانی چاته ښکاره نکړي او په هر حال ځان خوښ او خوشحاله وښئي خصوصاً خپلو غلیمانو او بدخواهانو ته دا مطلب تاسې د ده په دې څلوریزه کښې ډیر ښه لیدلی شی:

غم و غلیم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زیړ وي په دلګیرئ کښې
ته ئې په دواړو څپیړو سور کړه

* * *

دی په سعیه او عمل ټینګه عقیده لري او هر څه چه په دنیا کښې له هر ځایه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دریابونونه هغه د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لؤ لؤ له بحره په لسوی عمان کښې
په ځیګر خون خیږي دا دواړه توکه
که فکر وکا سړی په ځان کښې

* * *

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دریا کښې
دریغه خوشحاله ښکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنیا کښې

خان د خاني په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دې چه د مال او شروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې ورپورې مربوطې ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عار بولي او په دې فخر کوي چه زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیږي.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وګورئ:

د دنیا په پریشانۍ کښې جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښې پریشاني ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوک د چا د منت او احسان خواړه وړیا وخوري یا دچا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، ځکه ئې ویل:

څوک چې ډوډیه د دهقانئ خوري
خواړه د خورو د میهمانئ خوري
چه ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که سالنونه د سلطانئ خوري

* * *

طباخ چه ووزي تریو څو لاسه
ورځني وخوري د پاسه پاسه
پاتې خوراك یې خوراك د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه

* * *

که پند زما منې نمك حرام مشه
تر نورو پاتې جوته طعام مشه

جوته طعام مې خوراك د سپيو دى
غصه په زړه کښې په دا کلام مشه

* * *

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل کشکاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

* * *

چه په هره کوڅه ګرځي هرزه کار شي
تر دا هسې ګشت ځنځير ښه دى په پښو
د هغسو برخه خواري ده تل تر تله
چه زکات خوري د کتاب په مسئلو

* * *

هر ساعت چه په چا ځي هسې بيکار
تر هغه نه زه لا ښه ګڼم بيګار
رنځوران که کاروبار نه کا معذور دي
روغ سړى به ولې نه کا خپل روزګار

* * *

خان که څه هم شعرونه زيات ويلي مګر په خبرو کښې يې د لږ ويلو ډيره زياته توصيه کړې ده ځکه زه هم په دغه توصيه عمل کوم او خپله وينا د دغه ستر او لوى شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نيشته
پس له مرګه به ئې ياد کاډير عالم

* * *

دا دى زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

[1] تنګيالى پښتون، پښتو ټولنه. د خوشحال خټک د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش کال چاپ.

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې يوه بيانيه

د شاغلي رئيس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکيل خپله نظريه داسې ښکاره کوي:

د پارلمان د غړي په حيث زمونږ د هر يوه مهمه او لومړۍ وظيفه دا ده چه د مملکت د قوانينو او مخصوصاً د اساسي قانون تطبيق او تعميل په ټينګه وغواړو او پخپله يې هم له نورو نه زياته پيروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم يا قباحت بلل کيږي او د هر جرم مخنيوی که په قانوني طريقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوک کوي مسئول دی، فرد وي که جمعيت، شورا وي که حکومت، مونږ هيڅکله نه غواړو چه د قوانينو په تطبيق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخيستل شي، يا د يو غير قانوني عمل جلوګيری په غير قانوني عمل وشي.

که فرضاً يو سړی د جرم مرتکب شي، هغه بايد قانوني جزا ووينې، مګر دغه جزا بايد هغه څوک ورکړي چه قانون دغه صلاحيت ورکړی دی. که يو ښکاره قاتل بې له دينه چه يوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا، ... ې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کيږي.

په یوه قانوني مملکت کښې، باید هر څه د قانون مطابق، په قانوني طریقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحیت او حق ورکړی دی.

مونږ د اساسي قانون مطابق، دري قوې لرو (شورا، حکومت، قضائیه قوه). د دې دري قوتونو حقوق او وظایف مشخص او معین دي. لکه چه حکومت او قضائیه قوه، هیڅکله د شورا په وظایفو کښې د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حکومت یا د قضائیه قوې په وظایفو کښې قانونا مداخله نه شي کولی.

په دیموکراسي نظام کښې، د قواوو تفکیک یو مهم اصل دی. شورا باید همیشه د دغه اصل پیروي وکړي. که شورا کله د حکومت په وظایفو، یا قضایي چارو کښې مداخله کوي دغه عمل یې غیر قانوني بلل کیږي او حکومت هم که کله د اولسي جرګې فیصله په خپلو وظایفو کښې مداخله وګڼي، نو ځان د اولسي جرګې د حکم په تعمیل مکلف نه ګڼي چه یو مثال یې د اولسي جرګې هغه فیصله ده چه په دې نزدې ورځو کښې یې د انفرادي سرویسونو په باب وکړه او حکومت ورته هیڅ اهمیت ورنکړ، بلکه په رسمي مکتوب ئې د رد ځواب ورکړ.

اوس به راشوو د خلق د جریدې موضوع ته. که دا جریده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون یا نورو قوانینو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسولیت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون کښې دا د حکومت کار ګڼل شوی چه د اطلاعاتو او کولتور وزارت یې، د څارنوال په ذریعه، یوې صلاحیت لرونکې محکمې ته وړاندې کړي او د محکمې په حکم قانوني جزا ورکړي. که چیرې مونږ دا ومنو چه حکومت په دغه باب کښې د قانون په تطبیق او تعمیل کښې له اهمال او مسامحې نه کار اخیستی، نو بیا دغه راز حکومت د اولسي جرګې د اعتماد وړ نه معلومیږي او یو لوی مسئولیت پخپله حکومت ته متوجه کیږي.

کـه فرضـا د خلـق جریـده، قانونـا څه مسـئولیت ونـه لـري او حکومت هم پـه همدغـه وجـه تراوسـه پـورې څه اقدام نـه وي کـړی نـو پـه شورا کـښې دغـه موضـوع طرح کـول، داسـې معلومیـږي چـه حکومـت د دیموکراسـۍ او د فکـر وبیـان د ازادۍ پـه بـاب وسـیع نظـر او پراخـه حوصلـه لـري، مـګر شـورا یـې مجبـوروي چـه لـه دیموکراسـۍ نـه خـلاف اقدامـات وکـړي او د ازادو جرایـدو مخـه ونیسـي.

ښایي ځینې کسـان داسـې هـم ووایـي چـه حکومـت غـواړي شـورا د لاس پـاکي پـه حیث استعمال کـړي او ځانتـه یـوه داسـې بهانـه پیـدا کـړي چـه هغـه د دوی پـه ګټه وي. زه د یـوه وکیـل پـه حیـث، دغـه راز انعکاسـات، د شـورا د حیثیـت او شـان د پـاره نامناسـب ګڼم او وظیفتـا ځان مکلف ګڼم چه دغه ټکـي مجلس تـه عـرض کـړم.

زه د حکومت د شان او حیثیـت سـاتلو د پـاره هـم دا لازمـه ګڼم چـه پـه ډیر شجاعت او شـهامت خپـل وظـایف پخپلـه بـې لـه هیـڅ اندېښنـې او تشـویش څخـه، پـه زغـرده اجرا کـړي او چاتـه د دغسـې خبرو موقـع ورنـه کـړي.

کـه چیرې حکومـت لـه خپـل قـانوني صلاحیت نـه کـار واخلـي او پـه جنتیل مینانـه صـورت لـه قـانون سره سم اجـراات وکـړي شـورا ئـې پـه تمـام قـوت شاته ولاړه ده او مرسـته یـې کـوي. مـګر پـه داسـې ډول نـه، چـه خلق دا ګمـان وکـړي چـه شـورا دحکومـت پـه اشـاره د یـوې الـې پـه ډول اسـتعمالیږي.

زه پـه ډیـر صراحت وایم چه زه د اساسي قـانون پـه ټولـو ارزښـونو، کـامل اعتقـاد لـرم او هـر هغـه حرکـت تـه پـه کرکـه ګورم چـه لـه اساسـي قـانون سـره حقیقتـا تصـادم کـوي. حکومـت بـاید پـه دغسـې مـواردو کـښې خپلـه وظیفـه پـه ایمـانداري اجـرا کـړي او دیتـه ونـه ګوري چـه د دوی وظیفـې بـل څوك اجـرا کـړي. یعنـې څنګه چـه پـه ځینـو نـورو مسـایلو کـښې حکومت شورا تـه دا حق نـه ورکـوي چـه د حکومـت پـه

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جریدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارئ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیپ له لحاظه وایم چه په دغې جریدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرګې کار نه دی. مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانونا په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرګه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت څرګند کړی او د قواوو تفکیک او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلې دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تا ویل او تعبیر څخه اندیښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د اساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرګې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جریدې د طرفدارئ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.[1]

په احترام

[1] افغان ملت. جریده، کابل، سه شنبه. د ۱۳۴۵ د غبرګولي لسمه. د ۱۹۶۶ د مې ۳۱ مه.

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکر د ازادۍ او د ديموکراسۍ د ځينو مظاهرو په لحاظ يو له بله شباهت لري چه بايد مشترك او متمايز اړخونه يې لږ څه وڅيړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادې جريدې چه چا په ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه : انګار، نداى خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړى شو، مګر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سړې وضع په وجه ډير ژر له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولى شو چه تراوسه پورې

(خدای دي لـه بـدو سترګو وسـاتي) خان وساتي. ښايـي چـه دغـه د عمـر لـړوالی او ډیروالــي، د دي حکومـت او د هغــه حکومت د تحمـل او حوصلې په اندازه وي. یـا دا چه وایي پخـوا د خلکـو عمرونـه، لکـه د نـوح (ع) ډیـر زیـات وو او پـس لـه هغـه وار پـه وار د هـر چـا او د هـر څه عمر مخ پـه کمیـدو شـو. کـه څه هـم طبـابت ورځ پـه ورځ ترقـي وکـړه. دا بحـث پـه همـدي ځای پریـږدم، ځکـه چـه پـه دي مقالـه کـښي اصلـي مقصـد د دي وخت او د هغــه وخـت پـه غیرسـرکاري جرایـدو بـاندي بحث نــه دی، بلکــه د شــورا پــه دغــه دوره او هغــه دوره او پــه دغــه حکومت او هغـه حکومت یـوه لنـډه تبصـره ده.

پـه اوومـه دوره کـښي والاحضـرت سـردار شـاه محمـود خـان غـازي (خدای دي وبخښي) د صدارت پـه مسند ناسـت و او پـه دولسـمه دوره کـښي ښاغلـي محـترم محمـد هاشـم خـان میونـدوال د هغـه پـه ځای کښیناست. څنګه چـه میونـدوال صـاحب د نـرم طبیعـت او متواضـع وضـع خـاوند دي، مرحـوم والاحضـرت هـم سـره لـه لـوړ نظـامي او فاتحانـه حیثیتـه، چـه د وطـن د نجات او استقلال پـه معرکـو کـښي ئـي سـتر خدمتونـه سرته رسولي وو بیـا هـم متواضـع او مهربانـه شـخصیت و چه لـه خلکـو سره ئـي ډیر ښه سـلوك درلـود.

پـه هغـه وخت کـښي دیموکراسـي یـوازي د دغـه مرحـوم پـه شـخصي سـلوك او اراده اسـتناد درلـود او پـه دي دوره کـښي، لکـه اساسـي قـانون یوه لويه ملي وثیقه هم په لاس کښي لـري چـه دا پخپلـه ډیـر لـوی فـرق دی، مګر لـه دغـه ښکاره تـوپیر سـره دا فـرق هـم موجـود دی چـه پـه هغـه وخت کـښي د دیموکراسـۍ پالنـه او روزنـه حکومـت خپـل ابتکـار او خپلـه کارنامـه ګڼلـه او اوس دغـه حکومـت لـه دیموکراسـۍ سـره دغـه راز علاقـه او رابطـه نـه لـري، بلکـه لـه یـو مشــکل او انجـام شـوي کـار سره مواجـه کیـدل یـې ګڼي.

د دولسـمې دورې اولسـي جـرګه کـه د اوومـې دورې لـه ملـي شـورا نـه د اخلاقي جرءت او د فکـر و نظـر د ازادانـه اظـهار پـه لحـاظ زیاتـه نـه

وي کمه خو هیڅګله نه ده. په دې دوره کښې هم ډیر زړه ور بې پروا وکیلان شته چه په حکومت باندې واضح او صریح انتقادونه کولی شي او د چا له هیڅ راز تاثیر لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ایمانداره او باشخصیته کسان موجود وو چه د حق ویلو جرءت او شهامت یې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډیر فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښي لاس او کیڼ لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباین جمعیتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زیاته وه او اوس د متېو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استیضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتیاز ورکړی او د اوریدونکو ګڼه ګوڼه یې ډیره زیاته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رایې اخیستلو چه د حکومت د تشکیل د پاره د اساسي قانون له مخې یو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته یې لوی اهمیت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو یې ډیر لوی تاثیر درلود، لکه د غلې د اجباري خریدارۍ منع کول، یا د بیګارونو مخنیوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډیر مشکل کار معلومیده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډیر ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خریداري په عمومي ډول په ولایاتو باندې په ډیر نازل قیمت تحملیده چه د حقیقي قیمت او رسمي قیمت تفاوت کله کله په ځینو ځایو کښې په منه کښې شل یا پنځه ویشت افغانۍ وې. راز راز بیګارونه هم د خلکو په اوږو یو مستقیم درونډ بار و چه ټول یې له حده زیات سترې کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې کولو کوښښ کاوه او

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مګر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو ګوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرګې وخوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی څرګند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بلکه د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخي په اغاز کښې پاتې ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرګې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرګې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوک ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرګې کړی دی.

کوم یوه شی چه د دولسمې دورې د اولسي جرګې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه کله هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې واردیده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مګر په دې دوره کښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غونډۍ ناست و او اولسي جرګې د مشرانو د جرګې په پیروۍ د قضائیه قوې او اجرائیه قوې وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسۍ او فکري ازادۍ مرسته کوله نو څه موده یې په څنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوک ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مګر په دې دوره کښې تراوسه لا هغسې کومه اتحادیه منځ ته راغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

د هغه وخت د مطبوعاتو د مستقل رئيس په باب په يوه شعر کښې ويل شوي و. (... چونش جلوبگيرد ؟)

په دې دوره کښې په وکيلانو پسې د راز راز استفادو خبرې هم ډيرې کيږي او وايي چه په يو نيم وزارت کښې ډير رتل کيږي هم چه په هغه دوره کښې دغسې نه کيده.

په اخره کښې انصافا وايم چه دا حکومت له هغه حکومت نه، په سياسي فنونو کښې ډير ماهر دی.

پوهيږئ چه سياسي فنون څه ته وايي او دسياست تعريف څنگه شوی دی؟:

برتراند راسل د انگلستان لوی فيلسوف وايي:

حاکمه طبقه په سياسي فنونو، يعنې د خلکو د احمق کولو په علم کښې ډير مهارت لري او سياست د حاکمه هئيت په نزد د خلکو د احمقولو علم دی.[1]

[1] افغان ملت، جريده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه گڼه.

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چه په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفۍ سره مجادله ده). ښایي چه دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسې ډول موجود وي، لکه چه یو ابشار کښې بالقوه برېښنا موجوده ده، مګر څوك یې په سترګو نهویني.

د دغو ټکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چه له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چه د اسلامیت، مشروطه شاهۍ، دیموکراسۍ او سوسیالیستۍ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعیض، خوځپرستۍ، قبیله پرستۍ، منطقه پرستۍ، استبداد، ارتجاع او استفاده جویۍ سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بېسوادي، ناداري، ناروغي او ملوك الطوایفي له منځه یوسو.

د حکومت دغه تصمیم چه وایي مونږ یو وسیع او عمیق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حاکمیت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادۍ او مساوات په لاره کښې خنډیږي، له منځه یوړل شي، په ریښتیا چه ډیر لوی جهاد دی.

هغه اجتماعي، اقتصادي او خانداني قدرتونه چه دلته په خلکو باندي مسلط دي، بلکه یوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندي مستقیم او غیر مستقیم نفوذ لري، مقابله ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنګه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډیر زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولی شي، مګر بې د عامو خلکو او د منوري طبقې له صادقانه او صمیمانه مرستې یې سرته نه شي رسولی.

که چیري حکومت د دغه پروګرام په عملي کولو شروع وکړي، ګمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به یې تر هغه وخته ډیر ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رویه او اجراأتو کښې تناقضات نه وي لیدل شوي او مایوسه شوي نه وي.

د دغسې پروګرامونو موفقیت او کامیابۍ د پاره، یوازې د پروګرام ښه والی او د خلکو له ارزوګانو سره مطابقت کافي نه دی، باید هغه اشخاص چه د دغه پروګرام تمثیل او نمایندګي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوشبیني ورته موجوده وي.
مثلا د یوه داسې جمعیت غړي که ملاکان او د ملوك الطوایفۍ بقایا

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي كولى. همدارنګه كه د يوه جمعيت په پروګرام كښې دا عقيده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پيشرفت لازم شرط دا دى چه خلك مقدسو ديني شعايرو ته سوق شي، نو كه بيا په دغه ډله كښې داسې كسان شامل وي چه په دغه عقيده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې كوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو كښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي ټكي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتاً موافق وي.

كه فرضاً يو حزب داسې يو عام او شامل پروګرام جوړ كړي چه هر څه پكښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پكښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې كسان وي چه په ځينو احكامو به يې عقيده لري او په ځينو نه. دغه راز پروګرام ته د ځينو كسانو په اصطلاح چره ئيز پروګرام ويل كيږي چه يوه يوه پيا چه هرخاى او هرچا ته رسيږي او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د بناغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په درې برخو ويشل شوى دى:

۱ـ سياسي، اداري او مدني چارې.

۲ـ اقتصادي او مالي چارې.

۳ـ اجتماعي او فرهنګي چارې.

په لومړۍ برخه كښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلوميږي: " د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د ګاونډيو او د دې منطقې د هيوادو سره دښه ګاونډيتوب د مناسباتو او همكارۍ ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو كښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

دپاره لـه قـوي نـه د كـار د نـه اخيسـتلو او پـه داخلـي چـارو كـښې دمداخلې نه كولو اصل بـايد رعـايت شـي.

زمونـږ د پښتونسـتاني ورونو د سرنوشـت د حـق د تـامين د پـاره د افغانسـتان مسـالمت اميـزه زيـارونو تـه بـايد پـه ټينـګه دوام ورکـړ شي او زيـار دې وايسـتل شي چـه يـو داسې د تفـاهم او اعتمـاد او واقـع بينئ فضا پيـدا کـړه شي چـه د دې مسـئلې، چـه د اسـتعمار لـه بقايـاوو څخه ده، د حل لارو تـه د رسـيدو زمينـه مسـاعده شـي."

پـه دغـو جملـو کـښې اول دا ويلـې شـوي چـه بـايد لـه ګاونـډيو ملکونـو او لـه هغـو هيـوادو سـره چـه پـه دغـه منطقـه کـښې واقـع دي د همسـايه تـوب او همکـارئ ښه مناسبات قـايم شـي، چـه پاکسـتان هـم په همسايه او پـه منطقـوي ملکونـو کـښې شـامل دی.

د منطقـوي همکـارئ کلمـات، چـه پـه دغـه بيانيـه کـښې شـته، ډيـر خلـه لـه ايرانـي جرايـدو څخـه هـم پـه يـوه غـرض اوريـدل شـوې دي او هغـوی تـه بيـا د تفسـير او تعبـير مجـال ورکـوي.

دوهـم وايـي چـه د دنيـا د ملتونـو پـه مناسـباتو کـښې دې د شـخړو دحـل د پـاره لـه قـوي نـه کـار نـه اخيسـتل کيـږي، چـه طبعـا د پښتونسـتان مسـئله هـم پکـښې شـامله ده.

دريـم دا چـه وايـي د پښتونسـتان د سرنوشـت د حـل د تـامين د پـاره دې مسـالمت اميـزه زيـار تـه ادامـه ورکـړه شـي او زيـار دې وايسـتل شـي چـه اول د تفـاهم او اعتمـاد فضـا موجـوده شـي او بيـا د دې مسـئلې د حل لارې ته د رسـيدو زمينـه مسـاعده شـي.

نو هر کله چه د دغـې وينـا لـه مخـې پاکسـتان تـه دا اعتمـاد حـاصل شـي چـه پـه مطلـق ډول د هيـڅ راز قـوې اسـتعمال د پښتونسـتان پـه مسـئله کـښې، د افغانسـتان منظـور او مطلـوب نـه دی او د اعتمـاد د فضـا پيـدا کولـو د پـاره طولاني وخـت پـه کـار دی، چـه د پښتونسـتان مسـئله تـر هغـه وختـه طبعـا معطلـه پاتـه ده، نـو څنـګه کيـدی شـي چـه هغـوی پـه دغـه بـاب کـښې يـو څه مجبوريـت احسـاس کـړي او زمونـږ

موقف جدي وګڼي. زما په عقیده په دغه برخه تجدید نظر په کار دی، چه که دا پروګرام اولسي جرګې ته وړاندې کیږي، نو په دې برخه کښې باید یو څه تعدیل راوستل شي چه د قناعت وړ وي.

په دې پروګرام کښې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لږولو او سپما ته اشاره شوې ده او دا ښیي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کښې څه کمول غواړي، ځکه ایې:

"مونږ په ټولو برخو کښې د هیواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو. دا اداري مصارفو په لږولو او د دولت د دوایرو ترمنځ د همکارئ په ټینګولو او د انسجام په پیدا کولو کښې بولو. د دولت مصارف باید په عادي مصارفو کښې د سپما د خیال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کښې وشي چه نتیجه یې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي."

وروسته له ځینو تذکراتو او اظهار نظر څخه وایم:

په دې پروګرام کښې ځینې داسې مهم ټکي شته چه زه قلبا د حکومت موفقیت پکښې غواړم او هیله لرم چه عملي نتایج یې د قناعت وړ وي.

زه به د یوه فرد په حیث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کښې ونه سپموم چه زه ورسره عقیدتا موافق یم.[1]

---

[1] افغان ملت. جریده. کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه. د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه. ۲۳ مه ګڼه

شخصي

دا کلمه چه له هرې کلمې سره یو ځای کړو د هغې رنګ داسې بدکاندي چه بیا څوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه یادیږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پیدا کړي، نو شخصي سړی تر ټولو ټیټ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړی چاته د کار سړی ووایي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووایو نو وزن یې ډیر ښکته کیږي.

خیر او مصلحت یا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي تکی ورسره ملګری شي، نو بیا خپل تقدس بایلي او شخصي مصلحت، شخصي خیر او شخصي خدمت ډیر ټیټ مقام پیدا کوي.

د یوې جریدې یا ورځپاڼې معنوي قیمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقیقتاً شخصي شو، نو بیا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمې په یوځای کیدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت یعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت یا قانوني حکومت یادیږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د ځمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو ارومرو شته.

د شخصي او ملي حکومت په تعريف کښې وايي:

شخصي حکومت د يوه شخص يا څو تنو حکومت وي چه د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کيږي.

ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمايندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئوليت ته غاړه کښيږدي.

دغه راز تعريفونه که صحيح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډيره نيمګړتيا پکښې موجوده ده.

کيدی شي چه يو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منځ ته راشي، مګر اجراات يې شخصي وي، يعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنايي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سياسي يا مدني حقوقو کښې ډير دخل ولري.

پارلمانونه چه هر چيرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراآتو، نه خبريږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانين هم هيڅکله داسې نه جوړيږي چه د حکومت ټول اختيارات له خپلو صريحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزءي اجراءات په خپل لاس کښې ونيسي.

په کومو هيوادو کښې چه اصول او قوانين په ډير ابتدايي او نيمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کاردارانو او زمامدارانو لاس ډير آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چيرته چه پارلماني او قانوني حکومت ډيره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل يې طی کړي وي، هلته هم که اجرائيه قوه د تعليم او تربيت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حيثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاويل او اهمال څخه ډيري شخصي استفادې کيدی شي. که نور هيڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکيلاتو له ناحيې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختياراتو د ورکړې له لارې

د حکومت په لاس کښې شته، هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علايقو اتکا لري. د مثال په ډول سړي ويلی شي چه د ماموريت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه يوه مامور ته د کفالت په ډول د يوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټيټې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که څېرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعليم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کيدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځينې له ځينو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضايلو په وجه استحقاق ولري، مگر حکومت ترينه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامينيږي، که څه هم له نورو نه ټيټ او ښکته وي. بلکه کيدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه يو سړی په شخصي وسايلو او روابطو د مستحقينو ځای ونيسي، دغه راز شواهد سړي په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مگر د دې لاملمه چه مقاله او مضمون شخصي رنگ پيدا نه کړي او شخصي تعرض ونه گڼل شي، له يادونې نه يې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعيت او اهميت په لحاظ ډير تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه يوه سړي ته په هماغه يوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډير ښه کار په ښه ځای کښې وسپاري او هغه بل ته په يوه مشکل ځای کښې مشکله وظيفه تعين کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموريت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علايقو ورکول کيږي، هلته بيا په لياقت او فعاليت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور گڼي چه په هره وسيله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاته کيږي او د شخصيتونو د جوړيدو، لوييدو او ښکاره کيدو لاره بنديږي.

د حریت او آزادۍ، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسي نظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسي حال کښې د باداری روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلك خپلې غلامۍ او بندګۍ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکرۍ رنګ اخلي.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون ګدوډ شي، څوك بې له څه جرم او جنایته له لوړو څوکیو ښکته راولویږي او څوك بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیژي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنې (یحیي و یمیت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل کار او صلاحیت ګڼي، هلته به څوك څنګه له شخصي نوکرۍ نه ځان خلاص کړي او دقانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار داني له موده لویږي، چاپلوسي، سرټیټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پروپاګندونه کول د ترقۍ او پیشرفت وسیله ګڼل کیږي.

په کوم هېواد کښې چه د حکومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خپښۍ او خپلوۍ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلك دا ویلی شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.[1]

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
پــه نطفه کښې یې لاوژني که د چــا وي

---

[1] افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ... ي ۲۹مه، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰مه، ۲۴ مه ګڼه

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام کښې اسلامي ورورولي ډيره ټينګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم کړي دي چه يو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان کښې د تندې له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او يوه صحابي په ډير مشکل دوی ته لږې اوبه راورسولی چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې يوه ته ورانديږ شوې هغه د پېرزوينې او لورينې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته يې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګاڼه او دغه کار تسلسل پيدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزوينې څو تنه يو له بله قرباني کړه، مګر د قربانۍ او لورينې ډير ښه يادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پريښوده او دوی ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهيږئ! دا قصه څنګه رايادا شوه؟

سږکال په افغانستان کښې اوبه يېخي لږې وې او د تندې ډير لوی خطر موجود دی چه د کربلا ياد تازه کوي.

له دې تندې سره لوږه هم ملګرې ده. زمونږ ځاروي د وچکالۍ په وجه واښه نه مومي او په ځينو ځايو کښې د څکلو اوبه هم نشي پيدا کولی. په همدغه وجه حکومت او شوری د اجبار له مخې دا قانون

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاري، په همدغه حال کښې چه وابنه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایراني وروڼو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواگانې او غوائې د څر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایراني وروڼو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د تږو او جل وهلو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د گدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قرباني ده.

په رښتیا چه مونږ د خودخواهئ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهئ درجې ته رسیدلي یو.

خپل څاروي له لاسه ورکول او د یوه گاونډي هیواد څاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مگر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پتوو او خیر رسول پتوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه گڼي[1]

---

[1] افغان. جریده، لومړی کال، لومړۍ گڼه
۱۳۵ د وږي لومړۍ
۱۹۷۱ د اگست ۲۳ مه
دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب:ـ معتبر و باب دندان روز.[1]

---

[1] *افغان. جریده. لومړی کال. دوهمه گڼه.*

د ۱۳۵۰ دوېږي ۸مه

د ۱۳۷۱ د اگست ۳۰مه

این نشر به نام مستعار (نو آور) نشر شده است.

شوری

اوس مونږ دواړه مجلسونه (ولسي جرگه او مشرانو جرگه) شوری بولو پخوا يوازې ولسي جرگه د ملي شورئ په نامه يادېده او مشرانو جرگې ته مو "اعيان" ويلې. د اعيانو په مجلس کښې د ملت انتخاب څه برخه نه درلوده او ټول اعضاء ئې انتصابي و. د اساسي قانون نوم هم اصول اساسي و چه تطبيقي جنبه ئې ډيره خواره وه. هغه حقونه او صلاحيتونه چه اوس اساسي قانون، شوری او مخصوصاً ولسي جرگې ته ورکړي دي اصول اساسي شوری او اعيان ته نه و ورکړي.

هغه وخت د ملي شوری او د اعيانو رئيسان د وزيرانو په مجلس کښې په ښکاره شامل و او د کابينې د غړيتوب افتخار ئې درلود.

حکومت هغه وخت د يوه رسم په حيث هم د ملت د نمايندګانو اعتماد ته څه حاجت نه درلود بلکه وکيلانو به شوری ته د حکومت له خوا اعتماد نامه يا اعتبار نامه راوړله او د شوری غړو به د اصول اساسي په موجب د حکومت په نسبت د صداقت او وفادارئ لوړه کوله.

لنډه دا چه حکومت د دغسي شوری خاوند و او په همدي معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز ئې و.

د دغسي پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلويښتو کالو نه اوړي.

وايي چه وړي ته سړي هم غوښه وي، ځکه مونږ په دغسي شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو ګڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق ومونډ حتی چه هویت او ماهیت ئې تغیر وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه ګوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنیني دورې دولسمه او دیارلسمه وبولو باید لومړی او دوهمه دوره ورته ووایو او نوې شروع ئې وګڼو. اوسنۍ شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیمائي ته ورسیده بلاتشبیه لکه مې عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زيات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لاپرې نه دی لګول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پته ولګیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

وخت د څينو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د اميد سترګې ليچنې شوې. اساسي قانون که په عمل کښې هرڅنګه وي په نظر کښې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وينا کښې خو مقدسه ملي وثيقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکې ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سياسي لحاظ مونږ ته ډير ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښيئ چه حکومتونه د ملت د نمايندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصويب اړه لري، قوانين شوری تصويبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نيسي او خارجي سياست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګې ته خط مشي وړاندې کوي، د وکيلانو راډيو ئې ازاد نطقونه په داخل او خارج کښې د سياسي ديموکراسۍ او دبيان د ازادۍ ډيره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظير به ئې په نوره دنيا کښې نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډيره د ستاينې وړ نه ده.

د شوری ډيره مهمه وظيفه د قوانينو تدوين او تصويب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مګر په ديارلسمه دوره کښې چه دوه کاله ئې تير شوه د قانون يوه مسوده هم د اولسي جرګې عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کښې ئې فعاليت د صفر په درجه کښې دی.

په دوولسمه دوره کښې چه لس قانونه د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې تصويب شوه يوازې د اولسي جرګې اصول وظايف داخلي، د رسمي جريدې قانون، د بين المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانين: (د احزابو قانون، د ولايت جرګو قانون، د ښاروالو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

قانون، د زمکو د سروې قانون، د مدافع وکیلانو قانون) تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه بې ثمره پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شورى يوازې د نمایش د پاره نه ده، بلکې يوه فعاله توليدي دستگاه ده چه بايد هر کال يو څه قوانين صادر کړي نو بيا يقيناً دغسې شورى ته غير اقتصادي ويلى شوو.

هغه څو سوه مليونه افغانۍ چه وکيلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقريباً څلويښت مليونه افغانۍ چه د شورى په بودجه کښې په ملت تحميليږي نوره گټه نلري يوازې د بودجې تصويب او د خارجي قرضونو د منظورولو دپاره دا دومره پيسې مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډولو دپاره ډير لوى بند په ډير زيات لگښت جوړ کړي مگر د آبيارۍ کار ترينه ناخلي بلکه د يوې شاعرانه منظرې په حيث ئې ننداره کوي او په تش ليدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شورى ډيره مفيده نه معلوميږي، په کوم هيواد کښې چه سياسي فعاليتونه او سياسي احزاب موجود نه وي او خلك د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمايه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شورى ته هم اکثر همدغه اشخاص يا د دوى مخلصان راځي چه د مترقي قوانينو او اساسي اصلاحاتو اميد له دغسې شورى نه هيڅکله نشي کيدى بلکه د ممتازي طبقې طبقاتي امتياز نور هم تقويه کيږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړی په شورى کښې داسې اشخاص ويني چه پخوا به ئې د خان يا بډاى په حيث يوازې د ولسوال يا والي په ښه نظر افتخار کاوه، مگر اوس ئې د شورى له برکته په وزير يا صدارعظم سترگې نه ډکيږي او غرور ئې يو په لسه زيات شويدى.

دا دی دشوری حال چه په ډېر اجمال او اختصار د یوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم یې ښه دی، بلکه صحیح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه باید فعاله او مجهزه شي او د دیموکراسۍ ایجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبیک وویل شي. یعنې سیاسي بهره برداري ترینه ونشي بلکه د ملي سیاست او ملي قدرت د منبع په حیث وګڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه ګومان کیږي د دیموکراسۍ او اساسي قانون د تطبیق رښتیانۍ اراده لري او خپل تاریخي مسئولیت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سیاسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د میاشتو او ورځو په ځای دقیقې او ثانیې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سیاسي احزابو او د ولایت جرګو قوانین د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختمیدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې وړاندې کړي او د ځنډیدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعیت او ماهیت پیژندلو د پاره معیارونه ټاکي د سیاسي احزابو مسئله د یوه شاخص په حیث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کیږي.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه.
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د ځان سړی شو، مګر خلکو ته ئې ځان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقۍ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د ځان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنې له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه یین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ته بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه: له سرمایه دارۍ سره سره د اولس په خوارۍ او غریبۍ ځان خپه خپه کړه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو ځان لیډرۍ ته جوړ که.

په دې کار کښې هم سړی بريالی وختی او د دې لامله چه وريجې او غوښې ئې په کاله کښېږ ډيرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرځای کېده.

په ظاهره خو به دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مګر خلکو ته به ئې داسې ښوولې چه دا راز خلك ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته ئې چه بيايي بيولای ئې شي. دی يو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره ئې تار درلودی.

د ورځي ملګري به ئې بيل و او د شپې ياران به ئې نور وو.

له وګړو سره ئې همدردي او عشق و علاقه ډيره ښکاره وه مګر د بزم مجلسونه ئې له نورو سره وو.

د ورځي د قام خدمتګار و او د شپې د حسن غلام.

د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظرياتو کښې ډير فرق ليدل کېدی.

دی د اجتماعي عدالت ډير طرفدار و مګر په کاله کښې ئې د خپلو ماينو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوريدلای.

ده به کله کله د ظرافت په ډول ويل: جماعي عدالت څه کوئ په اجتماعي عدالت پسې وګرزئ.

سړی بايد اجتماعي وي او علاقه ئې يوازې د کاله ميرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حيات کښې د فيضه ډك مختلف ماموريتونه وکړه او بې له دينه چه رشوت واخي يا خيانت وکي د ډيرو شتو او جايدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموريت کاوی غرض او مطلب به ئې د کام خدمت و مګر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به ئې د پيسو لښتي راسم و او دنيا به ورپسې د سپي غونډې منډې وهلې.

دی ډیر فعال او نه سترې کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفو ئې په نورو پټو خ ... کارونو کښې هم ډیره لویه برخه درلوده.

د ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به ئې د چ... د ملاقات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وږغیږم، خو دا یوه هفته وریسې سرګردانه ګرزم او نه ئې شم لیدلای.

نن هم دی مازیګر د امریکې د سفارت له یوه غړي سره ګوري او بیګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به ئې په مجلسونو کښې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئې بد ویل مګر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې ځای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هیڅوک څه زیان او ضرر نشي وررسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مګر خوار و غریب ته ئې هیڅ نه ورکول چه تربیه ئې خرابه نشي او په مفت خوارۍ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفۍ په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیږي.[1]

---

[1] *افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه*
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه
دا لیکنه د [چیستان نویس] په مستعار نوم خپره شوې ده.

جريده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لا ډيره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غايه لري؟ د کار په ښه والي او بدوالي کښې غرض او غايه ډير دخل لري بلکه د کار ماهيت بدلوي.

وګورئ! د پاك خدای اطاعت او عبادت څومره ښه کار دی مګر که دغه کار څوك د ريا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بيا له دينه لوی مصيبت بل نشته. يو عارف شاعر وايي:

د ريـــا تـــر نـــاقبوله عبـــادتـــــه
د ساقي په ميو مست او خراب ښه يم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دی مګر که د حق او عدالت د قيام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بيا د مقدس جهاد مفهوم پيدا کوي او ماهيت ئې بدليږي.

همدارنګه حکومت د حکومت دپاره بې له باداری او حکمرانۍ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بيا د وطن د خدمتګارۍ بڼه پيدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

جریده نګاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارك کار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر که د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت کښې لیکوالي او نګارندګي حقایق نه منعکس کوي مسخه کوي ئې او د افکارو د تنویرپه ځای د بصیرت سترګې ړندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار ورونکی یابو ترې جوړیږي، یو لیکوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیچا او هیڅ شي خرڅ نکړي او د فکر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قربانۍ ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅکله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره کړي

په دې کار کښې یوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د لیکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیکوال شخصیت ډیر موثر دی.

لکه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیکوال او جریده نګار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لا ډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه څوك نشي ګټلی او په ډیرو فداکاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران کار دی.

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د څلورمې قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نګاران حکومت کوي چه خلکو ته دحق پرستۍ او وطن دوستۍ امتحان ورکړي او د آزادۍ علمبرداران وي.

جریده نګاري ډیره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډیر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه څلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادۍ مین نه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي
چوکۍ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه یو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتیبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ یو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئولیت له احساس سره د خطمشي په ترتیبولو کښې له دیر غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعیتونو په اظهار کښې ډیر محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو امید په یاس بدل نه شي او د تیرو حکومتونو اعتبار ئې نه څه وساتل شي ځکه چه ددوی اعتبار وریورې تړلی دی.

نقادي او د حقايقو افشاء كول د حكومتونو كار نه دى بلكه لمر په ګوته پټول سياسي مصلحت دى.

هغه وخت چه واقعيتونه د عصري ميرمنو په شان بيخي بې پردې شي نو دوى ورته مخ لوڅي وايي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حكومتونه ترڅو چه ډير مجبور نشي رښتيا نه وايي.

رښتيا نه ويل دا معنى نلري چه حكومتونه دروغ وايي، بلكه پټه خوله پاتې كېدل او نه ويل ئې معنى ده.

په دغه اساس هغه څه چه بايد په خط مشي كښې د اداري نارسايي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقيقت كښې انارشي وي.

د اوسني حكومت خط مشي په نسبي ډول د رښتيا ويلو پانګه لږ څه زياته لري. د دې حكومت واقعبيني او اخلاقي سجيه او د دې وخت د مجبوريتونو تقاضا غوښتنه كوله چه خلك د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زيات خبرشي او د مشكلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي كښې د حكومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو كښې د قوانينو نشتوالى، له ډيرې بې نظمۍ څخه انارشي ته نږديوالى، اقتصادي ركود او دملي عوايدو په سلو كښې له درې څخه كموالى، د باقياتو د تحصيل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عايداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالى، د اداري سيستم نارسايي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتكار ورځ په ورځ زياتوالى او بالاخره سر په سر وچكالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتيجه ده..." دا دى د مملكت حال چه د حكومت په رسمي ژبه رسما خلكو ته اعلاميږي او هرڅوك د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه كوي.

دغه رښتیا ویل په عین حال کښې دا هم ښیي چه حکومت د خپلو اسلافو نه د مملکت اداره په څنګه حال کښې له څومره نیمګړتیاو سره په لاس کښې اخلي؟ کله چه دا حکومت د افغانستان اداره بل ته تسلیموي ښایي چه هېڅ باقیداري به ونه لري، بلکه څه قدر به لا فاضل شي.

په دغسې وخت کښې چه یو حکومت د دغو ټولو مشکلاتو له فهم سره په دغسې شرایطو کښې د راتګ جرئت کوي او قربانۍ ته حاضرېږي دا نه ده معلومه چه د سمون او بهبود په لاره کښې څه کولی شي.؟ د وچکالۍ رفع کول او د رحمت بارانونه ورول خو د خدای کار دی او له حکومت نه ئې توقع نشي کېدی، د قرضونو درونډ بار خو هم څوك نشي سپکولی، بلکه د مجبوریت په تقاضا دا پېټی باید نور هم درونډ شي.

قانوني خلاګانې ډکول هم څه اسانه کار نه دی. هغه شوری چه په شپږ کالو کښې د احزابو ډېر مهم او ډېر عاجل قانون په کرسۍ نشي کښېنولی او حکومتونه یې له نامه څخه ویرېږي له دغسې شنډې دستګاه نه د قوانینو د تولید امید نشي کیدی. د اقتصادي حالت د ښه کولو د پاره دمعدنو استخراج هم له تصور نه وتلی کار دی، څوك چه خپل مالیات او محصولات د ځینو مقتدرو اشخاصو له جیب نه نشي راویستلی هغه به څنګه په تش لاس د حاجي ګك اوسپنه د غرونو له تل څخه راوباسي.؟

څه شی چه نسبتا ممکن معلومېږي هغه د نارسا اداري سیستم سمون او فعال کول دي. دا کار که هر څومره مشکل دی مګر غیر ممکن نه دی. که حکومت په ټینګ عزم او هغه جرئت چه په حکومت قبلولو کښې ئې ښودلی عملا دا کار شروع کړي ښائي چه د یوه لوی مادي او معنوي بدلون اساس کښېښودل شي او په مملکت کښې نوې سا وچلېږي.

که دا اداره په عمل کښې ښکاره شي چه حکومت په رښتیا د اداري قدرت خاوند دی او د خلکو ژوند ښه کولو ته ئې په ایماندارئ ملا تړلې د مملکت سیاسي حیثیت به له دې نه ډیر لوړ شي او جهاني اهمیت به ئې ډیر زیات شي. ځکه چه یو ژوندی حکومت به منځ ته راشي او ملي قدرت به ورسره وي، په دغه صورت کښې به خارجي امدادونه بې له استرحامه په دواطلبانه ډول افغانستان ته متوجه شي او هرڅوك به ورته په اعتنا وګوري.

د قاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار معیار به ډیر راټیټ شي او د باقیاتو د تحصیل خنډونه به له منځه لاړ شي چه اقتصادي بهبود ورسره تړلی دی.

دا کار د خولې په خبرو نه کیږي او داسې اقداماتو ته ضرورت لري چه په مفسدانو زلزله راولي او تکانونه ئې ځینو لویو کورو ته صدمه رسوي.

دغه راز کارونه محتاط او محافظه کار حکومتونه نشي کولی او یوه مقدس عشق ته ضرورت لري.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشی خود را به ولسی جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسی و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغی میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] *افغان جریده، سال اول شماره‌ء چهارم.*
۲۴ سنبله ۱۳۵۰
۱۳ ستمبر ۱۹۷۱.
این اثر به نام مستعار "نو اوز" نشر شده است

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتو ژبې د احیاء، تعمیم او انکشاف په باب چه کوم فرمانونه وخت په وخت صادر شوي دي هغه به پریږدو. خبره به له اساسي قانون نه شروع کړو چه د پښتو په باب ئې څه مکلفیت په حکومت بلکه د دولت په ذمه کیښود او حکومتونه د پښتو سره څه وکړه.؟

اساسي قانون په پنځه ویشتمه ماده کښې د پښتو په باب دولت ته دا وظیفه ورکړه.

(دولت موظف است پروګرام موثری برای انکشاف و تقویه زبان ملی پشتو وضع و تطبیق کند) د دغه حکم د انفاذ اوه کاله وشوه او په دغومره وخت کښې تراوسه لا د دغه موثر پروګرام درك نه دی معلوم.

د حکومتونو د کار او فعالیت د سرعت اندازه له همدینه معلومولی شوو.

د چا به هیر نه وي چه د ښاغلي داکتر محمد یوسف په انتقالي حکومت کښې دغه کار داساسي قانون له انفاذ سره سم شروع شو او یو لوی انجمن وټاکل شو چه د پښتو ټولنې اعضاء، د پوهنتون غړي، د مطبوعاتو او د پوهنې وزارتونو اراکین د وزیرانو په شمول، د عدلیې وزیر او د قبایلو رئیس پکښې ګډون درلود.

دا لوی انجمن په ورو کمیټو د وظایفو د تقسیم په اساس وویشل شو او د پښتو ژبې په مختلفو اړخونو مطالعات شروع شوه چه په نتیجه کښې دغه پروګرام د وزیرانو عالي مجلس ته د وړاندې کیدو

د پاره اماده شو. مګر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راتـه قانونا مکلف و چه د خط مشي په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګې ته وړاندې کړي او ملت ته يو څه وعدې ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون ترڅه حده تطبيقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقويې وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښې پښتو پالنه شامله ده، يعنې هغه مشترک ټکی چه د دغو حکومتونو په ټګ لاړو کښې متفق عليه ګڼل شوي دي يو له هغه څخه د پښتو ژبې انکشاف او تقويه ده چه په ولسي جرګه کښې ئې ټولو وکيلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائيد و تاکيد کړېدی.

د اعتماد د رايې له جريانـاتو نه داسې معلومېږي چه که يو حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهميته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه نـدی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کميټو کارونه يعنې د پښتو دوسيه بيا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په راديو کښې خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه يوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

راغله مگر د اساسي قانون مطابق کوم پروگرام د پښتو د انکشاف او تقويې د پاره وضع او تطبيق نشو.

اوسنی حکومت هم تراوسه د دغه موثر پروگرام د وضع کولو څه اقدام نه دی کړی. که څه هم د فلمونو په جوړولو کښې ئې پښتو ته برخه منلې او دا کار د قدر وړ دی.

حکومت بايد د اساسي قانون پنځه ديرشمي مادې ته د عمل جامه واغوندي او دغه پروگرام د خلکو د اطلاع او اقناع د پاره بې ځنډه تصويب او نشر کړي او هغه علمي او تربيوي اهميت چه دغه موضوع ئې په ملي لحاظ د افغانستان په حال او مستقبل کښې لري ښه درک کاندي.

هغسي پښتو پالنه چه تعصبي او عنادي رنګ ولري هيڅوك هيڅکله نه خوښوي، پښتانه پوهان د پښتو تقويه د افغانستان د معنوي تعمير د پاره د اساسي قانون له منظور سره سم يو عرفاني ضرورت ګڼي او د حکومتونو مهمه وظيفه ئې بولي.

لکه څنګه چه پښتو غولول او هيرول ګناه ده دغسي پښتو په سياسي غرض استعمالول او د تفرقې په بناء ئې په تعصبي رنګ کښې وړاندې کول هم جرم دی.

پښتو غوښتنه بايد په علمي اساسي او ملي غايه تقوئه شي او فاشيستي صبغه ورنکړه شي، پښتانه د پښتو ژوند غواړي نه د افغانستان د نورو ژبو وژل. هغه څوك چه ځانته په دې حق قايل وي چه پخپله مورنۍ او پلارنۍ ژبه ليك او لوست وکړي چه د دوی د زړه او دماغ صادقه او کامله ترجماني کولی شي هغه به ولې د افغانستان د دري ژبې په حق سترګې پټوي؟

د دې مدعا ډير ښه شاهدان هغه پښتو ويونکي وکيلان دي چه په ولسي جرګه کښې ئې د ازبکي او ترکمني ژبې تدريسي او نشراتي حق تائيداوه او دا ئې يو ضرورت ګاڼه، د پښتو ژبې ناکامي

بنايي چه له لومړۍ ورځې په همدغه اساس شروع شوې وي چه دا ژبه د نورو افغاني ژبو دښمنه او مخالفه وګڼل شوه.

پښتانه نه يوازې وچه کلکه پښتو نه غواړي بلکه په اوله درجه د ملي اتحاد او افغاني ورورولۍ ساتنه د ملي او اجتماعي عدالت په اساس غواړي او خپله بقاء د افغانستان په بقا کښې ګڼي.

د پښتو ژبې ملي کول، رسمي کول او ادبي ذخيره پکښې زياتول دا معنی لري چه دا ژبه د تعليمي وسيلې او کلتوري ضرورت په حيث د علم او پوهې د تعميم او د ادب او هنر د انکشاف د پاره حياتي اهميت لري.

د افغانستان پښتانه (د پښتو ويونکو په معنی) بې د دغې ژبې له انکشاف او تقويې څخه له معارف او مطبوعاتو نه اساسي او عمومي استفاده نشي کولی او بې له دغې وسيلې له جهل او بېسوادۍ سره موثره مجادله امکان نه پيدا کوي.[1]

---

[1] *افغان جريده، لومړی کال، پنځمه ګڼه*
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیء ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین ... بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰ ـ ۲۰ سنتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواوز) نشر شده است.

د اساسي قانون مطالعه او مقايسه

د افغانستان اساسي قانون په يوولسو فصلونو کښې، يو سلو او اته ويشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کيږي.

له لومړي فصل څخه دمخه يوه ديپاچه لري او تر ديپاچې دمخه يوه صفحه د اعليحضرت معظم همايوني په توشيح محتوي ده.

په پخواني اصول اساسي کښې ديباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعليحضرت د توشيح په متن کښې ليکلي دي: " سرله نن ورځې د أفغانستان هغه اساسي قانون (يعني اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرګې له خوا تصويب شوی او ترننه پورې په هيواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمايمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصويب نيسته په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

د ملوکانه منظورئ نیته د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون دیباچه د اساسي قانون له یوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبي په حیث جلب نظر کوي د پښتو متن په فهرست کښې ورته مقدمه ویل شویده.

دلته بنایي دا سوال پیدا شي چه دیباچه یا مقدمه په اساسي قانون کښې داخله ده او که نه؟ یا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادې دي او که دیباچه هم قانوني ماهیت لري.

دیباچه د لغاتو په کتابونو یو ډول وریښمینه جامه ده چه په جواهرو جړاو شوي وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دي.

د کتاب خطبه هم د ارایش په مناسبت دیباچه ویلل شوه.

ځینو دیباچه د مخ او څیرې په معنی ګڼلې او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او څیرې حیثیت لري نو دیباچه ورته وایي.

مقدمه هم په لغت کښې د لښکر هغه ټولي ته وایي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړی فصل ته ویل کیږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون دیباچه باید د اساسي قانون د منظر په حیث ګڼل شوي، حکومت مکلف کوي چه یوازې په سیاسي دیموکراسۍ اکتفاء ونکړي او هغه سوسیالستي چه اقتصادي او اجتماعي دیموکراسي ورته ویلی شو په وطن کښې عملي کړي.

دا د هر حکومت وظیفه ده چه پخپله خط مشي کښې دغه دیموکراسي داخله کړي او دا وښیيئ چه اساسي قانون په اول قدم کښې ناکامه نه دی او د تطبیق په لحاظ تبعیض پکښې نه دی راغلی.

که چیرې ځوك دا ووايي چه دیباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړۍ مادې څخه شروع کیږي نو بیا له دې مشکل سره مخامخ کیږو چه د لویې جرګې د تصویب متن همدغه دیباچه ده چه باید د ملت د نمایندګانو امضاء پرې اخیستل شوی وی ځکه چه د دیباچې متن په دې عبارت شروع کیږي او ختمیږي:

(بمنظور حیات ملی افغانستان... بمنظور تامین عدالت و مساوات، بمنظور دیموکراسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاریخی که در زندگانی ملی ما بحیث یک ملت ویک جزء جامعه بشری میدانیم بقیادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملی افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم.)

نو که چیرې دیباچه قانوني اعتبار ونلري اصل تصویب له منځه ځي او اساسي قانون نه څه نه پاتې کیږي.

د اساسي قانون د لومړۍ مادې لومړۍ جملهٔ دا ده:

"*افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیرقابل تجزیه است*" په دې جمله کښې د دولت نوعیت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرڅوك په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب أفتتاح کیږي چه وروسته دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "*حاکمیت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زیری دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولی ځیړول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخیستلی او اوس د ملي وثیقې ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشویدی، یعنې وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

علاوه شوي چه (غیر قابل تجزیه است) دلته د تجزیې کلمه په هغه معنی نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ویشل کیږي او ولایتونه او ولسوالی نلري بلکه مطلب دا دی چه انفکاك نه قبلوي او بیلیږي نه.

په دوهمه ماده کې وایي:

(*دین افغانستان دین مقدس اسلام است. شعایر دینی از طرف دولت مطابق به احکام مذهب حنفی اجراء میگردد آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود در داخل حدودیکه قوانین مربوط به ادب و اسایش عامه تعیین میکند آزاد میباشند.*) په دې ماده کښې د افغانستان دین اسلام دی او دیني شعایر د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء کیږي مګر هغه افغانان چه د اسلام د دین پیرو نه وي کولی شي چه د مربوطو قوانینو په حدودو کښې خپل مذهبي مراسم اجراء کړي.

په دې ماده کښې که څه هم د اسلام د پیروانو په برخه کښې یوازې همدومره ویل شوي چه د حنفي مذهب د احکامو مطابق دیني شعایر د دولت له خوا اجراء کیږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دی ورکړ شوی مګر عقلاً دا ترینه فهمیږي چه افراد هم دغه کار کولی شي.

همدارنګه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه ورکړ شویده چه د اسلام پیرو نه وي مګر د اسلام په پیروانو کښې غیر حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته یعنې داسې نه دي ویل شوي: (*آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند و یا پیرو مذهب حنفی نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود ... آزاد میباشند*) مګر دلته هم عقل او قیاس دا حکم کوي چه غیر مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء کوي نو غیر حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء کوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده کښې د پادشاه حقوق او وظایف لکه د اردو اعلی قیادت، د حرب او متارکې اعلان، د شورى

افتتـاح او انحـلال، د قوانینـو توشـیح، د تقنینـي فرامینـو اصـدار، د صدراعظـم او وزیرانـو تعیـن او اسـتعفی قبلـول، د مشـرانو جـرګې د رئیـس او غـیر انتخـابي اعضـاو تعییـن، د قـاضي القضـات او د سـترې محکمـې د اعضـاو تعییـن، د اضطـراري حـالت اعلامـول او ختمـول د مجـازاتو تخفیفـول او عفـوه کـول او داسـې نـور ښودل شـوي.

دا حقـوق او وظـایف د پوهـانو او لیکوالـو پـه نظـر کـښې دوه ډولـه تعبیر شـوه.

چـا وویـل اساسـي قـانون دغـه حقـوق او صلاحیتونـه پـه تشـریفاتي او سمبولیك ډول پادشـاه تـه ورکـړي دي چـه د حکومـت پـه خـوښـه تـرې کـار واخیسـتل شـي چـه دغـه مطلـب پـه دې عبـارت افـاده شـویدی: (*وظـایفی را کـه قـانون اساسـی بـه دوش پادشـاه گذاشـته اسـت یـک قسـمت آن تشـریفاتی و یـک قسـمت غـیر تشـریفاتی میباشـد ولـی همـه آن جنبـه سـمبولیک دارد.*

در حقیقـت ایـن وظـایف را نـیز پادشـاه بمشـوره یـا پیشـنهاد حکومـت وقـت اجـراء مینمـاید ... پادشـاه فرامینـی را کـه امضـاء میکنـد نطـق هـائیرا کـه بعمـل میـاورد پالیسـی هائیراکـه اعـلان میکنـد مذاکـرات یـا تعینـاتی را کـه بعمـل میـاورد و یـا فیصلـه هـای محـاکم را کـه امضـاء مینمـاید مسـول هیچکـدام آن نمـی باشـد و مسـئول همـه آن در نـزد پارلمـان حکومـت وقـت میباشـد) بـل چـا وویـل دا ټول حقـوق او وظـایف پـه مطلـق ډول د پادشـاه پـه اختیـار کـښې دي او حکومتونـه پکـښې د مداخلـې حـق نلـري.

لومـړی نظریـه پـه ملـي مصلحـت او معقولیـت بنـاء ده او د دیموکراسۍ او مشـروطیت اصلـي او صحیـح غوښتنـه همدغـه ده.

اساسـي قـانون چـه پـه آغـاز کـښې مشـروطه شـاهي اعـلام کـړه او ملـي حـاکمیت ئـې د ملـت حـق وګاڼه او بیـا ئـې مسـئولیتونه هـم د حکومـت پـه غـاړه واچـول بې لـه دې بلـه معنـی نلـري چـه پادشـاه بـه خپـل صلاحیتونـه پـه مطلـق ډول د ځان نـه ګڼي، بلکـه د حکومـت مسئولیت او خپـل عـدم مسـئولیت بـه پـه نظر کـښې نیسـي. کـه داسـې

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بیا د دیموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکمیت څه معنی نلري. د دوهمې نظریې د تردید او د لومړۍ نظریې د تائید د پاره دا دلیل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظایفو له جملې څخه ځینې وظایف د دواړو جرګو د رئیسانو په مشورې او د یو شمیر اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځینو مواردو کښې ئې د سترې محکمې موافقه شرط کړیده.

وګورئ! د اردو اعلی قیادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحیتونه ښیي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحیت ګڼل شویدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تمامیت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تمامیت دفاع د حکومت وظیفه ده نو که چیرې د اردو د اعلی قیادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تمامیت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظیفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفیف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چیرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمین بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟ دلته باید دا هم ووایو چه په اساسي قانون کښې "تخفیف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا تردې د اصول اساسي په (۷) ماده کښې لیکلي و: "عفو و تخفیف مجازات تعزیری مطابق شرع شریف از حقوق جلیله پادشاهی شمرده میشود." یعنی هلته (تعزیری) قید وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

او یو بل قید هم وضع شوی یعني "مطابق شرع شریف" د پادشاه حقوق او وظایف چه اکثراً د حکومت په خوښه اجراء کیږي او په هغو مواردو کښې چه په شوری یا قضائیه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابدید عملي کیږي مسئولیت ئې هم د حکومت او نورو په غاړه لویږي چه په دغه اساس د شوری د څو تصویب شوو قوانینو (لکه د احزابو، ښاروالیو او ولایت جرګو قوانین) دنه توشیح کیدو او د دغومره ځنډیدو مسئولیت حکومتونو ته راجع دي او اجرائیه قوه د تقنینیه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبیقولو او اهمالولو محکوموي، که کوم حکومت ووایي چه د قوانینو توشیح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظیفه ده یا د پادشاه حق دی او د دې معنی دا ده چه د قوانینو ردول یا ځنډول حکومت ته څه مسئولیت نه متوجه کوي ځکه چه توشیح او انفاذ حتمي نه دی، اختیاري دی، دا استدلال صحیح نه دی او حکومت ته برائت نه ورکوي.

د قاضي القضات او د ستري محکمې د اعضاو تعیین همدارنګه د صدراعظم او د وزیرانو تعیین د مشرانو جرګې د رئیس او د غیر انتخابي اعضاو تعیین د پادشاه وظیفه یا حق دی، مګر قانوناً دانشي کیدی چه بیخي تعیین نشي یا ئې تعیین ډیر وځنډیږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده کښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظیم شویده چه که پادشاه استعفی وکړي یا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوی ته انتقال کوي او که هغه د پادشاهي د شرایطو فاقد وي نو دوهم ته ئم فئم انتقال کوي. که پادشاه دغه راز ځوی ونلري نو بیا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال کوي او چه مشر ورور د شرایطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتیب نقلیږي او د زامنو او ورونو د نشتوالي په صورت کښې د اعلیحضرت شهید محمد نادر خان له پسړی بازماندګانو څخه یو تن د هغه مجلس له خوا انتخابیږي چه لویه جرګه او د حکومت او ستري محکمې اعضاء پکښې راغونډ وي.

دا موضوع پـه اصـول اساسي کـښې د پنځمې مـادې پـه آخـر کـښې پـه دې ډول ده:

"... *ملت نجیب افغانستان متعهد میشوند که سلطنت افغانستان بخاندان این پادشاه ترقیخواه مملکت بانتخاب اعلیحضرت پادشاهی و اهالی ملت افغانستان انتقال میکند*" دلته د سلطنت انتقال د اعلیحضرت شهید پـه خـاندان کـښې بې لـه څه تعین او خاص ترتیب څخه پـه مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب تـه محـول شـوی و چـه د ملـت د انتخاب شکل او صـورت نـه دی توضـح شـوی.

پـه اصـول اساسـي کـښې د پادشـاه خـاندان هـم داسـي ښودل شـوی :*خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبیر و برادر*" مـگر پـه اساسي قـانون کـښې پـه ۲۴ مـاده کـښې دغـه کسـان پـه خـاندان کـښې شـامل دي:

(*پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابنای عم پادشاه خانواده پادشاهی را تشکیل میدهند*) پـه دغـه مـاده کـښې کـه څه هـم تـر اوښې او خوریـې پـورې د خاندان ساحه اوږده شـویده مـگر د پادشاه پـلار او مـور پـه دغـه جمله کـښې نـه دي یـاد شـوي خـو عقل او قیاس حکـم کـوي چـه والدین بـاید لومړنـی حـق ولـري او هیـڅ دلیـل نشـته چـه دوی د خـاندان پـه سـر کـښې رانشـي.

یـو بـل ټکـي چـه پـه دغـه مـاده کـښې جلب نظر کـوي هغـه دا دی چـه وراره او وریـره، خوریـې او خـورزه، نمسـی او نمسـۍ ازواج او زوجـات "مذکر او مونث" یـو شـان پـه خـاندان کـښې شـامل شـویدي مـگر یـوازې د ترونو پـه برخـه کـښې د تـره ځوی او د تـره لـور یـو شـان نـدي ګڼل شـوي یعنـې ابنـای عـم پـه دغـه جملـه کـښې راغلـی دي او بنـات عـم هـیر شـویدی. د دغـې مـادې پـه اخـر کـښې لیکلـي دي. (*اعضای خانواده پادشاهی حیثیت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهی مادام الحیات حفظ میکند*) د دې عبـارت معنـی دا ده چـه دغـه حیثیـت لکـه

ماموریت لـه چانـه نـه سلبیږي او سـلب و عـزل نـه قبلـوي یعنـي د ژونـد تـر آخـره ملـګرى دى چـه څوك ترینـه مسـتعفي كیـدى نشـي او نـه جـزاءاً لـه چانـه اخیسـتل كیـدى شـي مـګر یـو سوال پیـدا كیـږي او هغـه دا دى چـه د یـوه پادشـاه د تـره څوى پـه هغـه صـورت كـښي چـه دپادشـاه د تـره څوى وي د عمـر تـر آخـره د پادشـاهي خـانواده د غـړي حیثیـت لـري مـګر كه یو پادشـاه فرضـاً مسـتعفي شـي او څوى ئـي پادشـاه شـي نـو بیـا خـو دغـه شـخص د پادشـاه د تـره څوى نـه دى او د سـلطنت د انتقـال پـه ورجـه ښایـي چـه یـو بـل شـخص د نـوي پادشـاه د تـره څوى پـه صفـت د پادشـاهي خـاندان د غـړي حیثیـت پیـدا كـړي او هغـه لومـړى شـخص پـه دې وجـه چـه اوس د پادشـاه د تـره څوى نـه دى دغـه حیثیـت لـه لاسـه وركـړي.

دا سـوال د غـور وړ دى چـه د حقوقپوهـانو اظـهار نظـر غـواړي او لكـه د اساسي قـانون ځینـي نـور مسـایل د اختـلاف نظـر مجـال لـري.

دریـم فصـل: د خلكـو اساسـي حقونـه او وظیفـي:

پـه دې فصـل كـښي د افغانسـتان د خلكـو حقـوق او وظـایف تنظیـم شـوي دي او پـه لومـړي سـر یعنـي ۲۵ مـاده كـښي وایـي: (*تمـام مـردم افغانسـتان بـدون تبعیـض و امتیـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـایف مسـاوي دارنـد*) دا مـاده كـه څه هـم پـه مطلـق او قـاطع ډول د افغانسـتان ټولـو خلكـو تـه پـه مسـاویانه ډول بـې لـه تبعیـض او امتیـاز ځینـې اساسـي حقونـه او وظیفـې وركـوي چـه نـه پكـښي كومـه اسـتثنى شـته او نـه تعلیـق یـا قیـد و شـرط مـګر وروسـته تـر دې مـادې چـه ځینـي نـورې مـادې پـه نـورو فصلونـو كـښي یـا پـه همدغـه فصـل كـښي ګورو معلومیږي چـه دغـه وركـړه بـې قیـد او شـرطه نـه ده او بـاید چـه نـه وي.

مثـلاً د همدغـه فصـل پـه ۳۲ مـاده كـښي د جمعیتونـو تاسـیس او د احزابـو تشـكیل د خلكـو اساسـي حـق ګڼـل شـوى مـګر یـو څه شـرایط ورتـه وضـع شـوي دي چـه ځینـي اشـخاص بلكـه تـر دې وختـه ئـي ټول خلـك محـروم كړیـدي.

په دغه ماده کښې وايي د افغانستان اتباع حق لري د قانون د احکامو مطابق سياسي حزبونه تشکيل کړي په دې شرط چه حزبي مفکورې او فعاليتونه د اساسي قانون د ارزښتونو مناقض نه وي او د حزب تشکيلات او مالي منابع علني وي.

دا حق په دې وجه چه د احزابو قانون نه دی نافذ شوی د اساسي قانون له نافذ کېدو نه تراوسه چه اوه کاله کېږي هيڅ ته نه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قانون نافذ شي نو بيا به هم هغه کسان له دغه حق څخه محروم وي چه افکار او عقايد ئې له اساسي قانون سره مطابقت نلري، علاوه په دې هغه کسان چه عمر ئې له پنځه ويشتو کالو نه کم وي هغه به هم له دغه حقه محروم وي يعنې نتيجه به ئې دا وي چه د افغانستان ټول خلك په دغه اساسي حق کښې مساوي نه دي او دا به معقوله هم نه وي چه مساوي وي خو بايد چه د اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې دغسې استثنی يا تعليق ته يو څه اشاره شوې واې.

دلته بله د ملاحظې وړ خبره دا ده چه حکومتونو د افغانستان د خلکو دغه اساسي حق په دې دليل څو کاله وځنډاوه چه ترڅو د احزابو قانون خپله نهايي مرحله طی نکړي د احزابو تشکيل قانوني جواز نلري، مګر د اساسي قانون ځينې نور احکام چه په همدغه فصل کښې درج دي او د خلکو په اساسي حقوقو پورې ارتباط او تعلق لري لکه د اشخاصو د مسکن مصئونيت، د ملکيت مصئونيت، د مخابراتو مصئونيت نو هلته هم لکه د احزابو موضوع په فرعي قوانينو حواله ورکړ شويده چه په دغو مواردو کښې هم لا قوانين ندي وضع شوي مګر حکومتونه دلته هغه دليل ته اعتنا نه کوي چه د احزابو په مورد کښې ئې معتبر ګڼي.

سره له دې چه د کورونو تفتيش او د ملکيت استملاك اساسي قانون فرعي قوانينو ته محول کړيدي چه بايد له اساسي قانون وروسته دغه قوانين د اساسي قانون له ايجاباتو او مقتضياتو سره

سم راوتلي واى مگر حكومتونه بي د دغو قوانينو له وجود څخه كورونه لټوي او ملكيتونه استملاك كوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده كښې وايي: (*مسكن شخص از تعرض مصئون است هيچكس بشمول دولت نميتواند بدون اجازه ساكن يا حكم محكمه با صلاحيت و بغير از حالات و طرزيكه در قانون تصريح شده بمسكن كس داخل شود يا آنرا تفتيش نمايد. در موارد جرم مشهود مامور مسئول ميتواند بمسكن شخصي بدون اجازه او يا اجازه قبلي محكمه بمسئوليت خود داخل شود يا آنرا تفتيش كند. مامور مذكور مكلف است بعد از دخول يا اجراى تفتيش در خلال مدتيكه قانون تعين ميكند فيصله محكمه را حاصل نمايد*) د دي مادي په حكم بايد د كورونو تفتيش يو قانون ولري چه د كور د تفتيش حالات او طرز تصريح كړي او د مشهود جرم په صورت كښې هغه موده هم معينه كړي چه كه يو مامور پخپل مسئوليت د چا كور لټوي نو بيا په معين وخت كښې د محكمې فيصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلي هيڅوك حق نلري چه د چا كور ولټوي لكه چه بي د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ كړي.

همدارنگه د اساسي قانون په ۲۹ ماده كښې ليكلي دي: (*ملكيت از تعرض مصئون است ملكيت هيچ شخص بدون حكم قانون و فيصله محكمه با صلاحيت مصادره نميشود. استملاك ملكيت شخصي تنها بمقصد تامين منافع عامه در بدل تعويض قبلي و عادلانه بموجب احكام قانون مجاز ميباشد. هيچكس از كسب ملكيت و تصرف در آن منع نميشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملكيت به منظور تامين منافع عامه توسط قانون تنظيم و رهنموني ميشود...*) دلته هم اساسي قانون يو فرعي قانون ضرور او لازم گڼي چه بي له هغه نه " د اشخاصو ملكيت و تصرف در آن منع نميشود" به منظور تامين منافع عامه" هماغسې چه

حزبونه بې لـه خپـل قـانون څخـه نشـي جوړيـدی دولـت دچـا ملكيت هـم بـې لـه دغـسې قانونـه چـه اساسـي قـانون ئـې پـه دغـه مـورد كـښې ايجابوي اخيـستی نـه شـي او نـه ئـې تصـرف محدودولـی شـي مـګر حكومت دا كـار كـړی او كـوي ئـې.

پـه ۳۰ مـاده كـښې هـم د اشـخاصو د مخـابراتو تفتيـش د صلاحيـت لرونكـې محكمـې او د قـانون پـه احكـامو پـورې مربـوط او موقـوف ګڼل شـوی چـه د قـانون وضـع تـه ضـرورت لـري او بـې لـه دغـه قانونـه دا كـار قـانوني نـه دی.

څلورم فصـل (۵۱) مـاده:

(هيـچ عضـو شـوری بـه علـت رای يـا نظريـه ايكـه هنـګام اجـرای وظيفـه در داخـل شـوری يـا خـارج از آن ابـراز ميـدارد مـورد تعقيـب عدلی قـرار نميګيـرد.

هـر ګاه يـک عضـو شـوری بـه جرمـی متـهم شـود مـامور مسـئول از موضـوع بـه جـرګه ای كـه متـهم عضـو آن اسـت[۱] مذكـور بـه اكـثريت دو ثلـث اعضـاء اجـازه بدهـد متـهم تحـت تعقيـب عدلـی قـرار ميګيـرد ... هـر ګاه تعقيـب عدلی قانونـاً توقيـف را ايجـاب كنـد مـامور مسـئول مكلـف اسـت موضـوع را بـلا فاصلـه بـاطلاع جـرګه مربـوط برسوانللو.صورتيكـه جـرګه مذكـور اجـازه بدهـد متـهم توقيـف شـده ميتوانـد در صورتيكـه اتـهام در هنـګام تعطيـل جـرګه صـورت بګيـرد اجازه توقيـف از هئيـت اداری جـرګه حـاصل ميګـردد. فيصلـه هئيـت بـه نخسـتين جلسـه آينـده جـرګه جهـت اخـذ تصميـم ارايـه ميشـود) پـه دغـه مـاده كـښې دا عبـارت(هنګام اجـرای وظيفـه در داخـل شـوری يـا خـارج از ان) د تـامل وړ معلوميـږي كـه مطلـب دا وي چـه د شـوری غـړي پـه هغـه نظريه چـه پـه جلسـه كـښې ئـې د بحث پـه وخـت كـښې ښكـاره كـوي

---

[۱] دا عبارت د ماخذ په متن كښې همدومره دی. ښايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت كښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي:(اطلاع بدهد و در صورتيكه جرګه،) كه د كوم څېړندوی سودا نه ووزي نو كيدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وكړي.(تولوونكی)

له عدلي تعقيب لاندې نه راځي او د وظيفې اجراء همدغه وخت ته ويل کيږي نو بيا له شورى نه خارج د وظيفې اجراء څه معنى لري؟

که د شورى غړى د کوم جرم په اتهام په شورى کښې دننه او دباندې يو راز مصئونيت لري او د وظيفې د اجراء څه قيد او شرط پکښې نه وي نو په اظهار نظر کښې دغه قيد د څه د پاره دى؟ يو بل ټکى چه په دې ماده کښې دقت جلبوي هغه دا دى چه د شورى غړى که په جرم متهم شي مسئول مامور به مربوطې جرگې ته اطلاع ورکوي که جرگه د دوه ثلثو په اکثريت د عدلي تعقيب اجازه ورکړي عدلي تعقيب صورت نيسي او چه عدلي تعقيب قانوناً توقيف ايجاب کړي مسئول مامور به بيا جرگې ته اطلاع ورکوي او چه جرگه اجازه ورکړي متهم توقيف کيږي.

د توقيف په اجازه کښې اساسي قانون دوه ثلثه نه دي ياد کړي مگر د تعقيب په اجازه کښې ئې دوه ثلثه تعين کړ دي.

دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دى؟.

يا دا چه په تعقيب کښې دوه ثلثه ټاکل د توقيف په باب هم معتبر گڼل شوي او تکرار ته ئې ضرورت نه دى محسوس کړي.

بله دا چه د شورى د تعطيل په وخت کښې ئې د توقيف اجازه د جرگې په اداري هئيت پورې مربوط گڼلې، مگر د عدلي تعقيب په باب هيڅ نه دي ويل شوي يعنې که د شورى يو غړى د تعطيل په وخت کښې په جرم متهم شي او عدلي تعقيب ته ضرورت وي نو اساسي قانون په دغه مورد کښې ساکت دى مگر د توقيف اجازه ئې د اداري هئيت حق گڼلى البته قياساً سړى دا ويلى شي چه توقيف خو له تعقيب نه وروسته وي نو چه د توقيف اجازه په اداري هئيت اړه لري د تعقيب اجازه هم د همدغه هئيت کار دى.

۶۰ ماده:

په دې ماده کښې د دواړو جرگو د اداري هئيت د انتخاب او تعين موضوع تنظيم شوې چه يوه فقره ئې دا ده: (هئيت اداري

ولسی جرگه در اغاز دوره، تقنینیه انتخاب میشود) دا جمله د تعبیر او توجیه په لحاظ د اولسي جرگې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه، ځینو ویل شوری د میزان په ۲۲ مه افتتاح کیږي او د تقنینیه دورې آغاز همدغه دی چه باید د اداري هئیت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز کښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځینو نورو ویل د اداري هئیت انتخاب بایدله افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شوری افتتاح کیږي باید دواړه مجلسونه د اداري هیئتونو لرونکی او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئیت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بیا دغه انتخاب په آغاز کښې نه بلکه وروسته له آغازه صورت نیسي.

د دې لامله چه دتته قبل از آغاز یا بعد از آغاز نه دي ویل شوی او در آغاز ویل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرگې رئیس د میزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په دیارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو.

چې د دې دوو نظریو په تائید او تردید کښې ډیر دلایل وویل شوه او ډیر بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

(اعضای ولسی جرگه میتواند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډیر وضاحت لري او څوك به گمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به پکښې وي، مگر بیا هم په دیارلسمه دوره کښې د ښاغلي اعتمادي د حکومت او د اولسي جرگې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرگې غوښتل چه هر وکیل به پخپل نوبت له

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمدلاسه توضیعات ورکړي.

حکومت ویل هر وکیل دي خپله استضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو ویناوې خاتمه وموميي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته یو ځل ورکوي او که دغسي نه وي یعني حکومت هر وکیل ته منفرداً توضیح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت ئي تغیر خوري.

حکومت د همدغي مادي په استناد د اولسي جرګې غوښتنه له اساسي قانون نه مخالفه ګڼله او اولسي جرګې خپله مطالبه د همدې مادې په حکم قانوني بلله او حکومت ئي د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښي داسي استدلال کاوه چه په دې ماده کښي استیضاح کول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنګه چه وغواړي هغسي تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغې مادي نه ئي کاوه او ولسي جرګې صحیح نه ګاڼه.

۷۰ ماده:

(*پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از طرف حکومت صورت میگیرد*) په دې ماده کښي چه د قانون د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضاو ته ورکړ شوی یوازې د قضایي چارو د تنظیم په ساحه کښې د قانون وضع د ستري محکمې په صلاحیت کښي هم ګڼل شویده مګر د بودجې او مالي چارو په باب د قانون دوضع پیشنهاد یوازې په حکومت

پوري تخصيص موندلـى دى چـه شـورى هـم د دغسـې قـانون د وضـع پيشنهاد نشـي کولـى.

د دغـه مفهوم پـه نظر کـېنې نيولـو سـره اوس (۷۲) مـادې تـه راځو چه لـه (۷۰) مـادې سره څنـګه ارتبـاط او مطـابقت پيـدا کـوي؟.

۷۲ مـاده:

(*هـرگاه پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف اعضـاى يکـى از دو جـرگه صورت بگيـرد بعـد از تـائيد ده نفـر از اعضـاى جـرگه ايکـه بـه آن ارائـه شـده در فهرسـت کـار داخـل ميـگردد. هـرگاه پيشـنهاد وضـع قـانون حـاوي تکليف جديـد يـا تنقيـص در عـايدات دولـت باشـد بشـرطى در فهرسـت کـار داخـل ميشـود کـه در متـن پيشـنهاد مـدرک جبران پيـش بينـى شـده باشـد ايـن حکـم بـر پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف سـتره محکمـه تطبيـق نمـى شـود*) پـه دې مـاده کـېنې قـانوني مشـکل دا دى چـه دلتـه اصلاً د هغـه قـانون د وضـع کيـدو ترتيـب بنودل کيـږي چـه د جرګې د اعضـاؤ لـه خـوا ئـې پيشـنهاد شـوى وي چـه بـايد د جـرګې لس تنـه تـائيد کـړي او بيـا د کـار پـه فهرسـت کـېنې ونيـول شـي. پـه دې پسـې دا وايـې کـه د قـانون د وضـع پيشـنهاد د دولـت پـه عـايداتو کـېنې تنقيص راولـي يـا پـه نوي تکليف حـاوي وي نـو د کـار پـه فهرسـت کـېنې پـه دې شـرط نيـول کيـږي چـه د پيشـنهاد پـه متـن کـېنې د جـبران د مـدرک پيشـبيني شـوى وي.

لـه دينـه معلوميـږي چـه دا راز پيشـنهاد د يـوې جـرګې غـړى هـم کولـى شي چه هـم نې بـايد لس تنه تـائيد کـړي او هـم پـه پيشـنهاد کـېنې د جبران مـدرک وبنودل شـي.

پـه آخر کـېنې بيـا وايـي چـه دغـه حکـم يعنـې پـه پيشـنهاد کـېنې د جـبران مـدرک بنودل پـه هغـه صـورت کـېنې بيمـورده دى چـه د دغـه قانون د وضـع پيشـنهاد د سـترې محکمـې لـه خـوا وي.

يعنـې دغـه راز پيشـنهاد سـتره محکمـه هـم کولـى شـي او پـه دغـه صـورت کـېنې د جـبران مـدرک ضرور نـه دى حـال دا چـه پـه (۷۰) مـاده کـېنې د بودجـې او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون د وضـع پيشـنهاد

يـوازې د حکومـت مختـص حـق دی او دوه نـوري قـوې دغـه راز پیشنهاد نشي کولی.

۷۸ مـاده:

(لویـه جرگه مرکب است از اعضـای شـوری و روسـای جـرگه هـای ولایـات...) د لویې جـرگې ترکیب دلتـه داسـې ښودل شـوی چـه د ولایـاتو د جرگـو رئیسـان پکښې اساسـي اهمیـت لـري ځکـه چـه پـه دغـه ترکیـب کښې د ولایـاتو د جـرگو رئیسـان لـه دوه برخـو یـا دوو جـزو څخـه یـوه برخه یا یو جـزء گڼل شـوی یعنـې د شـوری اعضـاء پـه مجموعـي ډول یـو جزء گڼل شوی نو کـه دغنه جـزء اصـلا وجـود ونلـري د ترکیب مفـهوم لـه مینځه ځي او د مرکـب اطـلاق پـرې نشـي کیـدی.

د اساسـي قـانون د ایجابـاتو او مقتضیـاتو لـه مخـې پـه اوسـنیو حـالاتو او شـرایطو کښې د مـتر قبـو او غیـر مـترقبو اوضـاعو پـه لحـاظ د لویې جرگې انعقـاد یـو داسـې مـهم ضـرورت دی چـه بـاید پـه هـر وخـت کښې ئـې د تشـکیلیدو امکـان موجـود وي. مـگر د حکومتونـو بلکـه د دولـت د عـدم اعتنـاء پـه وجـه کـه اوس پـه افغانسـتان کـښې د لویـې جـرگې انعقـاد تـه فـوري ضـرورت پیـدا شـي نـو د دې لامله چـه د ولایـاتو جـرگې وجـود نلـري بلکـه د موجودیـدو د پـاره ئـې قـانوني زمینـه نـه ده مسـاعده شـوې مونـږ نشـو کولـی د اساسـي قـانون مطـابق لویـه جـرگه جـوړه کـړو.

۸۴ مـاده:

(لویـه جـرگه دارای صلاحیـت هـایی میباشـد کـه دریـن قـانون اساسـی تعیین گردیـده است) د دې مـادې پـه اسـاس د افغانسـتان هـره لویـه جـرگه چـه لـه اساسـي قـانون نـه وروسـته جوړیـږي همـاغومره صلاحیت لـري چـه اساسـي قـانون ورکـړی یـا پـه بـل عبـارت هغـې لویـې جرگې ورکړی چـه دغـه اساسـي قـانون ئـې تصویـب کړیـدی. دلتـه طبعـا دا سوال پیـدا کیـږي چـه د اساسـي قـانون لویـه جرگه بـاید لـه راتلونکـو لویـو جرگو نـه د قـانوني مـاهیت او صلاحیـت پـه لحـاظ برتـري ولـري.

که داسې نه وي نو څنګه یوه لویه جرګه د نورو لویو جرګو صلاحیت محدودوي.

که مونږ له اساسي قانون نه دمخه لویه جرګه د ترکیب په لحاظ له دې لویو جرګو نه معتبره او قوي وګڼو او هغه په کوم بل نامه یا بل حیثیت لکه د موسسانو مجلس فوق العاده وبولو او دغه لویې جرګې چه اساسي قانون ئې قانوني ګڼي عادي لویې جرګې وشمیرو نو بیا دا سوال مینځ ته راځي چه که کوم وخت بیا په هماغه پخواني ترتیب هماغسې لویه جرګه جوړه شي هغه به هم همدغه محدود صلاحیت لري او که د عام و تام صلاحیت خاونده به وي؟ ایا دهغسې جرګې بیا جوړیده کیدی. دلته طبعا داسوال پیدا قانوني للي شو او که نه؟[1] که چیرې د هغسې لویې جرګې جوړیده قانونا جایز نه وي او د قانوني لویو جرګو صلاحیت هم په هغه اندازه نه وي نه پوهیږم چه دا کار به څنګه تعبیر شي او د عقل و منطق په لحاظ به څنګه وي؟

که داسې فکر وکړو چه د اوسني قانون مطابق لویه جرګه عینا هماغه صلاحیت لري چه د اساسي قانون لویې جرګې درلود نو بیا څنګه کیدی شي چه هغه لویه جرګه دې د دې لویې جرګې صلاحیت محدود کړي او په ځینو مواردو کښې ئې صلاحیتونه سلب کاندي.

۸۶ ماده:

(هر شخصیکه بر طبق احکام این قانون اساسي اهلیت انتخاب شدن را بعضویت ولسي جرګه دارا باشد میتواند بحیث رئیس یا عضو حکومت تعیین شود. رئیس حکومت باید افغان تولد شده باشد ....) په دې ماده کښې هغه اهلیت چه د وکیل کیدو د پاره په کار دی د وزیر کیدو دپاره هم کافي دي یعنې هر څوک چه وکیل شي هغه وزیر کیدی هم شي او څوک چه د وکیل کیدو حق نلري.

---

[1] د (هغسې جرګې) له عبارت نه ترديځایه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ښایي چه زما په ماخذ کښې طباعتي سهوه وي.(تولوونکی)

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښې د وکالت اهليت دا دی:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې بايد د افغاني تابعيت لس کاله پوره شوي وي.

۲ـ د اساسي قانون له نافذ کيدو وروسته بايد د محکمې له خوا د سياسي حقوقو په محروميت محکوم نه وي (که پخوا تر دې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ـ لوستل او ليکل دې وکړی شي (يعنې بيسواده دې نه وي).

۴ـ د انتخاب په وخت کښې دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهليت چه د وکيل کيدو او وزير کيدو د پاره په کار دی.

سربيره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښې وايي: (رئيس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورين و ديگر کارکنان اداری نميتوانند در هنگام تصدی وظيفه بعضويت شوری تعيين يا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم يو قاضي، يو مامور، يو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظيفې نه مستعفی نشي وکيل کيدی نشي او څوك چه په يوه حالت کښې وکيل کيدی نشي په هغه حالت کښې وزير کيدی هم نشي.

د دې حکم په موجب يو عسکري او نظامي شخص په کابينه کښې هغه وخت شامليدی شي چه د استعفی په صورت کښې خپل نظامي حيثيت ته خاتمه ورکړي او غير محارب شي يعنې د کابينې ټول اعضا، بايد ملکي خلك وي چه په جزيي ډول هم نظامي رنګ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصيکه از طرف پادشاه به حيث صدراعظم موظف شده تشکيل ميگردد. اعضاء و خط مشی حکومت توسط صدراعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړېدو دپاره درې مرحلې تاکل شویدي.

لومړۍ مرحله هغه ده چه یو شخص د پادشاه له خوا د کابینې په تشکیل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرګې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دریمه مرحله ئې دا ده چه له ولسي جرګې نه د اعتماد رایه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ویل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډېره مناسبه او په ځای ده.

کوم ټکی چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرګې ترمنځ په دولسمه تقنینیه دوره کښې د شدید اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقیقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزیر یا هر وزیر باندې او د دې لازمي نتیجه دا ده چه کله یو ځل حکومت د اعتماد رایه واخلي نو پس له هغه که ځینې نوي وزیران د تغیر او تبدیل یا د کابینې د ترمیم په صورت مینځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرګې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزیران طفیلي حیثیت لري ځکه چه د حکومت تعریف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړیدی. *"حکومت افغانستان متشکل*

اسـت از صدراعظـم و وزراء صدراعظـم رئيـس و وزراء اعضـای حکومـت میباشـد" نـو هـر کلـه چـه د حکومـت اطـلاق پـوازې پـه صدراعظـم نشـي کيـدی بلکـه د وزيرانـو او صدراعظـم مجموعـي هئيـت تـه حکومت ويـل کيـږي نـو کابينـه بـايد پـه کلـي او مجموعـي صـورت د ټولـو وزيرانـو پـه شمول د اعتمـاد وړ وګڼل شي.

کـه چيرې موتـږ دا ومنـو چـه د اولسـي جـرګې هغـه اعتمـاد چـه د حکومـت د تشـکيل پـه وخـت کـښې څرګنديـږي تـر اخـره کـافي دی کيـدی شي چـه څه مـوده وروسـته د حکومـت ټول غـړي پـه نـورو بـدل شـي او پـوازې صدراعظـم پخپـل حـال بـاقي وي نـو پـه دغـه صـورت کـښې بـه اعتمـاد پوازې پـه صدراعظـم پـورې تعلـق پيـدا کـړي او معنـا بـه يې دا وي چـه وزيـران بـې اعتمـاده مقرريدلـی شي.

د اولسـي جـرګې پـه دلايلـو کـښې يـو دليـل دا هـم و چـه د اساسـي قـانون پـه (۹۶) مـاده کـښې وايـي:

"صدراعظـم و وزراء از سياسـت عمومـي حکومـت مشـترکا و از وظـايف مشـخصه خـود منفـردا نـزد ولسـي جـرګه مسـئوليت دارنـد ..."

هـر کلـه چـه پـه مشـترك او انفـرادي مسـئوليت کـښې د وزيـر او صدراعظم ترمنځ څه فـرق او تفـاوت نشـته پـه اعتمـاد کـښې هـم وزيـران بـې برخـې نشـو ګڼلـی. کـه چيرې اعتمـاد پـوازې پـه صدراعظـم بـاندې وای، د حکومـت هـر مسـئوليت بـه هـم شـخصا صدراعظـم تـه متوجـه و، نه هر وزير تـه.

د حکومـت او ولسـي جـرګې دغـه اختـلاف کـه څه هـم پـه دولسـمه دوره کـښې پـه عملـي لحـاظ بـې نتيجـې و، مـګر پـه ديارلسـمه دوره لـه يـوه وزيـر څخـه سـلب اعتمـاد پـه عمومـي مجلـس کـښې مطـرح شـو او رايګيری پـرې وشـوه يعنـې د شـورايي تعـامل پـه حيـث پـه يـوه وزيـر بـاندې د سـلب اعتمـاد مطـرح کيـدل ومنـل شـوه او پـه همدغـه وجـه يـو وزير لـه کابينې نـه وايسـتل شـو.

پـه اساسـي قـانون کـښې اعتمـاد او سـلب اعتمـاد دواړه پـه حکومـت پـورې تعلـق لـري (اعتمـاد بـر حکومـت سـلب اعتمـاد از حکومـت) چـه

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چیري له یوه وزیر څخه سلب اعتماد مطرح کیدی شي په یوه وزیر باندي د اعتماد رایه هم مطرح کیدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فیصله های قطعي محاکم واجب التعمیل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعمیل حکم محکمه مشروط بتوشیح پادشاه میباشد*) دلته د مرگ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سیاستا بې د پادشاه له توشیح څخه اجراء کیدی نشي.

په اساسي قانون کښي که څه هم د مجازاتو تخفیف او عفو د پادشاه حق گڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښي د توشیح قید نه وای ایښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرگ جزاء په حبس یا بله جزاء بدله کړي یا ئي عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعیین میشود ...*) په دي ماده کښي د ستري محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهیږو قانونگذار به په دغه عدد کښي څه ملحوظ درلوده، مگر دومره معلومیږي چه د دغه عدد تعین اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزیرانو شمیر یعني د کابینې اعضاء نه دي معین کړي بلکه یو قانون ته حواله کړي دي. همدارنگه د دوارو مجلسو د غړو شمیر ئي نه دی ښودلی او د تشکیلاتو په تغیر د زیاتوالي او کموالي امکان پکښي موجود دی، مگر د ستري محکمې غړي مشخص او معین دي چه نهه تنه دي او یو هم پري نشي زیاتیدی.

څنگه چه له نهو تنو نه یو هم نه زیاتیږئ دغه شان باید له نهو تنو نه یو هم کم نه وي. په دي ماده کښي د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندي دی یعني اساسي قانون دا نه وایي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وایي له نهو غړو نه مرتبه ده.

نو که چیري دغه محکمه نهه غړي ولري هغه ترکیب چه اساسي قانون ئې په نظر کښې لري له مینځه ځي او د عدد تعین بې اهمیته کیږي. که یوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو یوه کلمه چه ترینه لرې شي په ترکیب کښې ئې خلل یا نقصان راځي او هغه ترکیب پخپل حال نه پاتې کیږي.

پخوا رواج و چه ځینو کلاګانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئې ورته ویلی او دا اطلاق به هاغه وخت صحیح و چه برجونه به ئې نهو څخه نه زیات و او نه کم. که فرضا یوه دوا کوم مریض ته تجویز شوې وي چه پنجه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښې یو یا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصیت به ئې هغسي نه وي. که د یو شاعر له رباعي څخه یوه مصرع لرې شي نو بیا به څوك ورته رباعي نه وایي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده چه ځیني وظایف ئې پخپله اساسي قانون معین کړي دي.

مثلا په ۳۲ ماده کښې وایي: "*حزبیکه مطابق با حکام قانون تشکیل می یابد بدون موجبات قانونی و حکم ستره محکمه منحل نمی شود*" نو که په یوه حزب باندې د انحلال حکم د سترې محکمې له خوا کیږي چه اعضا یې پوره نه وي بنایي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښې وایي: "*پادشاه میتواند بر تعیین قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجدید نظر نماید. با رعایت این حکم و حکم ماده یکصدوششم قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوسیله دیگر از وظیفه شان برطرف نمیشوند...*" د سترې محکمې قاضیان چه یو ځل تعین شي نو بیا تر لسو کالو له وظیفې څخه نه منفك کیږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولی شي. دا ځکه د سترې محکمې غړو ته همدغه راز اطمینان په کار دی چه په خپل حکم کښې له هیڅ راز تاثیر لاندې رانشي او د عزل خطر ئې تهدید نه کاندي

علاوه په دغه مصئونیت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاوو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښېنی ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړي.

دا تامینات او تضمینات د دې د پاره دي چه دغه قاضیان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښېنی نه وي او احتیاج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلني دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کیدلی، وزیر کیدلی او د شوری غړی کیدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لارې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کیدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په ګټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوك ووایي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړیتوب شرایط بیانوي د ستري محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شوری د غړیتوب مانع نه ګڼي بلکه وایي"... *بعد از انفاذ این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محرومول دغه حرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

کــه چــیرې د اساســي قــانون منظــور دا و چــه د ســتري محکمــي اعضـاء وروسته تـر وظیفـې هـم د شوری غړیتـوب نشـي کولـی نـو لکـه چـه پـه (۴۷) مـاده ویلـي دي چـه قاضیـان، مـاموران، وزیـران او عسـکري صـاحب منصبـان د وظیفـې د تصدئ پـه وخـت کـښي د شـوری پـه عضویت نـه ټاکـل کیـږي دا بـه ئـې هـم ویلـي و چـه د سـتري محکمـي غړي د تصدئ پـه وخـت کـښي او پـس لـه هغـه هـم وکیـل کیـدی یـا سناتور کیـدی نشـي.

بنایـي د دي خـبرې ځواب دا وي چـه اساسـي قـانون کـه څه هـم د ځینـو اساسي یـا سیاسـي حقوقـو حرمـان د محکمـې پـه حکـم پـوري مربوط کړیدي مګر پـه ځینـو مـواردو کـښي ئـې پخپلـه هـم دا کـار کـړی او قـانون کولـی شـي چـه ځینـې حقـوق لـه چانـه سـلب کـړي مـګر دا چـه د شــوری د غړیتــوب اهلیــت او اوصــاف بیانیــږي او د دغـه حــق د محدودولـو شـرایط او قیـود ښودل کیـږي د سـتري محکمـي اعضـاو تـه څه اشـاره نـه ده شـوې لکـه چـه نـورو قاضیـانو تـه شـویده دا بـه د اصـول الفقـه او د ادبـي او کلامـي احکـامو پـه لحاظ د تـامل وړ خـبره وي.

هغـه څوک چـه د سـتري محکمـي غړیتـوب قبلـوي هغـه پـه دي پوهیـږي چـه اساسـي قـانون ده تـه څه امتیـازات ورکـړي او څه ئـې ترینـه سـلب کړیدي نـو پخپلـه د دغـې وظیفـې قبـول د یـوه قـرارداد پـه حیـث یـوه قـانوني معاملـه ده چـه د معـاوضې او مبـادلې مفـهوم پیـدا کـوي.

د سـتري محکمـي د اعضـاو پـه مـورد کـښي چـه کومـه مسـئله د اختـلاف بـاعث شـوه هغـه د اسـتعفی موضـوع ده چـه د اولسـي جـرګي د تقنیـن پـه انجمـن کـښي د قضـایي تشـکیلاتو او صلاحیتونـو د قـانون پـه مطالعه کـښي مینځ تـه راغلـه او ډیر جنجالونـه پـري پیـښ شـو.

ځینـو وویـل: اساسـي قـانون د سـتري محکمـي د اعضـاو د اسـتعفی پـه بـاب هیـڅ نـه دي ویلـي او دغـه لاره ئـې د دوی پـه مـخ نـه ده تړلـې نـو کـه چـیرې یـو قـاضي د داسـي مریضئ پـه وجـه لـه وظیفـې نـه اسـتعفی کـوي چـه د وظیفـې د اجـراء امیـد ورتـه نـه وي پـاتې یـا پـه کـوم بـل علـت

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه باید لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترینه سلب نشي.

خینو نور وویل: اساسي قانون د ستري محکمي د اعضاو د کناره کیدو تولې لاري ترلې دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لاري خلاصې پریښې دي. یو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجدید نظر کولی شي او کیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعین شي یعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولی.

بل دا چه د اولسي جرګې له خوا په وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کیدو تقاضا تائید کړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وایي "*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوجه دیګر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*" اوس به وګورو چه غیر له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف کیدو بله کومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړي. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنې مړینه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفی نه د برطرف کیدو او کناره کیدو د پاره بله کومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وایي (*بهیچوجه دیګر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفی هم د برطرف کیدو د وسیلې په حیث له دغه حکم لاندې راځي.

ځینې ګمان کوي چه برطرف کیدل په لغوي یا اصطلاحي لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنې پخپله څوك ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفی د برطرف کیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وایي اول خو برطرف کیدل داسې یوه کلمه ده لکه کناره کیدل چه یو موظف شخص کولی شي. د استعفی په وړاندې کولو له وظیفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، یعنې د برطرف کلمې سره که کول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کیدل ورسره یوځای شي نو

برطرفـي د خان لـه خـوا وي چـه پـه دري ژبـه كـښې برطـرف كـردن او برطرف شدن همدغـه معنـى لـري.

كـه فرضـا (برطـرف نميشـوند) قـانوني مفـهوم همدغـه وي لكـه چـه دوى گمـان كـوي او اسـتعفى پـه دغـه مفـهوم كـښې نـه وي شـامله نـو بيـا دا مشـكل مينـځ تـه راځي چـه غـير لـه عـزل، محـاكمې او اسـتعفى نـه بلـه كومـه وسيلـه د برطـرف كيـدو د پـاره شـته چـه اساسـي قـانون ئـې نفي كـوي.

عــلاوه پــه دې كــه بــالفرض اساســي قــانون د ســترې محكمــې د اعضــاو د اســتعفى پــه بــاب ســاكت وي او پــه دغــه مــورد كــښې صراحـت نـه وي موجـود نـو بيـا د اساسـي قـانون منظـور او روحيـه پـه نظر كښې نيـول پـه كـار دي.

سـړى بـايد فكـر وكـړي چـه اساسـي قـانون د څـه د پـاره د سـترې محكمـې اعضـاو تـه ځينـې امتيـازات وركـړي او ځينـې اساسـي او سياسي حقوق ئـې ترينـه سـلب كـړه؟

ولـې د سترې محكمـې غـړي وروسـته تـر دې چـه لـس كلنـه دوره ئـې تيره شي او د سـترې محكمـې عضويـت هـم لـه لاسـه وركـړي پـه سياسـي احزابـو كـښې شـامليدى نشـي، صدراعظـم يـا وزيـر كيـدى نشـي او د شورى غړيتـوب نشـي حـاصلولى.

ځكـه چـه كـه دغـه لاري ده تـه خلاصـې وي كيـدى شـي چـه پـه دغـه اميـد د كـوم جزب د كومـې كـابينې يـا د كـوم شـخص پـه گټه پـه وظيفـه كـښې د انحـراف مرتكـب شـي او د دغسـې مقـاصدو دپـاره د قضـا مقدسه وظيفـه متضرره شي نـو كـه څيرې دغـه قـاضي تـه تـر هغـه وختـه چـه لـس كالـه ئـې پـوره نـه وي د استعفى لاره خلاصـه وي او وروسـته لـه استعفى نــه د صــدارت، وزارت، وكــالت، مــاموريت او حزبـي فعــاليت امكـان موجـود وي د سـترې محكمـې قـاضي كولـى شـي چـه څو كالـه د قضـا وظيفـه د ځينـو سياسـي او اداري اغراضـو او ملاحظـاتو لـه تـاثير لاندې د چا پـه اشـاره اجـراء كـړي او بيـا پـه اتـم، نـهم يالسـم كـال

استعفی وکړي او کومه بله لوړه څوکۍ ونیسي یعنې قضایي وظیفه اصلي ونه ګڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې وبولي.

په دغه صورت کښې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضائیه قوې استقلال له سقوط سره مواجه کیږي.

د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لاره تړلې وي یا اقلا وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړی شي یعنې استعفی باید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره رښتیاني وداع او کنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محکمه مرجع نهایی قضایی افغانستان است...*) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعنې یو قاضي القضات او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایي محکمه همدغه ده.

د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د یوې نهایي محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاك نه قبلوي.

که چیرې د سترې محکمې غړي په خو قضایي دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کښې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایي څانګه د سترې محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایي نه ګڼل کیږي ځکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانو په تعیین کښي د صلاحیت خاونده ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د سترې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په خینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(*اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسی جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.*) په دې ماده کښې درې اصله یعني د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهۍ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل گڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي ښودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرگه دا حق ولري چه خینې اساسات او اصول لایتغیر وگڼي او نورو لویو جرگو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل گڼل شویدي په عملي صورت نې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرگه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د سترې محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به ئې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به ئې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید درې تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړۍ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستۍ لویه جرګه په لومړۍ جرګه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړۍ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع د پاره نشر شي خلک د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته به معلومیدی شي او د ملت اراده به تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینیدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو دا اطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

خانتـه معلـوم کـړي او بیـا د لویـې جـرګې پـه یـوه تصویـب د اساسـي قـانون عـادي تعدیـلات امکـان پیـدا کـړي.

کـه سـړی پـه دې عقیـده وي چـه د اساسـي قـانون نـور محتویـات او هغـه حقـوق چـه خلکـو تـه د دیموکراسۍ او ملـي حـاکمیت پـه اسـاس ورکـړ شـویدي تـر ډیـرو وختونـو کـافي او کـاملا د قنـاعت وړ دي نـو بیـا بـه د تعدیـل دغـه راز مخنیـوی د اعـتراض وړ نـه وي.

کـه داسـې نـه وي او زمونـږ جامعـه د فکـري تحـول او اجتمـاعي پیشـرفت پـه حـال کـښې وي نـو بـاید د خلکـو د غوښتنـو او د انکشـافاتو مطـابق پـه اساسـي قـانون کـښې د تعدیلاتـو مجـال موجـود واې.

د اساسـي قـانون دوام او بقـاء لکـه چـه ثبـات او مقـاومت تـه ضـرورت لـري د تکـامل د پـاره ئـې هـم بـاید لازه خلاصـه وي چـه د جمـود پـه حـال کـښې پـاتې نشـي او د عصـر مقتضیـاتو سـره وخـت پـه وخـت توافـق وکـړی شـي.

افغان جریده، لومړی کال اوومه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
اولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

هنر کجدار و مریز

شاغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

بیائید! برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده. سال اول. شمارهء هشتم.
۱۹ میزان ۱۳۵۰
۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱
این اثر بنام مستعار «نواور» نشر شده است.

رشوت څنګه ورکيږي؟

ورکول د (نابود ساختن) او (ګم کردن) په معنى او (ورکول) د ورکړې او عطاء په معنى خطي تجنيس لري. يعنې دواړه مصدره يو شان ليکل کيږي مګر په تلفظ کښې يو راز نه دي.

هغه چه رشوت ورکوي او هغه چه چاته رشوت ورکوي ډير فرق لري. ورکول د لومړي حرف په سکون دوه معنى لري يو محوه کول او له مينځه وړل بل د مفقودئ په وجه يو شى له لاسه ورکول.

که يو ووايي زما د سترګو ديد ورك شو او بل ووايي زما دسترګو عينکې ورکې شوې دا ورکيدل يوه معنى لري او هغه ورکيدل بله معنى لري.

يوه شي ته بل رنګ ورکول او يو شى چاته په نورو شيانو کښې پټول هم ورکول ګڼلى شو لکه پل ورکول.

رشوت ورکول يا قاچاق ورکول چه هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې خلکو ته وعده ورکوي ډير اقسام لري چه ځينې ئې دا دي:

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښې حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږئ او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښې ورك شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وایې چه یوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښې ډیر لږ څه لیکلي و چه دغه راز ارزاني چا په خوب کښې هم نه وه لیدلې.

وګورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښې ورك شو او هیچا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کښې قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښې ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږي پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیرې د ډیرو خاینانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه ورکې شي یا ئې په دارالامان کښې په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسې انصافا ووایاست چه په دې هیواد کښې رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ دلرم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړی

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟
ج ـ اطاعت کور کورانه.
س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟
ج ـ انتقاد.
س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟
ج ـ خیانت.
س ـ ناشکن چیست؟
ج ـ قوانین پلاستیکی.
س ـ ازدواج خوب کدامست؟
ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.
س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟
ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.
س ـ عدالت و انصاف چیست؟
ج ـ حصه بقدر جثه.
س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟
ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره ۱۴
۸ قوس ۱۳۵۰
۲۹ نومبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سراو صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزیران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچنۍ اندامونه یا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر ضعیف او کوچنی وي له هغه بلستي سري سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچنې هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مګر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتۍ په وجه ځینې ډیر غټ او ځینې ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او ناسکه نه وي پیدا شوی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، پنځلسمه ګڼه

د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه

دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

شنډه ديموكراسي

يو ځلمی ډير خوشحاليږي چه يوه ښكلې پيغلې په نكاح كړي يعنې د تجريد له حالته واوزي، اهل و عيال پيدا كړي، د كور خاوند شي او كورنۍ تشكيل كاندي، مګر كله چه ناوې كور ته راولي او يو دوه كاله تير شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو يوه لويه مايوسي ورته پيدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنياده ښكاره شي.

په دې هم نه پوهيږي چه دی شنډ دی كه ښځه، ځكه د بل واده په فكر كښې شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلميان هم ديموكراسۍ ته ډير خوشحاليدل، دوی ګمان كاوه چه له دينه به حزبونه او سياسي فعاليتونه وزيږي او ملي حاكميت به د حزبي اكثريت له لارې تامين شي، مګر ديموكراسي شنډه وخته او د هيچا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا كښې دی او چيرته دی؟ كابينه شنډه ده كه شوری؟ چه ديموكراسي څه نه زيږوي.[1]

---

[1] *افغان جريده. لومړی کال. شپاړسمه ګڼه*
د ۱۳۵۰ د ليندۍ ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

قانوني اصل

د دې لامله چه اتفاق نظر يوازې په دكتاتوري او استبدادي حكومتونو كښې خپله كاذبانه ځيره ښيئ او په ديموكراتيك نظام كښې د فكر توافق ډير نادر او نايابه وي. نو قوانينو د ضرورت په وجه د شورايي فيصلو او تصويبونو د پاره اكثريت معتبر وګڼه او د يوه قانوني اصل په حيث د اكثريت نظر حكماً د ټولو نظر وګڼل شو.

زمونږ اساسي قانون د شورا او د لويې جرګې فيصلې عموماً په ساده اكثريت (يعنې له نيم نه زياد) قانوني وبللې او په ځينو مهمو مسايلو كښې ئې دوه ثلثه د قاطع اكثريت په حيث معتبر وګڼه.

د اولسي جرګې د مجلس نصاب هم په اصول وظايف داخلي كښې دوه ثلثه دي، د دې جرګې ټول اعضاء د اوسني تشكيل په اساس (۲۱۶) تنه دي چه دوه ثلثه ئې (۱۴۴) تنه كيږي كه دغه دوه ثلثه اعضاء په مجلس كښې حاضر وي، مجلس قانوناً افتتاح كيږي او دغه مجلس عيناً هماغه حكم لري لكه چه ټول وكيلان حاضر او ناظر وي.

د مشرانو جرګې چه د اساسي قانون له مخې ئې يو ثلث په انتصابي ډول د پادشاه له خوا تعيينيږي، يو ثلث ئې د ولاياتو د جرګو له خوا انتخابيږي او يو ثلث ئې د د ولاياتو اوسيدونكي د آزاد، عموم سريې او مستقيم انتخاب له لارې انتخابوي. له درې مساوي اجزاو څخه مركبه ده چه كه هر جزء ئې كم شي دغه مثلث شكل له مينځه ځي.

زمونږ شورى په دغو دوو تقينيني دورو كښې يعنې په دولسمه او ديارلسمه دوره كښې دا توفيق ونه موند چه كامله مشرانو جرګه پخپل اصل شكل د اولسي جرګې په څنګ كښې ولري، بلكه يوازې په دې ئې اكتفاء وكړه چه دوه ثلثه ئې كلاً يا قسماً موجود وي او په يوه ثلث سترګې پټې كړي يعنې جمع په تثنيه بدله شي. بنايي په

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او دریم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا څو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له یو څه مودې راهیسې خو د یوه مرحوم او مغفور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کیږي او بنایي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوی وي.

په دغه اساس بنایي قیاساً داسې فکر وشي یا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقیقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نیسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظایف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او یو ترینه سلبوي قانوناً ئې درې حقه ورکړیدي

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظیفه ده.

همدغه شان هر افغان باید دولت ته مالیه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دریم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو او وظایفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او یو بل حق چه اساسي قانون وایي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سیاسي تشکیل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محرومیت نه ګڼل کیږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د یوه ثلث فقدان څه تاثیر نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د یوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کیدی شي چه په درې ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د یوه قوت له وجود څخه بې نیازه کړي.

یعنې کــه اجرائیــه قــوه او قضائیــه قــوه وجــود ولـري او مقننــه قــوه نــه وي موجـوده قانونـاً دوه ثلثـه یعنــې دوه قــوې کفــایت کــوي او دا ضــرور نه ده چه د دولـت دریـواړه رکنه حتماً موجـود وي.

کـه دا منطــق صحیــح نــه وي او پــه دغــه اســتدلال کــنبې غلطــې موجـوده وي یعنــې د دولــت د پــاره د دریــواړو قــواو وجــود حتمــې او لازمـې وي نــو بیــا بــاید د مشــرانو د جـرګې دوه ثلثــه اعضــاء او د ســترې محکمــې دوه ثلثــه غــړي کــافي ونــه ګڼل شــي. څنګه چــه دولــت لــه درې قوتونـو نــه متشــکل دی. مشــرانو جـرګه هــم لــه درې جـزو څخـه متشـکله ده او ستره محکمـه هم لـه نــهو تنـو مرکبــه ده.

کــه د اولســې جـرګې د دوه ثلثــه اعضــاو حضــور د مجلــس د انعقــاد د پـاره قانونـاً کـافي وي دا د دې دلیــل نــه دی چــه مونــږ وجــود او عــدم پــه حضــور او غیــاب قیــاس کــړو او پــه دغســې غلــط قیــاس اســتناد وکړو. د مشـرانو د جـرګې دریـواړه برخې بـاید قــانوني وجـود پیـدا کـړي او بیــا د دوه ثلثــو حضــور د مجلــس د نصــاب د پــاره کــافي او شــافي وګڼل شــي.

همدارنــګه د ســترې محکمــې ټول غــړي بــاید تکمیــل وي او وجــود ولــري نــو کــه بیــا د دوه ثلثــه یعنــې د شــپږو تنــو حضــور معتــبر وګڼو قــانوني اصل بــه مراعــات شــوی وي.

دا و هغــه واقعیتونــه چــه زمونــږ د قوانینــه او مخصوصــاً د اساســي قــانون د تطبیق او تعمیـل کـم و کیـف ښیــي او ډیره جـدي توجه غــواړي.

کــه د دولـت دوه قــوې (مقننــه- قضائیــه) نیمګړې وي او اجرائیــه قــوه دومره مکمله وي چه کله کله لـه اصـل تشـکیل نـه هم زیـات پرسـونل او مشــاورین ولــري د قــواو تــوازن لــه مینــځه ځي او موازنــه خرابیــږي.

و اقیـموالـوزن بالقســط.[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، دیارلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

الحق للقریب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پو ستهای بلند رسانیده و همه را زیر بال هما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: "چه خان ئی په یاران نی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه گڼه
د ۱۳۵۰ د لرم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه.
این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نژدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.

که چیرې انسان ځینې ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې ځانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیرۍ ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهۍ ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ
چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهۍ ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري، څکه رحمان بابا وایي: *"یم د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم"* دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته
د دوهۍ په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو هم دغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دی.

خان او دهقان، جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې سترګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

ته د ژوندانه واقعیتونه ښکاره شوي ځکه ئې مونږ خوشحاله کړي او په نه څه قانع کړي یو

همدارنګه په قانون کښې د دفترونو کارکوونکي د دولت دمامورینو په حیث د ثابت حق خاوندان دي او حکومتونه نشي کولی چه د دوی په قانوني حقوقو لوبې وکړي یا د امرانو شخصي حب و بغض دغه حقه حقوق متاثر کړي مګر واقعیت ته چه ګورو نو امران خو لاڅه کوې چه د هغوی خاص شخصي خدمتګاران هم د مامورینو په سرنوشت او مقدراتو مسلط دي یعنې قانوني احکام هماغه ذهني تصورات دي چه واقعي او خارجي وجود نلري.

له ټولو نه مهمه موضوع د ملي حاکمیت مسئله ده چه د اساسي قانون ډیره لویه عطیه ورته ویلی شوو او د دیموکراسۍ اساس او بنیاد ګڼل کیږي.

د ملي حاکمیت معنی دا ده چه حکومت د ملت له خوا د اولسي جرګې په غوښتنه او منښه مینځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له مینځه ځي.

له اساسي قانون نه دمخه حکومتونه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني په فرمان راتله او د افغانستان ملت د پخواني اصول اساسي په تصویبولو دا حق یوازې پادشاه ته ورکړی و او چه شوری پکښې د رد او قبول حق نه درلود یعنې قانونا د پادشاه اعتماد د ملت اعتماد ګڼل کیده مګر اوس په قانوني لحاظ د پادشاه تعیین کافي نه دی او د ملت د وکیلانو اعتماد د حکومت په تشکیل کښې اصلي عامل دی.

په ذهني لحاظ خو د اساسي قانون فهم همدغه دی چه لوی تحول ورته ویلی شو مګر د واقعیت په صحنه کښې چه ګورو وکیلان په ډیر صراحت له حکومتونو نه خپل تنفر او انزجار ښکاره کوي او وائي په تاسو قلبا اعتماد نشو کولی، مګر د خپل ګران او محبوب پادشاه د تعیین او اعتماد په احترام اطاعتا د اعتماد رایه ورکوو.

که مونږ واقعیت نه انکار ونکړو نو اوس هم د پادشاه انتخاب او اعتماد د حکومتونو اصلي عامل دی چه د وکیلانو اعتماد د شاهانه اعتماد دسیوری په حیث په حکومت پریوزي او اوسني حکومتونه له پخوانیو نه یوازې په ذهني او تصوري لحاظ فرق لري، نه د ماهیت او واقعیت په لحاظ.

مونږ کله کله دومره له ذهني او تخیلي اغیزو لاندې راځو چه په واقعیتونو نه قانع کیږو او قانوني اعتبار ته ډیر اهمیت ورکوو.

مثلاً د احزابو مسئله چه تراوسه ئې قانوني وجود نه دی پیدا کړی مګر د واقعیت په لحاظ سیاسي جمیعتونه چه حزبي ماهیت او هویت لري علنا موجود دي چه هر څوك ئې پېژني او مرامنامې ئې هم خپرې شویدي، اخبارونه او بیرغونه ئې هم معلوم دي او عاطل هم ندی فعال دی او څوك ئې مخه نه نیسي یا ئې نشي نیولی مګر مونږ د احزابو په دغه واقعي وجود نه یو قانع او در ګرده ناري وهو ولې د احزابو قانون نه نافذ کیږي؟ ولې په شوری کښې حزب اکثریت نلري؟ ولې احزاب په رسمیت نه منل کیږي؟ او داسې نور...

مګر دیته نه ګورو چه حزبونه خو بالفعل موجود دي چه په مرکز او ولایاتو کښې مظاهرې، مجادلې، نطقونه او سیاسي فعالیتونه کوي حتی چه په شوری کښې هم د حکومت له خط مشي سره خپلې خط مشي اعلانوي. نو که هغه قانون نه نافذ کیږي چه له ۲۵ کالو نه ښکته د پوهنتون محصلان له حزبي غړیتوب څخه محرومموي یا د ځینو ایډیالوژیو مخه نیسي ایا دا د اوسنیو احزابو په ګټه ده که په ضرر؟ ښایي چه وروسته د قانون له انفاذ نه په واقعي صحنه کښې هغه محدودیتونه، قیدونه او سدونه مشاهده کړو چه دغه قانون وضع کړیدي او په دې پوه شوو چه اوسنۍ بې قانوني ډیره ښه ده.

سره له دغو ټولو خبرو بیا هم قوانین د ذهني قناعت او تسکین دپاره بې تاثیره نه دي که څه هم د واقعیت په لحاظ هیڅ تاثیر ونلري او وجود و عدم ئې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ میاشتې او د تعطیل د پاره پنځه میاشتې ټاکل شویدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله یو چه د کار وخت له بیکارۍ نه زیات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې میاشتې هم نه کیږي او په دغو درې میاشتو کښې هم چه د کار میاشتې ئې بولو بیا هم څه کار نه کیږي او واقعي تعطیل ورته ویلی شوو که څه هم قانوني تعطیل ورته نشو ویلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، اوولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ دلیندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر
د اولسي جرګې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کښې چه پخوانۍ شوری په نوي بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تیره دوره کښې هم دی د شوری رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیټه کښې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرګه کښې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

دغه جریان کښې واقع کیدل او دغه مطالعه حاصلول ډیر ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه توډیدونکې طبیعت هم د دې کار دپاره ډیر مناسب و سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډیر ښه مثال وي

ښاغلي داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښې په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده اوپه همدغه وجه د ده په شخصیت کښې ډیره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښې د ده دریاست ډیر مخالف اوله ده سره ډیر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډیر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلي خادم د کاروان په ورځپانه کې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي.

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسۍ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښې په شورى کښې دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي.... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسۍ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شورى د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښې ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یابه دا وي چه د ده پخوانې خدمتونه به هم اوبه یوسي ځکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

دا و ديوه مشهور سابقه دار ليكوال نظر چه د دغه بناغلي په باب څرگند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرگې د جلسو په جريان کښي وگورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه بناغلي داکتر عبدالظاهر ئې لري بيا هم په اولسي جرگه کښې په ده باندې د وکيلانو له خوا ځينې انتقادونه کيدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځينې نمونې يې وړاندې کوو، يعنې يوازې د ده هنر او مهارت نه ستايو نيمگړتياوې ته ئې هم گوته نيسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه بناغلي داکتر محمد يوسف د شورى له افتتاح سره سم قانوناً مستفي شو او د کابينې په جوړولو بيا موظف کړی شو نو په ولسي جرگه کښې د ده په تير حکومت اعتراضونه کيدل. ځکه بناغلي داکتر محمد يوسف پخوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د ميزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وينا کښې ئې ځان ديته اماده وښوده چه که څوك په ده باندې څه انتقاد لري دی به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمناً ئې له وکيلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسې ما غواړئ زه خپله کابينه جوړوم او تاسې کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډير جرئت خبرې وکړئ. زه يې ستاسو له خوښې څوك په کابينه کښې نه نيسم هماغه و چه ډيرو وکيلانو شخصاً ده ته خپله خوشبيني ښکاره کړه او اطمينان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئيس ده ته داسې وويل:

(*بشما اعتماد است شما کابينه خود رابياوريد حالا رخصت هستيد*) وروسته د بناغلي داکتر محمد يوسف له رخصتيدو نه يو شمير وکيلانو په موظف صدراعظم او په بناغلي رئيس شديد

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وخته اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون او پارلماني روښ نه مخالف کار وګانه.

د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه، نو ښاغلي رئیس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکیلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رایګیري شروع کړه چه په بسل مجلس کښې د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق ښاغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکیلانونه غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئیس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استیضاح غونډه:

د ښاغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له یوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استیضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له ښاغلي صدراعظم څخه استیضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

ښاغلي رئیس وویل: *(آیا بحث کافی شده بالای این یا نه)*

ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: *(ره د ښاغلي رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه څینو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل څوك د هغو حق نشي تلفولی. باید دا رایګیري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شویدی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایګیري وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې څلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرګه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرګه موضوع را در جلسه اینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین گردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت باید د اولسي جرګه د اعضاود دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راولیږي چه په مجلس کښې پرې رایګیري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضیحات ښاغلي صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایګیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایګیري په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

دلته سړي پوهیدی شي چه دري لومړني پیشنهادونه په دې تکي کښې کاملا اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضیحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رایګیري نه کیږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضیحاتو قانع نه دي یوازې څلورم پیشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رایګیري وشي، چه ۶۵ تنه دغه پیشنهاد تائیدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مګر ښاغلي رئیس سهوا یا عمدا د نجیبي د اروزګان د وکیل په دغه پیشنهاد یعني په څلورم پیشنهاد داسې رایګیري کوي: (کسانیکه به توضیحاتی که از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالا کنند) او بیا وایي: (د اقای نجیبي پیشنهاد قبول شو تصویب شو.)

د دې رایګیري اصلي او اساسي عیب دا دی چه د اروزګان وکیل پیشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رایګیري له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثریت هم وي چه څلورم پیشنهاد ئې تائید کړی دی. بیا هم د دغه پیشنهاد تائید دا ایجابوله چه دقناعت او عدم قناعت په باب رایګیري شوې واي، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پیشنهاد په تائید د ۶۵ تنو لاسونه جګول د قناعت او نه قناعت رایګیري وګڼل شي.

نه پوهیږم چه ولې ښاغلي رئیس د دې په ځای چه ووایي *(څوک چه د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد تائیدوي لاسونه دې جګ کړي)* داسې وویل: (کسانیکه به توضیحاتیکه از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خو را بالا کنند) که فرضا ښاغلي رئیس صاحب د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد بې رایګیري د اکثریت له خوا تائید شوی ګڼلی وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضیحاتو باندې قانع اشخاص باید خپل لاسونه جګ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

ثرگند كړي وبايد فورا ئي دا ويلي واى ځوك چه قناعت نلري هغه دي لاسونه جګ كړي او وروسته تر دې ئې ويلي واى چه اكثريت په كومه خوا دى؟ هرڅه چه و ښاغلي رئيس په هغه ان كښي په دغسې رايګيري له حكومت سره ډيره لويه مرسته وكړه. يعني اصل رايګيري ئې په فرعي رايګيري كښې وركه كړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر كله چه په بله جلسه كښې د دغه جريان تصويب ليكل كيده هلته دغه مشكل تبارز وكړ چه كه تصويب وليكل شي چه اكثريت د حكومت توضيحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنوپه مقابل كښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء كوي او يوه قانوني معضله مينځ ته راځي ځكه د تصويب له ليكلو صرف نظر وشو او په عوض كښې ئې داسې تصويب مينځ ته راغى:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استيضاح نوشته شده است اعضاى ولسي جرگه ميتوانند از حكومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحيكه از طرف حكومت داده ميشود به تصميم جرگه منوط ميباشد. از اين ماده معلوم ميشود كه مباحثه به تصميم جرگه منوط است و در باب تصويب و فيصله تذكري نرفته و ان نيز به تصميم جرگه منوط است اما به سببيكه بعضى مشكلات قانوني در باب نوشتن تصويب موجود است كه از طرز رايگيرى بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصويب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصويب چه د جلال اباد د وكيل د پيشنهاد په اثر مينځ ته راغى دا حقيقت ثرګند كړ چه په رايګيري كښې د مغالطې او مسامحې نه كار اخيستل شوى او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزيرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دى.

د ۱۳۴۶ كال بودجه:

د چهارشنبې په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصويبولو دپاره منعقد شو په ښاغلي رئيس باندې داسې اعتراض وشو.

د کابل وکیــل:

اعـتراض قـانونی مـن شـخصا بـه اقـای رئیـس اسـت کـه بـدون اینکـه نصـاب مجلـس تکمیـل گردد مجلـس را دایـر نمـوده انـد طبـق اصـول وظـایف داخلـی نصـاب از ۱۴۴ نفـر اسـت بـالفصل در مجلـس در حدود (۱۱۰) نفر موجـود اسـت...

ښاغلی رئیــس:

بـا اعـتراض قـانونی رایگیـری میکنیـم کـه ایـا وارد اسـت یـا وارد نیسـت و کـلای محترمیکـه اعـتراض قـانونی را وارد نمیداننـد دسـت بـالا کننـد ایـن اکثریت اسـت و اعـتراض قـانونی را بـا اکـثریت فیصلـه کردیـم کـه وارد نیسـت.

ښاغلی فـرزان د زنـده جـان وکیـل:

من هـم بـه ایـن عقیـده هسـتم کـه مجلس نصـاب نـدارد بـا انهم کـه مجلس دایر اسـت.

ښاغلی رئیــس:

ایــن خــارج موضــوع اسـت بــه رایگیــري فیصلــه شــد در مــورد موضـوع گپ بزنیـد.

مـیرمن معصومـه د معـروف وکیلـه:

مـن از ښاغلـی رئیـس سـوال دارم کـه ایـا تنـها بودجـه عـادي میتواند بمجلس ایکه نصـاب ندارد تیر شـود یـا نـه؟

ښاغلی رئیــس:

خارج موضـوع اسـت.

سره لـه دغـو اعـتراضونو بـالاخره ښاغلـي رئیـس پـه بودجـه بـاندي داسـې رایگیـري وکـړه:

(وکـلای محترمیکـه طرفـدار پیشـنهاد وکیـل صـاحب بدخشـان هسـتند لطفـا دسـت خـود را بـالا کننـد. تشـکر اکـثریت اسـت و کـلای محترمیکه مخـالف هسـتند لطفـا دست خـود را بـالا کننـد. ایـن اقلیـت اسـت. رای ممتنـع یـک تعـداد رای ممتنـع اسـت، بـه اکـثریت ارا،

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دې رایګیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوې. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلی رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي.

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه ښیي رایګیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایګیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایګیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایګري کوي چه معترض ئې قانوني نه ګڼي.

په دې رایګري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایګیري فیصله شوې ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه څوک په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلی رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایګیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه وموندله. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي څو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه ویناوې

نې واوريدې چه په دغو ويناو كښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غوښتلو په جوړيدو كښې ئې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع كښې د بدخشان د وكيل صاحب ښاغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وكيل ښاغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه ښاغلي اعتمادي صدراعظم وكيلانو ته توضيحات وركول، ښاغلي رئيس داسې وويل:

ښاغلی رئيس:

وكلاى محترم قبل از انكه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وكلاى محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند كلمه بصورت عمومى بفرمايند. وروسته تر دې ښاغلي اعتمادي داسې وويل:

ښاغلی اعتمادي:

جناب رئيس وكلاى محترم! از اينكه جناب رئيس و وكلاى محترم فرصت دادند باينكه قبل از اينكه من بجواب استيضاحاتيكه در جلسات قبلى روى موضوع انحصارات سوالات متعددى وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وكلاى محترم شورى است اگر بمن اجازه بفرمايند كه در توضيحات امروز خود من از توضيحات روى موضوع انحصارات خود دارى بكنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود كه در كميسيون مربوط روى اين مطلب توضيحات ارايه بكند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شورى و حكومت چيز ديگرى ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وكړ چه خپل توضيحات واوروي يعنې بې له دينه چه د مجلس اكثريت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه كميسيون

تـه انتقـال ومومـي، ښاغلـي رئيـس بـې درنـګه صدراعظـم تـه د وينـا اجـازه ورکـړه او پـه دغسـې مهارت يـوه مهمـه موضـوع چـه د دولـت پـه اقتصـاد کـښې ئـې ډيـر اهميـت درلـود او د مطلـب ټکـې و لـه مينـځه لاړه يعنې پـه حقيقت کـښې استيضاح پوچـه شـوه او څه پکـښې پـاتې نشـوه.

د ملاحظـې وړ خبـره لادا ده چـه بـې لـه دينـه چـه صـدراعظـم خواهـش وکړې چه زه پخـوا لـه توضيحـاتو پـه عمومـې صـورت يـو څو خبـرې کـوم پخپلـه رئيـس لـه ده نـه خواهـش کـوې چـه لـه توضيحـاتو نـه د مخـه څه ووايـې. تـر دې هـم ډيـره مهمــه خـبره دا ده کلـه چـه ښاغلـې صدراعظـم خپـل توضيحـات مجلـس تـه عـرض کـړل نـو سمدلاسـه ښاغلـې رئيـس وفرمـايل:

وکـلاى محــترم! باسـتيضاحات وکـلاى محــترم جنـاب صدراعظـم توضيحـات کـافى دادنـد. اکنـون اگر رفقـاء موافقـه داشـته باشـند خاتمـه ميدهيم بـا ايـن مجلس، ايـن مجلس خاتمـه يـافت.

د مجلـس ختمولـو پـه بـاب کـه څه هـم د رفيقـانو موافقـه وغوښتـل شـوه مـګر چـا لاڅه نـه وويلـې چـه مجلـس ختـم شـو او د صدراعظـم توضيحـات د رئيـس لـه خوا کـافي وګڼل شـوه.

د اساسـي قـانون د ۶۶ مـادې پـه حکـم چـه وايـې: (مباحثـه در مـورد توضيحاتيکه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جـرګه منـوط ميباشـد) رئيس قانونـا مکلف و چـه د مجلـس اکثريت ئـې د رايګيـرې پـه وسـيله معلـوم کـړې واى چـه د حکومـت پـه توضيحـاتو مباحثـه کـوې او کـه نـه؟ دا هـم د مجلـس کـار و چـه توضيحـات کـافي ګڼي او کـه نـه؟ د انحصـاراتو موضـوع چـه پـه استيضـاح کـښې داخلـه وه، صدراعظـم پـه دغـه مـورد کـښې د توضيحـاتو پـه ورکولـو د اساسـي قـانون پـه حکـم مکلفيـت درلـود چـه بـايد ښاغلـې رئيـس او ښاغلـې صدراعظـم دواړه دغـو ټکـو تـه متوجـه واى.

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئيس په دغه روش باندې داسې اعتراض وشو:

ښاغلی نيک محمد د کوهدامن وکيل:

ښاغلی رئيس محترمو وکيلانو! د وزير صاحب ماليه راتګ صدراعظم وويلې ليکن رايګيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندې ټولـه استيضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه کوو، په ټول هغه باندې چه رئيس صاحب وويل کافي توضيحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضيحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

ښاغلی رئيس:

وکيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جريده کښې د نادعلي وکيل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايګيري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. يا ئې بايد وکيلان شمېرلی وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا ځل ئې نه هغه وکړه او نه دا ځکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول کيده.

د ۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره ښاغلي رئيس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رايګيري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

ښاغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایګیري کښې چه له رایګري سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوي بودجه هم خانګړي رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه

ښاغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادي و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

ښاغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د ښاغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وګڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

کیده. د ښاغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښي نې وویل

"وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

ښاغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې ویل: منشی صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به ئې ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرګې د رویداد خینې د ملاحظې وړ ټکي چه د پارلماني اداري څرنګوالی راښیي او دا څرګندوي، چه د اولسي جرګې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

---

[1] افغان جریده لومړی کال، اتلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

ج : برای انکه ثـلث در میـان نـه باشـد و یـک وجـودگی یـا بـه عبـارت دیـگر یگانـگی و یکرنـگی حفـظ شـود و بـرای انکـه وجـود و عدم وجـود معـاون دوم مسـاوی اسـت.

س : در سـال جـاری کـه بـا فقـر و فاقـه روبـرو هسـتیم صرفـه جویـی در کدام مـوارد عملـی گردیـد؟

ج : در جلسـات شـوری و در تعلیمـات پوهنتـون.

س : وزیر و معیـن چگونـه میتوانـد در صلـح و سلم بسـر برنـد؟

ج : کـه یکـی فعـال و دیـگری غیـر فعـال باشـد و اصـول پنجگانـه زیسـت بـاهمی بـاندونگ را رعـایت کننـد.

س : فرق بیـن رشـوت گرفتـن و رشـوت خـوردن چیسـت؟

ج : اگر خـام گرفـت گرفتـن است و اگر پختـه میخـورد خوردنسـت.

س : کدام رشوت است که نـه خـورده میشـود و نـه گرفتـه میشـود؟

ج : وجه نیگو و حسـن معاشرت کـه تمـاس دوسـتانه گفتـه میشـود.

س : اشـتراکیت در کـدام مـوارد معمـول اسـت؟

ج : در عیاشـی و فحاشـی.

س : چـرا ولسـی جـرگه بـرای جلسـات رای اعتمـاد ۱۷ روز را وقـف کردند و بـرای تصویـب بودجه دولت یـک روز را کـافی شـمردند؟

ج : چـون برای تعطیـل قـانونی همیـن یـک روز مـانده و بـس.[1]

---

[1] افغان جرید. سال اول شماره. ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار «بو نویس» نشر شده است.

د اوسني حکومت ښه او بد

د ښاغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسې وخت کښې مېنځ ته راغی چه شرایط او حالات له پخوا نه ډیر خراب وو او نور هم مخ په خرابی و.

نه پوهیږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهې د ډیر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئولیت ومانه او بسم الله مجریها ئې شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملګرو ته له ده سره په یوه بیړۍ کښې ناستو خلکو ته چه په ولسي جرګه کښې ۱۷ ورځې هر څه وول شوه هغه تول واوریده چه قند امیخته با ګل نه و مګر د دوی د زړه دوا پکښې وه څکه ئې په اخره کښې د شکریې په ضمن کښې وویل مونږ خوشحاله یو چه په دغسې دیموکراتیکه فضا کښې مو د اعتماد رایه واخیسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسې کوم کار نه دی کړی چه بریتونه پرې تاو کړي لکه چه د ایران حکومت په خلیج فارس کښې وکړ یا د هند حکومت په بنګله دیش کښې سرته

ورساوه، مګر له خپلې غريبۍ او بې وسۍ سره ئې مناسب يو څه وکړه چه يادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونيسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مګر هيڅکله ترينه په جهاني واقعياتو کښې کار ناخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ـ د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تير حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترينه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مينځه لاړ او د فکر و بيان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار بايد د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه ګڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ـ د غلې د کموالي په وجه له نورو هيوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مګر بيا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډير تاثير لري او حياتي اهميت ئې ثابت دی.

۳ـ د خپلواکۍ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت يو مناسب کار وو چه يو څه جرئت ئې غوښته او تاثير ئې په خلکو باندې عموما ډير ښه و.

۴ـ د اسلامي ممالکو د وزيرانو جرګه چه په کابل کښې د تير حکومت په مننه په يوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرايطو په تحت کښې جوړيدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډير پرځای اقدام و.

۵ـ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقليل وعده خلکو ته ورکړه او په نوو تعميراتو ئې هم يو څه بنديز ولګاوه که عملي جنبه ئې پيدا کړي وي ډير ښه کار ورته ويلی شو.

۶ـ د سرکاري موټرو تحدید او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې زمکې خلکو او کوچیانو ته د زمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارۍ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعني د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شورۍ څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونو له خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې تینګ وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیک سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه د دیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی. که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووایو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

دوري په خاتمه کښې د احزابو وجود ډیر ضرور او لازم وګڼه اوس
مې دغه ضرورت هیر کړی دی

۲ـ د اولسي جرګې د استیضاح په باب هم دا حکومت له
بخواني حکومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول یو
عنعنوي سیاست دی چه هر حکومت ئې صادقانه پیروي کوي.

۳ـ د بنګله دیش په جریان کښې هغه طلایي موقع چه
د پښتونستان د مطالبې د پاره ئې د اب حیات مثال درلود او
د سیاسي پوهې خاوندانو ترینه ډیره لویه ملي او تاریخي استفاده
کولی شوه د دې حکومت له لاسه وړیا لاړه او هیڅ ترې بود نشوه.

۴ـ د متواترو اوریدلو له مخې هغه تجاوز چه د ایران له خوا
د افغانستان په حیثیت او ملکیت باندې شوی او کیږي د دې
حکومت خاموش سیاست چه د رضا او تسلیم معنی لري حکومت
شدیدا محکوموي او مسئولیت ئې د یوې تاریخي لکې په حیث
د تاریخ لمنې ته سپاري.

۵ـ د پوهنتون په مقابل کښې د حکومت عاطل او بې نتیجې
دریځ هم د شاغلي اعتمادي له لومړني حکومت نه ډیر فرق نلري او
له عرفاني رکود سره ډیره مرسته کوي.

۶ـ د مامورینو عزل و نصب تغیر او تبدیل هم د قناعت وړ نه
دی یعنې له اهلیت او لیاقت نه پکښې شخصي روابط او امرانه
سفارشونه ډیر دخل لري. که سړی مقرریو ته ښه ځیر شي او کوم
داسې مثال پیدا کړي چه یوه چوکۍ لایق او مستحق شخص ته ورکړ
شوې وي هلته هم دا وینې چه دغه ورکړه د اهلیت او لیاقت په
اساس نه ده بلکه د شخصي مهربانۍ او احساس له مخې ده یعنې
حق د حق د پاره نه دی ورکړ شوی بلکه د شخصي پیرزوینې په بناء
د بخشش په ډول ورکول کیږي چه باید په مرهونیت او ممنونیت
معاوضه شي او د عبودیت رنګ واخلي.

۷ـ په جهاني سیاسي فعالیتونو کښې هم دا حکومت د پخوا په
شان بې برخې او بې علاقې پاتې دی په دنیا کښې هر څه پیښ شي

لکه چه دوی پکښې د ازاد قضاوت حق نلري او په حق السکوت قانع شوی دی.

۸ـ په دغه مغتنم فرصت کښې چه د پاکستان حکومت ته د پښتونستان په باب د څه منلو اجبار متوجه و چه باید د افغانستان حکومت پرې څه سیاسي فشار وارد کړای وای بالعکس ئې د ترانزیټي سهولت په باب عرض شکران وکړ چه هر چاته له توقع نه خلاف او عجیب و غریب ښکاره شو او د ډیر منحط سیاست نمایندګي ئې کوله.

۹ـ د دې لامله چه د اساسي قانون تطبیق او تعمیل د حکومت وظیفه ده د قانوني ایجاباتو له مخې د دوو نورو قواو تکمیل او قانوني موجودیت ډیر عاجل او فوري اقدام ته ضرورت لري مګر حکومت د اساسي قانون دغه مهمه غوښتنه بیخي هیره کړې او داسې معلومیږئ چه څوك قانوني احکامو ته هغومره توجه او التفات هم نلري لکه چه خپلې نکتائي ته لري. دا و د حکومت ځینې هغه فروګذاشتونه چه د مسئولیت پیټی ئې ډیر درنوي او د خلکو په اذهانو کښې محکوموي. اوس د ښاغلي لوستونکي کار دی چه د دې حکومت حسنات او سیئات پرتله کړي، وګوري چه کومه خوا سپکه او کومه خوا ډیره درنه ده.[۱]

---

[۱] افغان جریده، لومړی کال، نولسمه ګڼه
د ۱۳۵ د مرغومي ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه.

د اولسي جرګې د څلوېښتو وکیلانو مطالبه

هغه څه چه د شورى په تالار کښې ۱۷ ورځې په قبل الظهر او بعد الظهر کښې د اعتماد د څرګندولو په مناسبت بناغلو وکیلانو حکومت ته مخامخ وویل، باور لرم چه د راديو له څپو نه به د وطن ډيرو ګڼو خلکو هم اوريدلي وي، مګر ډير پوه او مستعد دماغونه به هم په دې نه وي موفق شوي چه په محض اوريدو ئې په مقايسوي ډول د وکيلانو د غوښتنو درجه بندي کړې وي او په دې پوه شوي وي چه غير له محلي مطالباتو په عمومي مسايلو کښې څه شى خومره وکيلانو له حکومت څخه په شدت او جديت غوښتي او د فشار مهم نقاط کوم کوم دي؟

د وکيلانو دغه بيانيې چه اوس د اولسي جرګې په ۶ جلدونو کښې په ډېرو طويلو او عريضو پاڼو کښې ځاى لري د هغو مطالعه او مقايسه هم ډيره زياته حوصله او ډير وخت غواړي.

هغه مهم او د مطلب اساسي ټکي چه په دغو پاڼو کښې مدفون دي تشخيص او استخراج ئې د هر چا کار نه دى او هر څوک ورسره علاقه هم نلري.

بنايي چه حکومت ته هم په صحيح ډول دا نه وي معلومه چه د احزابو د قانون. د ښاروالیو قانون او د ولايت د جرگو د قانون د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکيلانو په څه راز الفاظو او کلماتو کړې ده او د دې غوښتنې وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم د وینا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی.؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب گمان نه کوم چه د حکومت د صحيح فهم د پاره دغه زحمت په خان منلی وي او په لازم دقت ئې دغه ارزيابي کړې وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا سترگې يا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلې تتبع محصول نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپموم، که چيرې حکومت د (۴۰) تنو وکيلانو غوښتنې ته په اعتناء گوري او بې ارزښته ئې ونه گڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پيدا کړي چه وايي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات البينی قوای دولت و در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متين همکاری و اعتماد متقابله ايجاد شود تا اين حکومت و حکومات آينده از ناحيه نارسائيها و عدم ثبات موسسات سياسی و فقدان همکاری و مفاهمه به نتايج اسف انگيزيکه بسر نوشت آينده ديموکراسی تاثير منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په رښتيا دغه ارزو لري او غواړي چه له شوری سره ښه رابطه قايمه کړي او په دغه مورد کښې د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښې منفي حساسيت ونلري. د وکيلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونيسي چه د ديموکراسۍ په آينده سرنوشت منفي تاثير لري. راشئ چه اوس د محترمو وکيلانو دغه غوښتنه د دوی په وينا وکښې ولټوو.

ــ محمد اسحق علومي د ارغستان وکيل: برای حل معضله های کنونی تشکيل احزاب سالم و مترقی را يگانه وسيله ميدانيم.

ـ سید ظاهر شاه د شکر دري وکیل ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شاروالیها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د ښاروالیو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیك مشی ارتجاعی دارند.

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل. شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یك دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یك سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیك شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډګر ته راواوزي.

دوهم د ښاروالیو قانون ځکه چه سر پرستان د اساسي قانون (۷۷) مادې په ضد تاکل شوي دي. د ولایتي جرګو قانون چه دمشرانو جرګه د دې قانون د نشتوالي له کبله د یو ثلث غړو څخه نیمګړې پاتې ده.

ـ سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: د احزابو قانون څو کلونه تیر شوي او نور به هم څو تیر شي او تراوسه پورې ئې عملي څنډه هیڅ نه ده ښکاره شوې.

د ښاروالیو د قانون پانه نه اړول کیږي او خپلو پخوانیو ټیکه دارانو او اجاره دارانو ته سپارل کیږي. د ولایتي جرګو قانون هم کومه پته نلري.

ـ محمد اسحق عثمان د کابل وکیل: موضوع دیګریکه نزد من لاینحل و قابل تشویش عمیق دیده میشود و روحیه دیموکراسی نوین افغانستان را صدمه میزند عدم تطبیق بعضی قوانین مهم است که ممدو متمم و حتی جزء لاینفك دیموکراسی شمرده میشود، مخصوصاً قانون احزاب، بدون بوجود آمدن قانون احزاب هیچګاه و در هیچ مملکت دیموکراسی تکامل نیافته.

ـ عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل: د ولایتي جرګو او ښاروالیو د قانون او ورسره د انتخاباتو ځنډول، د ګوندونو قانون او ورسره د ګوندونو رسمیت ټالول او داسې نور استبدادي اعمال که اختناق او د اساسي قانون په حریت باندې بیشرمانه تجاوز نه دی نو څه شی دی؟.

ـ محمد هاشم مشوانی د اسمار وکیل: د اساسي قانون (۱۰۹) مادې د حکم مطابق د ولایتي جرګو جوړول او د (۱۱۱) مادې د حکم په بناء د ښاروالیو د انتخابات او د (۴۵۱) مادې د دوهمې فقرې د حکم مطابق د ولایتي جرګې نه مشرانو جرګې ته د یو تن غړي انتخاب آیا د عمل جامه اغوستې ده او که نه؟

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکيل: ښاغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطالت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شاروالیهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکيل: څرنگه چه ديموکراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو ښايي چه د ديموکراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقيت د پاره د احزابو د ولايتي جرگو او داسې نور قوانين ژر وايستل شي.

ـ عبدالروف بینوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و ښاروالیها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن ښاروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اسای بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

اگر جناب شما توانستید که قانون احزاب، قانون ولایت جرگه و قانون شاروالی را بمرحله تنفیذ قانون برسانید کار بزرگی را انجام داده خواهید بود.

بناغلی صدراعظم موظف! بیانیه، وداعیه شما که در ختم دوره (۱۲) ولسي جرگه در این تالار ایراد گردید پیش روی من است و جناب شما در آنوقت چنین گفته بودید: (مشکل اساسی دیگر دوره دوازدهم ولسی جرگه عدم موجودیت احزاب سیاسی بود. این مسئله علاوه بر اینکه در تطبیق اساسات دیموکراسی از ضروریات است در سیر نظام پارلمانی نیز نقش مهم و بارز دارد) حالا در خط مشی شما در مورد احزاب کوچکترین ذکری نیست.

ـ لعل محمد اکبري د دایکندي وکیل: من به عقیده خود وجود احزاب سیاسی را در افغانستان بمنزله روح در پیکر دیموکراسی میدانم بنا بر این أز حکومت شما خواهشمندم زمینه ظهور احزاب سیاسی را هر چه زوتر فراهم سازید.

تا وقتیکه ولایت جرگه ها در مرکز ولایات بوجود نیاید نمی توان از خود سریهای مامورین محلی، قضات و حکام جلوگیری گردد.

وقتیکه ما دیموکراسی نداشتیم ظاهراً شاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون که دیموکراسی تا اندازه، رشد کرده چه دلیلی دردست است که کار شاروالیها را شاروال های باصطلاح سرپرست انجام بدهد.

ـ بسم الله د شینکئ وکیل: تاسو د خط مشي په دریم بند کښې ویلي دي چه د مملکت د ژوندانه په ځینو اړخو کښې د موضوعئ قوانینو نشتوالی.

څرګنده خبره ده چه د مخکښي حکومتو په شپږ کالو کښې بعضي ترتیب شوي قوانین چه له دوارو جرګو څخه ئې خپل مراحل طی کړي حکومتو د شخصي غرض په بنا په طاق د نسیان کښې

واجوڼ او بعضې قوانين چه پر شخصي ګټو بنا ، وو په طور د قاچاق سه تقنيني فرمان منظور کړل.

ـ عبدالحسين مقصودي د ننګرهار وکيل. جناب صدراعظم موظف شما از عدم قوانين حرف ميزنيد ولی توجه نکرده ايد که قوانين پاس شده از شوری مانند قانون احزاب. قانون شاروالیها قانون ولايتی جرګه وغيره قوانين که از مدت ها قبل بايد نافذ ميشد چرا از طرف حکومت ها در طاق نسيان ګذاشته شده است.

جی سنګ د کابل وکيل: پنځم د پارلماني ديموکراسۍ لــه ايجاباتو سره سم د احزابو قانون مينځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ريګستان د کوچيانو وکيل. آقای دکتور صدراعظم موظف! همانطوريکه شما در خط مشی خود اشاره فرموده ايد ولسی جرګه هم وجود قوانين فرعی را که مکمل و متمم قانون اساسی بشمار ميرود اشد ضروری ميداند ولی چنانچه شما هم اطلاع داريد برخی از اين قوانين ضروری امثال قانون احزاب سياسی، قانون ولايت جرګه ها، قانون شاروالیها قبلاً از شوری ګذشته که بعد از توشيح برای انفاذ آماده می باشند ولسی جرګه بانفاذ اين قوانين شديداً احتياج حس ميکند اګر قانون احزاب سياسی نافذ نميګردد و احزاب سياسی تشکيل نميشود حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری ګذشته ليکن هنوز هم شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال مايريدو دست شانده حکومت شهر داری ميشود.

قانون ولايت جرګه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری ګذشته ولی تا حال هم نافذ نګرديده و جرګه های ولايت که اصلا نظام ديموکراسی ذريعه آنها در ولايات رونق ميګرفت و مجلس سنا ذريعهء آنها اکمال ميشد تـ حال تشکيل نګرديده.

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیك قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

ـ میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی توجه جدی شما را میخواهم.

ـ خیرالله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه مې ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترگو کوښښ مې دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادې له حکم سره سم او د شوری د مخکینیو تصویبو په اساس د گوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی وروسته مې بیا دا کوښښ کولو چه د ښاري چارو او ښاروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادې په استناد څه پیدا کړم چه خدای مو له دې سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مې ونه لیدل. بیا مې په حتمي توگه دا ضرور گڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادې سره سم د ولایت د جرگې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د گوندونو قانون چه د دیموکراسۍ ریښه هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنگه چه زړه د وجود یو فعال ماشین گڼلی شوو همداسي د گوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی.

د ښاروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرگې قانون چه د مشرانو جرگې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښې نشته.

ـ اسدالله صافی د تگاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

ـ وزیر محمد د شرنی وکیل: باید تاسو پخپله تګ لاره کښې په ځرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړې وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښې دا شی نه ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیې سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په دیموکراسۍ کښې د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانوني باعث بسا نابسامانیها گردیده است. احزاب در یک رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یک بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل: تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب. قانون اتحادیه محصلین. جرگه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را درینمورد آرزومندم چه در غیر آن سهل انگاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

ـ حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید. اگر حکومت

دیموکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم. قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بان معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد. اگر مقصد شما از فقدان قانون ښاروالی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د پنگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین ښاروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یك سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون ښاروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یك ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یك ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبی وکیل: برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون ښاروالیها بوده

محمد عوث اسحق زی د لاس وجوبن وکیل. واقعیت اینست که یک نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار یا حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت داشته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین شاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

ـ سید امیر د خان آباد وکیل: بناغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود څو قوانین د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه درې قوانین ډیر ضرور وو: د احزابو قانون، د ولایت جرګې قانون، د ښاروالۍ قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوزي.

ـ حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتي جرګې د قانون معطلي او ځنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي ځکه چه د مشرانو جرګې یو ثلث ئې کم کړی دی، باید د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاویب او فیصلې قانوني بڼه غوره کړي.

ـ حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بیمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائید که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرگه، قانون شاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

ـ محمد کريم صحرائي د دهراوړ وکيل: ستاسي د حکومت څخه زموږ جدي هيله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، دښاروالیو قانون، د ولايتي جرگو قانون او د ښخو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ مير احمد ميوند دميوند وکيل: ښاغلی موظف صدراعظم! تاسي پخپله خط مشي کښې ديو شمير قوانينو نشتوالی اول ذکر کوئ دلته دا سوال پيدا کيږي هغه مهم او ډير ضروري قوانين چه شوری ډير پخوا تصويب کړيدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالئ قانون، د ولايتي جرگې قانون او داسې نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنيني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غير مطبوع قوانين چه د شوری په ارشيف کښې پراته دي تدفين او تجهيز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقيوم د اندراب وکيل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترين علت آنرا فقدان قوانين بيان نموده ايد. در اين جا سوال پيدا ميشود که قوانينيکه از طريق شوری در دوره دوازده و سيزده به تصويب رسيده است تا حال در معرض تطبيق گذاشته نشده است و قوانينيکه موجود است پنج فيصد هم مورد تطبيق قرار نميگيرد.

ـ سيد مبين شاه امير د هلمند د مرکز وکيل: د احزابو قانون د ديموکراسئ د اساسي تشکيل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب گڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مينځ ته رانشي. د ديموکراسئ د صحيح او سالمې ودې امکان نشي موجوديدلای.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. تسلمه گڼه
د ۰ ۱۳۵ د مرغومي ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۱۰ مه

تجرید

یو سړی چې خپلو ناوړو اعمالو په وجه د اولس له خوا په تجرید محکوم شي نو بیا ورسره خلك راشه درشه پریږدي، په مړي او ژوندي ئې نه خبروي. سلام ئې نه اخلي او سلام نه ور اچوي. د یوه نا ملموس یا جذامي مریض په شان ګوښې اوسي او د هر چا علاقه ورسره قطع وي.

بندي خو بنه وي خلك ئې خبر اخلي او پوښتنه ئې کوي، مګر تجرید شوی سړی د هر چا له زړه وتلی او له نظره لویدلی وي.

څنګه چه یو فرد په فردي حیات کښې تجرید سره مخامخ کیږي حکومت هم کله کله د خپلو خلکو له خوا په تجرید محکوم کیږي یا د نورو حکومتونو د علاقې په قطع کیدو تجریدي حالت اختیاروي او منزوي کیږي

د حکومت تجرید په داخل کښې وي او که په خارج کښې د سیاسي انتحار حکم لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجه کیږي

که یو حکومت په داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو بیا دغه حال په داخل کښې محصور نه پاتې کیږي خارج ته هم سرایت کوي او په خارجي سیاست کښې هم ګوښې کیږي او یوازې کیږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښې هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودې راهیسې په بیره د تجرید خوا ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بین المللي انزوا او ګوښي توب سره غاړه غړۍ دی یو حکومت چه د ملت له حمایت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په حقیقت کښې په تجرید محکوم دی

ځوك چه د وطن په حال کښې یو څه مطالعه لري هغه پوهیږي چه منورین او ترقي غوښتونکي ځیني له حکومت سره د مجادلې په حال کښې دي، ځینو ورسره مقاطعه کړې او ځینې نور ورسره بې علاقې پاتې شویدي (و ذالك اضعف الایمان) د شوری وضع هم له حکومت سره له چا نه پټه نه ده او هر څوك په دې پوهیږي چه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شوری تیره د وخته ماته دداو خوسې ئې سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د تصادم او مخالفت په حال کښې دی او د پل خشتي زره دردوونکې خاطره هیڅکله نه هیروي.

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمیر تر سره مستثنی کړو عموماً له حکومته څخه ښه نه کړي او ناراضه دي.

هغه بې قانونی احراآت او په ماموریتونو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کار داران یې وخت په وخت د شخصي ملاحظاتو په وجه په دوایرو کښې کوي ماموریت ئې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې ته راټیټ کړی چه تحمل ئې د شخصیت خاوندانو ته ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کړکه موجوده ده.

سرمایه داران، ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط وینې خپل هر څه په خطر کښې وینې ځکه معنا او مادتاً له دې څایه تللي او ظاهرا دلته د ښنبو په سر ناست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هري خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې ئې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده چه کله صدراعظم، کله معاون، کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کیږي او د ځان ځانئ په وجه د تجرید او مقاطعې چاره هڅوکي ته رسیدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلك ئې غواړي او د خلکو په ګټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي ئې په اولسي جرګه کښې په سلو کښې لس هم نه خوښوي او اکثریت ئې د قناعت وړ نه ګڼي هغه ځنګه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

حکومت باید په دې بنه پوه شي چه د يوه رسم په حيث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غير حقيقي اعتماد په طفيلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دي.

ترڅو چه يو حکومت عملا په صادقانه ډول يو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سياست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورين له خان سره نشي ملګري کولی او له تجريد نه نشي راوتلی

حکومت باید کاملا او حقيقتا ملي او غير انتصابي شي.

د يوه حکومت د ملي کيدو د پاره يوازې ملي څېره پيدا کول کافي نشو ګڼلی

ملي حکومت باید ملي طبيعت، ملي خاصيت او ملي روحيه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي يعنې لکه خامسوزه ډوډۍ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوک ئې نه خوښوي او په صحيح معنی پخه ډوډۍ ورته نشو ويلی.[1]

[1] معنی جريده. لومړی کال، ۲۱ ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ دجنورۍ ۱۷ مه

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزیدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکیلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم ئې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شو ملي شوری او خصوصاً ولسي جرګه ده.

سږ کال چه د ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر کابینه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کښې د ښاغلو وکیلانو ویناوې شروع شوې ما دغه فکري جریان له ځو خواو په ځو لحاظه تعقیباوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واورېده "باوجود امدن قانون اساسی اعمال بدتر از دوره های دکتاتوری این مرز و بوم بیادگار دارند" دفعتاً راته دا فکر پیدا شو چه زمونږ ديموكراتيك حكومتونه د ديموكراسۍ په ناكامولو او بدنامولو كښې څومره موفق دي چه چا د مجبوريت له مخې چا قصداً او چا د بې كفايتۍ په وجه له دغه تحول يا نهضت څخه خلك زړه تورن كړيدي.

دغه وكيل صاحب دا هم ويل "قانون صامت ما اگر ناطق ميبود از طبقه بنديها و قانون شكني هاى انانيكه خود را نزديكتر بقانون يا مطيع قانون يا اورنده اين قانون ميدانستند بزبان فصيح و بچشم گريان ياد ميكرد" دغو خبرو زه نور هم متحسس كړم او دا راته ضروري ښكاره شوه چه د وكيل صاحبانو دغه راز خبري تعقيب كړم او وګورم چه څومره وكيلان له دغې ديموكراسۍ نه چه مونږ ئې لرو سرټكوي او ناراضه دي

دلته راته دا انديښنه هم پيدا شوه هسې نه چه مايوسي هغه حد ته رسيدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حكومتونه د خلكو په نظر كښې د مملكت د تباهۍ او بربادۍ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز ديموكراسي نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فكر مې د افكارو څارنه شروع كړه او د ښاغلو وكيلانو په ويناو كښې مې دا مطلب په ډيرو صريحو الفاظو كښې وموند چه دغه ديموكراسي اوس هر چا پيژندلې ده او له دكتاتورۍ نه هم ورته بده ښكاري.

دا ديموكراسي چه نه پكښې د ديموكراسۍ رنګ شته نه خوند نه بوى يعني دريواړه صفته ئې بايللي دي او بې حزبه. بې قانونه. بې قدرته او بې عدالته ديموكراسي ورته ويلې شو د هيچا نه خوښيږي او هيڅوك پرې نه غوليږي. څوك ورته قلابي او سالوسانه وايي. څوك سر او دم بريده بولي او نيم بنده ديموكراسي خو يوه اصطلاح ګرزيدلې ده

هغه څه چه دا خل په ولسي جرګه کښې د ديموکراسۍ او بې قانونۍ په باب وويل شوه ځنې مثالونه ئې دا دي.

ديموکراسي که در مملکت ما بعد از انفاذ قانون اساسی مورد تطبيق قرار گرفته روی عوامل متعدد دی چه از نګاه تعبير های اشتباه اميز و چه از روی تخلف از ايجابات ان شکل عجيبی بخود گرفته است.

(ابلاغ د بګرام وکيل)

ـ دا څنګه ديموکراسي ده چه مخ ئې د قدرت خاوندانو ته دی او شا ئې مظلومې طبقې ته

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا شان ديموکراسي چه تش تشريفاتي او ظاهري شو ولري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسي د يو څو کسو او يو څو کورنيو د پاره ده نه د عام ملت د پاره.

(سراج الدين منګل)

ـ ديموکراسي هغه ويره ده چه ولاړه د يو چا په مخ او واك ئې د بل چا وي.

دا تشه په نامه ديموکراسي نه ستاسې په درد خوري نه د مملکت او نه زمونږ د خلکو، دا د ديموکراسۍ ګناه نه ده دا د هغو ارتجاعي قوتونو ګناه ده چه ديموکراسي ئې خلکو ته بدنامه کړه.

(بينوا د موسی قلعه وکيل).

ـ وقتی که ما ديموکراسی نداشتيم ظاهرا ښاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون کار ښاروالیها را ښاروالهای سرپرست انجام ميدهد.

(لعل محمد اکبري).

ـ مونږ وينو او ګورو چه د ممتازو اشخاصو لپاره يو قسم ديموکراسي او په ملي مسايلو کښې ديموکراسي بيل شکل لري.

(علي محمد د اچین وکیل).

ـ له هغې ورځې چه اساسي قانون په هیواد کښې نافذ شوی د خلکو هیلې ئې د تطبیق له امله ورځ په ورځ په نا امیدئ بدلې کړې او نژدې ده چه د هغو اعتماد په بې اعتمادئ سره بدل شي.

(عبدالله احمدزی).

ـ اساسي قانون په مملکت کښې نه دی تطبیق شوی د خلکو مشکلات لا هم پسې زیات شوي دي.

(حاجي محمد د گرمسیر وکیل).

ـ اساسي قانون چه د هر ظالم تر پښو لاندې چیغې او ناري وهي د مستبدانو او لیوانو له منگولو راخلاص کړئ.

(بهاوالحق د وازي خوا وکیل).

ـ با وصفیکه قانون از طرف مامورین جگر خونست زیر پای متحد المال های ضد و نقیض هم قرار دارد.

(سید محمد رفیق نادم).

ـ زمونږ ملي وثیقه د ظالمو او خود غرضو حکومتو له پلوه تراوسه پورې یوازې د خولې د ویلو څخه پورته د عمل په صحنه کښې تطبیق شوې نه ده.

(مولوی سید اکبر د پل علم وکیل).

ـ یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون بکلی جنبه عملی نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

(عبدالحفیظ د نهرین وکیل).

ـ یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد.

(کمال الدین د سرپل وکیل)

ـ نظام اداری مملکت نسبت به زمان قبل از قانون اساسی بیش از پیش بسوی فساد کشانیده شده است. قانون نه تنها تطبیق نمیشود بلکه بالای ان تمسخر میشود.

(عبدالقیوم د اندراب وکیل).

ـ د ډیموکراسۍ دورې حکومتونو ډېرې وعدې وکړې خو لـه بـده مرغـه یوه یې هم عملي نکړه

(عبدالله د سیدآباد وکیل).

ـ دیموکراسی طبقاتی موجود شما اصلا وسیله مظالم و تاخت و تاز برای مستبدین، مرتجعین، متنفذین محلی است. دیموکراسی طبقاتي موجود دیموکراسي سرودم بریده جعلی و سالوسانه ایست که برای توانگران در حکم سعادت و برای رنجبران و زحمتکشان در حکم دام فریب است بیقین که نور چشمی های فاسد طبقات حاکم از هر گونه ازادی تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخور دارند.

(د کابل وکیل).

ـ طبقات حاکمه بیداد گر و حکومت های متکی بر ان خود مانع تکامل دیموکراسی در کشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، شاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیک مشی ارتجاعی دارند و با اعمال ضد دیموکراتیک و ضد قانونی خود زمینه را برای حاد تر شدن ارتجاع بیشتر مساعد میسازد.

(د پغمان وکیل).

د ډېرو ښاغلو وکیلانو لـه دغسې خبرو نـه دا معلومیده چـه لـه اساسي قانون نـه وروسته حکومتونـه د دیموکراسۍ پـه تمثیل کښې ډېر نامطلوب نقش لري او د خلکو پـه ذهن کښې پـه بې کفایتۍ، قانون شکنۍ، اسلام دښمنیو او د اداري او سیاسي فهم و قابلیت پـه فقدان سخت محکوم شوي دي چـه د مملکت د شئونو ساتنه لـه دوی نه پوره نه بولي. بلکه یو ډېر عظیم خطر ملك او وطن تـه د راتلو پـه حال کښې ویني چه لـه دغسې زمامدارانو نـه ئې د مخنیوي هیلـه نشي کولی او پـه دوی ئې سترګې نـه ډکیږي.

ځینو ښاغلو وکیلانو د دغې سابقې پـه تحت کښې د اساسي قانون لـه حد فاصل نـه هغه خوا نظر وغځلاوه او پـه داسې حال کښې چـه پـه نوي رنګ کښې راوتونکو حکومتونو تـه بـد ویل کیده د ښاغلي سردار محمد داود نوم پـه ښه ډول داسې یادیده:

۱ ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: د ځمکو د اصلاح قانون د منځني ختیځ په اکثرو هېوادو کښې عملي شو مګر په افغانستان کښې چه د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې وې نه تنها دا چه دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲. ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل: د پښتونستان موضوع څرنګه چه نورو د ملت نمایندګانو هم یاده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخنې صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه ګڼم

۳ ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاځیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسۍ بنسټ کېښود. همدارنګه پوازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کښې ئې څرګند تحول راوست او هغه څه شی چه په افغانستان کښې لیدل کیږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خپر غوښتونکي سنجش. ایمانداری، غیرت، پاك احساس، زحمت کښنۍ او د سیاسي شعور محصول دی نو زه هیله کوم چه د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴ ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چه ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم نې د افغانستان په ټولو چارو کښې سمون یعنې فرهنګي. زراعتي. اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او په هغه وخت کښې نه قاچاق بر او نه رشوتخور معلومیده او نه احتکار او اختلاس کار و.

۵. ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل: من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار برای پیشرفت و تحول سویه حیاتی

و اجتماعی مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست گرفته شده است اگر زمین ها بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلی عزیز الله واصفي: د پښتونستان او بلوچستان د ازادۍ موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخي سیر د والاحضرت سردار محمد داود د حکومت په دوره کښې په ملي توګه د افغانستان د ملي سیاست جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وګرزیده.

۷ ښاغلی ولي محمد رحیمي د چاربولك وکیل: اولین بار در زمان صدارت والاحضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم اقتصادی مختلط رهبری شده وطرح پلان های پنجساله اقتصادی بعمل امد.

۸ ښاغلی ننګ یوسفزی د دشت ارچي وکیل: د پښتونستان موضوع چه د والاحضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو باشهامته او شریف افغان و دحکومت د پالیسۍ روحي او بنیادي جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء وړ معلومیدې چه په یوه لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح کیدل او د لعن و طعن بازار تودو یو شخص چه تقریبا لس کاله پخوا صدراعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلود په ښه نامه یادیده او ستاینه ئې کیدله.

په دغو یادونو پسې څه موده وروسته د مشرانو جرګې یوه پوه غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه خبر و یعنې ښاغلی سید شمس الدین مجروح د ښاغلي سردار

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښي خپل فکر او نظر داسي څرګند کړ:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالي يوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسید ه بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود(که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند.

بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت ویا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سربسته گی بدر ارد. وثانیا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

تجربه نو باز کرد (د افغان ۸مه ګڼه). په دې مقالې پسې اوس یوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بیان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقیاتو او جنګ څخه تش په صادقانه سیاسي هڅو د پښتنو او بلوڅو ورونو د پاره مونږ ډېر زیات سیاسي امتیازات حاصلولی شول.

... خو د دې طلایي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمباریو نه پاتې غنم د کرایې په مقابل کښې د اورګاډي په ډېو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په ډې طلایي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوریدلي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امریکې په وساطت افغانستان ته ډېر داسې پیشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تیر شي، پاکستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپین بولدك په لار تر کندهاره د ګاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتیاوې برابرې کړي حتی ویل کیږي چه د بحیره عرب د کوم بندر پورې ئې ورته د یو کریډور پیشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ویلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتیازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه ګڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټینګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سیاست څخه بیخي نا امیده کیږي نو ښاغلي سردار محمد داود ئې سترګو ته دریږي او د تیر وخت په یاد و لږ غوندې خپل زړه ښه کوي.

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطالبې په لحاظ او هم د نورو جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډېر با اهميت ښکاري او د حسو احساساتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه مونږ ئې لرو بیوسه او بې کسه معلومېږي چه د هیچا د امید سترګې نه وراوړي سړی چه په مجلسو او محفلو کښې خصوصاً د پښتونستان له نظره خه اوري داسې معلومېږي چه هر څوك دلته یوه ډېره لویه خلا ویني او حیران دی چه دا به څنګه او په چا ډکېږي؟.

حکومت د غلې د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصیتونو فقر ډېر وارخطا کړي دي. زمونږ مختنقې ړندې کښې دیموکراسی خو د احزابو د فقدان په وجه نوې ملي شخصیتونه پیدا نکړې شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مغتنم طلايي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادې خاوند او د سیاسي او اداري قابلیت لرونکی شخصیت د حکومت په راس کښې واقع وای یو ملي او تاریخي افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که یو ملت ملي او سیاسي فداکار او صادق شخصیتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهلیت موجود وي چه د فکر او عمل ابتکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحیه او روحي قوه پیدا کولی او ښېنې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پیدا کولو او جوړولو کښې ډېر دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه یو څوك پیدا کړي یا څوك پیدا شي د امید سترګې ور واوړي خکه یو پلو بل پلو ګوري او په بناغلي سردار محمد داود ئې سترګې نښلي.

که څوك په خان کښې څه ویني او د خلکو تمايلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

که ستلمی سردار محمد داود د پښتونستان د ملي او تاریخي افتخار کملو د پاره څه کوښښ شي او بې له دې نه څوک دغه کار ته چوړ نه دي نو د اساسي قانون په چوکاټ کښې هم دغه خدمت سرته رسولی او بوه څه کوښښ شي په دې شرط چه د معظم اعلیحضرت مستعدانه ورسره ملګری وي.

د دې لامله چه همایوني اعلیحضرت له هر جانبه زیات د وخت په ایجاب او ضرورت ډیر ښه پوهیږي بعیده نه ده چه د دوی په لارښودنه دا تاریخي افتخار په هره وسیله او په هر قیمت چه وي د افغانستان د پاره حاصل شي او ډیر امکان لري چه له سیاسي او ډیپلوماسي لارې د افتخار ور څه حاصل شوي هم وي چه مونږ ته نه وي معلوم او زمونږ له فهم او توقع څخه پورته وي.

په دې مقاله کښې زما اصلي او اساسي منظور دا دی چه لوړ مقامات د نوي جریان او تحول په مقابل کښې د خلکو مایوسي او نا امیدي بې اهمیته ونه ګڼي او دغه مخالف نظر چه د دغسې حکومتونو په نسبت د نشو و نما په حال کښې دي له نظره ونه غورځوي او عواقبو ته ئې په جدي توګه متوجه شي یا متوجه وي.[1]

---

[1] افغان جریده لومړی کال ۲۲ مه ګڼه
د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه
د ۱۹۷۲ د جنوري ۲۴ مه

تبعیض او امتیاز یعنې څه؟

دوه ماموران دي چه یوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصیلاتو داکتري ترلاسه کړې ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مګر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په ځای دی د خدمت په تمدید د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعیض او امتیاز څه ته وایي او څنګه عملي کیږي؟.

زه د دې دواړو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنګ پیدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعیض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجرااتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه یادول او دوی یادول پخپله یو ډول تبعیض او امتیاز دی.

سري دلته او هلته خيني مشـ يخ ويني چه پـه دفـترونو کـښې ناست دي او بـالعکس ځيني نـور تـر هغـو کشـران د مـاموريت د عمـر په لحاظ ځوانيمرگان يعني متقاعد شوه.

زمونږ پـه اول رتبـه او فـوق رتبـه کـاردارانو کـښې همدغـه اوس ځيني داسې بيسواده محترم شخصيتونه شته چه يـو کـوچنـی ليـك هـم بې لـه ډيرو املايي، انشـايي، لغـوي او گرامـري غلطيـو نشـي ليکلـی مگر پـه مقـابل کـښې ئـې د لـوړو تحصيلاتـو خـاوندان يـا وزگار گرزي او يـا پـه ټيټ کـار موظـف دي چـه د تبعيـض او امتيـاز ډيـر برجسـته مثالونـه ورتـه ويلی شـو (کـه څوك ئـې نـه منـي د بهسـوداۍ قـوي اسـناد ئې ښودلی شـو) مـگر غلـط فـهمي بـايد پيـښـه نشـي او هـر څوك پـه دې پوه شـي چـه دا هغـه تبعيـض او امتيـاز نـه دی چـه اساسـي قـانون تحريـم کړيدی بلکه قـانون پخپلـه دغـه تبعيـض منلـی دی.

د اساسـي قـانون پـه (۳۷) مـاده کـښې د مـاموريت اسـاس اهليـت گڼل شـوی دی نـه سـواد او تعليـم.

که اوس په افغانستان کـښې ځينـي خلـك د تذکـرو نلرلـو پـه وجـه لـه عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نـور خلـك چـه تذکـرې لـري د وطـن د دفـاع پـه خدمـت کـښې برخـه اخلـي دا هـم هغـه تبعيـض او امتياز نه دی چه اساسي قـانون منـع کړی او ويلـي ئـې دي (تمـام مـردم افغانستان بـدون تبعيـض و امتيـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـايف مسـاوی دارنـد) کيدی شـي چـه حکومتونـو داسـې فکـر کړی وي چـه بـې تذکري خلك د افغانسـتان تبعـه نـه دي ځکـه چـه د تـابعيت سـند نلـري نـو هغـه تبعيـض او امتيـاز چـه د افغانسـتان پـه خلکـو کـښې مـردود گڼل شـوی دلتـه صدق نـه پيـدا کـوي.

زمونږ ځينـو وکيـل صاحبـانو دا هـم تبعيــض او امتيــاز وگڼـه چــه د افغانسـتان ځينـي طبقـات پـه وزارت خارجـه کـښې مـاموريت نلـري او لـه دوی څخه څوك کوم سـفارت تـه نـه دي اسـتول شـوي.

•

دري دومره دقت او تعمق ونکړ چه تبعیض او امتیاز په داخل یعني افغانستان کښې منع دی نه په روډیشیا او امریکه کښې.

موښ باید په دې ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعیض او امتیاز رټلی او له هیواد څخه ئې په تبعید محکوم کړی دی.

تبعیض او امتیاز هیڅکله له دیموکراسۍ سره نشي یوځای کیدی او د اور او اوبو مثال لري. چیرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعیض او امتیاز پل په ایرو کښې هم نه معلومیږي.

په دې وطن کښې دیموکراسۍ غځونې وکړې او د تاجپوشۍ مراسم ئې په ځای شوه. زموږ تاجداره دیموکراسي د افغانستان له رادیو څخه ټولې دنیا ته اعلام شوه.

زه نه پوهیږم چه د دیموکراسۍ له لرلو سره د اولسي جرگې محترمو غړو ولې له تبعیض او امتیاز، بې عدالتۍ او قانون شکنۍ څخه دومره شکایتونه او حکایتونه کول او د اعتماد په جلسو کښې داسې ویل

ښاغلی حاجي سلیمان وکیل حصه اول بهسود: در وزارت خارجه باوجود آمدن قانون اساسی و مبارزهٔ دنیای امروز با تبعیضات نژادی و رژیم طبقاتی باز هم مسئله تبعیض و طبقات وجود دارد و حتماً باید اشخاص معین با شرایط خاص در وزارت مذکور کار کنند.

این جریان فوق العاده در مردمیکه از شمول و ایفای وظیفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحی تولید کرده و میکند.

ښاغلی ابلاغ وکیل بگرام: تبعیض های نژادی و تفرقه های عنصری از بد ترین عوامل عقب مانی حساب میرود.

علت نارسایی حکومت است که کار به اهلش سپرده نمیشود این اشتباه حکومت ها در انتخاب کارکنان بحیث مبدا تمام بدبختیها بشمار میرود

حکومت هم باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان یکه و دانش و دانشمندان وطن فراموش نشوند و اتش انزجار را روز بروز شعله ور سازند

ښاغلی محمد اسحق علومی وکیل ارغستان ـ مراجع ذیصلاح حکومتی اکثرا متشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

ښاغلی نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار ـ در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

ښاغلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی ـ قانون اساسی که وثیقه ملی است همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره مستې رانغړلي دي او د عام ولس د ښېګڼو او منفعو هيڅ پملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مامورینو په تقرر کښې خاص د خپلوۍ او خپل پاللو اصول مراعات کیږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

ښاغلی عبدالحمید سالنگیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید
مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.
ښاغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستي و قوم پرستي بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.
ښاغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفساني، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالي و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.
ښاغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اگر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.
ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت ډیر طبیعي عادي او حتی لازم کار گڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.
ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهۍ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته ځان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له ځنګه نې کور وي.

ښاغلی محمد احمد وکیل فرقین:ـ کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتیکه دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.
در مقرریها از ملاحظات شخصي و تبعیضی کار گرفته میشود.
ښاغلی لعل محمد اکسري وکیل دایکندي:ـ مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.
ښاغلی حاجي عبدالوهاب وکیل پرچمن:ـ اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاك و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.
ښاغلی عبدالحسین مقصودي وکیل ناور:ـ یکعده، محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخور دارند در ناز و نعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکنند ولی در مقابل گروه کثیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.
ښاغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات:ـ امروز نه تنها گریبانگیر ظلم هاي ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی برقدرت میباشیم بلکه بوسیله، این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیده، ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمه، منفور تبعیض. تبعیض به نژاد، به قوم، به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالی از اهمیت نیست. امروز مردم

بیشماری از مملکت ما در زیر پنجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

ښاغلی محمد اکبر وکیل پنجاب ـ ستم ملی به بدترین وجهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزګان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

ښاغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان:ـ ارزوی من اینست که هیچګونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

ښاغلی سید امیر خان وکیل خان اباد:ـ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجرات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

ښاغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل:ـ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازۍ او رشوت.

ښاغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان:ـ توجه جدی بعمل اید که تا دراینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات ګردد.

ښاغلی عزیز الله واصفي د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړې ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

ښاغلی شیر محمد خوستی د خوست وکیل ـ په یوه داسې ټولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دی او په سلو کښې پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په ګریوان دی ستاسې لیبرال دموکراتیک خط مشي افراط او تفریط له مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوې جامعې د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار ته ونه سپاري. زما په عقیده څوك چه پخواني حکومتونه بې کفایته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بې کفایته نه وو بلکه بدنیته و. ځینې امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

دا و هغه صاحب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلي او رسنیې ئې په سیاست او اداره کې ولنولي او اداري دستگاه ئې په قانون شکنی، تفرقه افگنی، بې عدالتی، قبیله پرستی او شخص پرستی محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئې وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغسې نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتماب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندگان ستاسې د تنگ لاري په باره کښې خبرې کوئ، خدای دې وکړي چه تاسې د دردونو او انتقادونو په مقابل کښې معافیت نه وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له مینځه وړي."[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۳ گڼه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

...ه وایم چه له قانون شکنۍ نه بې قانوني ښه ده ځکه چه دواړه ...ن او د یوې معنی دوه تعبیره دي. قانون که هر څومره ښه او ...رقي وي چه معمول نه وي او مهجور وي په عملي لحاظ وجود ...ري او بې قانوني ورته ویلی شو.

قانون که جوړېږي او چلېږي نه. یعنې ناچله جعلي نوټ غوندې وي جوړول ئې ګناه ده. ناچله نوټونه که څه هره څومره ډېر وي بیا هم خوار او نادار ورته ویلی شو ځکه چه په حقیقت کښې هیڅ نلري.

هغه څوک چه بې قانوني سوازې د کاغذي قانون فقدان او نلرلو ته وایي ښایي چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وګڼي.

یو بې قانونه هیواد که د کاغذ په مخ په قانون لرلو خان قانوني مملکت ښیي نو علاوه په معلقیت دروغ او تګي هم هلته حاکمیت

لري يعني بې قانونه حکومت قانوني بېودل کيږئ او استبداد ته پارلماني رنګه ورکول کيږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چې نه بېه دی چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. خينې مواد ئې تطبيقيږي او خينې نه. بيا هغه خطرناك مار ته ورته دی چه يوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعيض که په ديني احکامو کښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی: "اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په يوه هيواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك بايد د قانون د موجوديت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لا ډير زيات دی.

که قانون پيدا کول ضروري کار وي د پيدا شوي او جوړ شوي قانون حمايت به تر هغه لا زيات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئوليت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبيقيدو په وجه د عدم مبارزې مسئوليت هر چاته متوجه کيږي.

زه نه پوهيږم خينې اشخاص چه په اساسي قانون خان ډير معتقد ښيي او ملي مقدسه وثيقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نيمژواندی نامراده حالت څنګه زغمي او په بې علاقګي ورته ګوري.

هغه ډير محترم شخصيتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسويد) کښې ئې د قهرمانانو او تخنيکرانو په حيث بريتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون باله اوس داسې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظيفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پيدا کيدو ګلونه د يوه او بل په سر کينودل شوه يا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وويشل شوه.

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به مي هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مري " خدای دي نه کړ دا غم د هغه چه ئه غمه ډیر حد او سوزوونکی دی چه د خوی پلار شوی نه دی.

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بیخي بې علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قایل وي دغه راز درونډ نظر له ښکې نه هم سپك دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی وینی او اقلاً یوه اوښکه ئې هم له سترګو څخه نه توییږي له ړانده هم بدتر دی.

مونږ هر یو دا وینو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست ښاروال په اندازه وزن نلري او څوك ئې په خوله پیاز هم نه خوري.

که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سیاحانو د جلب نظر دپاره جوړیږي هغه بیله خبره ده.

که قانون جوړوونکي، قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کنډول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چه کلال د بل د پاره روغ کنډولې جوړوي او پخپله په مات کنډول کښې اوبه څکي.

که له دینه ښه تعبیر غواړئ نو وبه وایو: "پښې د بل پښو ته زولنې جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جریده لومړی کال ۲۴ گڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا څکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعنې د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندې تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئې بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښې ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئې ځو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئې زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دې نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوړه ویلو خوله نه خوږیږي

خدای دې دا وطن بې هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښې د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه ویني او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګې ته ئې پخپله خط مشي کښې یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیرې لوئې اشتباه څخه ئې مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښې د علت غائی په حیث پټ و.

مونږ دې ټکي ته ښه ملتفت نه وو چه د قانون حاکمیت د قوانینو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه یو شی موجود نشي حاکم کیدی نشي. بلکه حاکم لاڅه چه محکوم کېدی هم نشي. د قوانینو فقدان اود قوانینو حاکمیت دوه داسې خبرې دي چه که یوه صحیح وي بله به ارومرو غلطه وي.

هغه قوانین چه د عدم په نطفه کښې محصور او مسدود دی او هیڅ وجود نلري څنګه به حاکمیت پیدا کړي؟ ښایي څوك داسې فکر وکړي چه اساسي قانون خو نژدې اته کاله کیږي چه په مملکت کښې نافذ دی او څوك ئې له مبارك وجود څخه انکار نشي کولی.

که نور فرعي قوانین د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوی ولسوالان او والیان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم کیدی شي که څه هم ټول وزیران ورسره مخالف وي او څوك ئې په خوښه څه نه کوي.

ما پخپله هم همدغه راز فکر کاوه او د اساسي قانون حاکمیت مې په ټینګه غوښته. دې غوښتنې ته اوسني حکومت پخپله خط مشي کښې داسې ځواب ورکړ.

"احکام مندرج قانون اساسی حاوي اصول کلی بوده تنظیم شئون مختلفه را به قوانین فرعی مربوط میسازد و تا زمانیکه این قوانین وضع نشود رسیدن به همه اهداف قانون اساسی ناممکن خواهد بود. پس از وضع قوانین ضروریه حکومت خواهد توانست حاکمیت قانون را بمعنای اصلی آن متکی به متن و روحیه قانون اسای تامین نماید."

اوس پوه شوئ چه د قانون حاکمیت تر ډیره وخته امکان نلري یعني د نوح (ع) عمر او د ایوب (ع) صبر غواړي.

دا هم د حکومت د ډیر دقت دلیل دی چه (پس از وضع قوانین) وائي یعني (پس از تصویب قوانین) نه وائي.

د قوانینو د انسداد، تعقیم، خناق او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شوری د تقریباً دوه دورو تجربې دا وښودله چه د یوه

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوبښ د ستنې له سپم څخه تیرول دي یعني د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.

که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.

له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعنې د حاکمیت خوبونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر او ضایعات ئې لږ و.

اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرګو د قانون او د ښاروالۍ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملك عبدالرحیم زي، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.

د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.

مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زوړ حاکم ترډیره وخته په ځان حاکم وګڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وګڼله او دسیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه گوته گڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مگر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچنی کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر گړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښایي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترگو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیرې ماشوم لویږه غیرږ پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

کـه زمونـږ سیاسـتمداران د سیاسـي حـالاتو سـمه پیشـبیني نشـي کولی او لـه جریـان سره موافـق حرکـت نـه کـوي د تـاریخ پـه مخکښـې بـه ئـې سـرونه ټیـټ وي

تاریخي پېښې دفعتـاً پـه آنـي او فـوري ډول لـه عـدم نـه وجـود تـه نه راځي او ښېي نښانـي ئـي دمخـه د نظر خاوندانو تـه معلومیږي.

کـه څوک د آثـارو او علایمـو لـه مطـالعې سـره اشـنا وي او ډیـر ظـاهربین نـه وي د علت او معلول سلسـله او رابطـه پـته نـه ده او د بـاد و بـاران حتـی د سـیلابونو پیشـبیني پـه صحیـح ډول کیـدی شـي. مـګر سیاسي جبن کـه پـه چا مسـلط شـي نـو بیـا عقـل او شـعور ړونـد او کـوڼ شي او لـه ښېښو لاندې هـم څه نـه وینـي. څنګه چـه د شـمال لـه خـوا سړې او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برسـاتونه زمونـږ پـه هـوا او فضـا بـې تـاثیره نـه دي، د شـاوخوا لـرې او نـږدې هیوادونـو سیاسـي جریانونـه هـم افغانسـتان تـه وړانـدې او وروسـته یـو څه لـه څانـه سـره راوړي چه پوهیـدل ئـي یـو حیـاتي ضـرورت دی او غفلت تباهي ده.

کـه زمونـږ سیاسـي رجـال هغـه وي چـه د بنګلـه دیـش لـه جوړیـدو نـه څو ورځې دمخه پـه هیـڅ خبر نـه وو او د هنـد و پاکسـتان پـه فضـا کـښې ئـې هیـڅ نـه لیـدل بلکـه د خیر و خیریت راپوورنـه ئـې واکمـن مقـام تـه وړاندې کـول (نـو خدای دې نـه کـا) کامـه بـه وړانـه وي او مونـږ بـه نـه یـو خبر، یـا بـه پښتونستان جوړ وي او مونږ بـه ئـې پـه رسمیت نـه پیژنـو.

اوس مونـږ یـوازې د پښتونسـتان پـه بـاب سیاسـي بصـیرت او بصـارت تـه اړ نـه یـوو. د افغانسـتان حـال او مستقبل پـه لومړۍ درجـه او جـدي ډول لـه مونـږ نـه سیاسـي بیـداري او هوښیـاري غـواړي او زمامدارانو تـه ډیـرې لویـې اندیښنې پـه مخکښې ږدي.

د دنیـا سیاسـي وضـع او پټ او ښکـاره فعالیتونـه پـه افغانسـتان باندې مستقیم او غیـر مستقیم تـاثیرات لـري.

هغـه څه چـه راتلونکـي دي مونـږ ورسـره مخـامخ کیدونکـي یـو. دا بـه ډیره بـده وي چـه څوک لاس تـر زنـې لاندې کښیني او وایـي " تـه مـه کـا چـه دی څه کـا". پـه دې وخـت کـښې بـې ثمـره بـې اثـره غـیر فعـال

سیاست اختیارول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کښې له مرګ نه پخوا پښې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي.

همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شورى فوق العاده اجلاس غوښتى واى او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سویه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندګانو په اراده نیول شوى واى. مګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي ګمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالغرض بناغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درك کولو پخپل تاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زوړ عادت دی.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستګاه چه د ملت د نمایندګانو په قول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کښې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دی چه د ممثلینو په حیث د نورو دیپلوماتانو پیښې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

څوك چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تښتي هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کښې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځای سیاسي فعالیتونو ته پرېښی دی د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کښې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

کوم مملکت چه د سیاسي فهم او مهارت فاقد وي نظامي قوت به ئې لکه د پاکستان عسکر له نه تلافي کیدونکي شکست سره مخامخ وي...

ښایي چه اوس د جهان سیاسي نمایندګان د یوه مملکت وزن او توان له اقتصاد نه وروسته په سیاست کښې ولټوي او له جنرالانو نه دمخه د خارجه چارو په وزارت کښې سیاسي پرسونل او کار کوونکو ته متوجه شي او وګوري چه په سرونو کښې ئې څه شته او که نه.؟

مونږ اوس له هر وخت نه زیات د سیاسي لیاقت او کفایت پیدا کولو او ښودلو ته ضرورت لرو مګر متاسفانه چه لیاقت، کفایت او اهلیت له بل هر ځای نه دلته ډیر خوار و زار دی او شخصي پیرزوینو دغه دستګاه فلج کړیده.

خدای دې خیر کړي چه څه به کیږي؟ ځکه چه د څه کولو امید خو نشته.

یعنې د څه کوئ؟ ځای، څه کیږي؟ نیولی دی او مونږ علاوه په دې چه څه نشو کولی څه چه کیږي په هغه هم نشو پوهیدلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پیدا شوی او په ختیه کښې ئې عوا مفریبي پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته تږی بیایي او تږی بیرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شی بل راز یا څو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه دی سیاستمداران هم بلاتشبیه لکه مداریان پړی مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په یوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

یو وخت و چه سیاست په ډیرې بې رحمۍ بینا سترګې ړندولې چه ظلم او وحشت ئې ونهویني مګر اوسني مترقي حکومتونه سترګې نه ړندوي بلکه غولوي ئې او حقایق ورته بل راز ښیي او د ظلم ځای غدارۍ او نظر غولولو نیولی او د سترګو ړندولو طرز بدل شویدی.

زمونږ ظاهربیني سترګې یوازې دا نه چه ظلم نه ویني بلکه ظلم ورته رحم ښکاري او د سیاست سراب له هر واقعیت نه زیات واقعي ګڼي. نظر غولوونکی سرابي سیاست سترګې نه ړندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري سترګې ئې په کار دي چه غرول او پټول ئې د سیاست د سترګو په اشاره وي.

داسې سترګې چه کله په توره تیاره کښې تور میږي په توره تیږه ویني او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي لیدلی یعنې نه څه ویني او ډیر څه نه ویني. داسې سترګې چه د ورځې په شنه اسمان کښې پیروني او سپینه سپوږمۍ هغه وخت ویني چه څوك ورځې ته شپه وایي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سیاست منظورالنظر واقع کیږي او هغه واقع بیني سترګې چه سیاستمداران ئې بدبینه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پیدا کولی، دلته یوه قصه را په یاده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وایي چه یو وخت چا ویل: زه د عافیت ډیر ښکلی فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکی له هر راز آفاتو او بلیاتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه څوك ویني چه شریف او اصیل وي او عفیفې ممور راوړی وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخیسته او څه موده وروسته راغی چه هیڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ویل ستا لباس

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مګر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانې کالي ئې له ځانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګاڼه چه د غیر مرئي لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼې او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په ځینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د هماغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوک ئې ویني نه مګر ستاینه ئې کوي.

هماغسې چه یو تږی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟

هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.

د دغسې سرابي قوانینو په رڼا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلک بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځی د قانون په نظر کښې یو شان د آزادئ او بشري کرامت خاوندان دي.

که یو سړی له خوارئ او ناچارئ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکې جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړی وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړی وي چه لکه د انځرګل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سرې چه د دغسې قوانينو عمق ته پريوزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې خاګانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مګر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که دير ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کيږي او څه ګټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسې قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعيت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مګر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنګه انتخابي ښاروالۍ د اساسې قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدۍ تائيد او تثبيت و مګر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونيو او زړه ديموکراسۍ په نوي ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتې جرګې، دهاتي جرګې او د مشرانو د جرګې يو ثلث غړي د اساسې قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتې لاره ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ويلی شو چه زمامداران او سياستمداران په رښتيا سرې تږي سيند ته بيايي او تږي ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندګان ئې د ملي ستم مورينه ګڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

مخ ولیکو: د افغانستان ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظایف لري.

دلته طبعاً دا سوال پیدا کیږئ چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطقه ئې لا د غنم په دانه کښې هم نه ده پیدا شوې او تر (بین الصلب والترائب) پورې ډیره اوږده لاره په مخکښې لري.

دانو شدارو که په اینده کښې وجود هم پیدا کړي ښایې چه پس له مرګه سوراب ته ورسیږي او وجود و عدم وجود یې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعیض و امتیاز له مینځه وړل په ټول افغانستان کښې یقیناً ډیر مشکل کار دی او د قیامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلاً د افغانستان ټول خلك پریږدو یوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونیسو. خیر دی د کابل ښار به هم پریږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزیرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته په څوارلس یا پنځلس وزیرانو کښې هم تبعیض او امتیاز له ورا ناري وهي او هر څوك پوهیږي چه من پکښې څوك دی او چارك څوك دی.

د چا رایه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبروا یا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۹ مه ګڼه

د ۱۳۵۱ د وري ۷ مه

د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه.

ګونګه روژه

څوك چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې بې جوابه پرېږدي خلك وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډېرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کښې تېروي مګر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته کالانعام معلومېږي ځکه د هغوی خبرې بې جوابه پرېږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کيږي نو که څوك د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کښې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کڼول او خبره نه اورېدل وینا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وي او غږ غوږ ته نه رسیږي د وینا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتیجه یوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحیح ګڼل ښه کار نه دی.

سړی باید غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصدیق او تائید وکړي.

مګر هغه څوك چه د جانب مقابل خبرو ته هیڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانیت توهین کوي او بشري کرامت ته زیان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبیر به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دینه لوړ ګڼي چه له ځانه کم سړي ته په سړیتوب قایل شي او جواب ئې ووایي.

د صحیح انتقاد منته او په حقیقت باندې اعتراف اخلاقي فضیلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کیدل له حق او حقانیت نه غاړه غړول دي.

ځینې ازاد جراید چه په اجتماعي چارو کښې ځینې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هیچا هیڅ اعتراض ته هیڅوك هیڅ جواب نه وایي.

د دې حکومت ډیر بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کاڼي غږ خیژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لویوالي سره بیا هم د یو چا اواز بیرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بیرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارمانګور ته له ځانه سره یوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا تردید او تائید وکړي.

داسې معلومیږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شیخ فریده پته خوله بهتري ده) دغه دایمي سکوت چه د حکومت پالیسي ګڼلی شوو ځینې جراید بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سیاست تحمل ورته ډیر ګران شوی دی.

د کاروان په ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کښې هغه سرمقاله چه عنوان ئې دی (این خاموشی تا به کی؟) د دې چپوالې درنښت او فشارډېر ښه منعکس کوي.

د گهيځ جريدې د تير کال د دلوی په لسمه لـه دې عنوان لاندې (گوش دارند ولی بدان نميشنوند) د حکومت پسته خوله پـه سوک ووهله مگر د خولې قلف ئې ورمات نکړی شو. د پيکار په لسمه گڼه کښې هم يو کاريکاتور چاپ شو چه يوه سړې تبنگ پر سر ايښی او بل ترينه پوښتنه کوي:

ـ په تبنگ کښې څه دي؟

ـ سترگې، غوږونه او مـاغزه.

ـ چيرته ئې وړې؟

ـ ور وړم ئې چه په دې سترگو ووينې، په دې غوږونو واوري، په دې مغزو فکر وکړي او بيا جواب ووائي.

د تبنگ والا هم څه درک معلوم نشو چه هلته ورسيده که نه؟ که فرضا رسيدلی هم وي متاسفانه چه په تبنگ کښې ژبه نه وه مگر هلته خو د ډوډئ په خونه کښې ژبه او ماغزه وي خو يو ئې بل ته وراندې کوي او پخپله ئې نه خوري.

په رښتيا چه د درنو خلکو غوږونه هم درانه وي او کومه خبره چه دوی ته سپکه ښکاري هغه هيڅکله نه اوري.

چاچه د اخلاقو په کتابو کښې د خاموشئ فوايد لوستي وي او د غوږونو کڼولو په حکمت پوه وي هغه هيڅکله خپله گونگه روژه نه ماتوي او د حال په ژبه وايي: رهين منت گوش گران خويشتنم.

هغه پوهيږي چه صامت جواب له ناطق جواب نه ډير قوي دی او هيڅوک پکښې ضعيف ټکی نشي موندلی. له حکومت سره هره ملاحظه وي مگر ازاد جرايد دغه مطلق سکوت د ځان سپکاوی او له مفاهمې نه تيښته گڼي.

ښائي چه دا غلط فهمي وي او حکومت د ډير احترام په وجه چاته جواب نه کرزوي.

یو وخت یوې ولسوالۍ ته تفتیش ورغی او هلته یو سوال یوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه باید جواب ئې ولیکي مگر مامور صاحب قطعي انکار وکړ او د تفتیش هئیت ته ئې وویل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښکاره شوم چه تاسو ته به جواب درگرزوم زه او ستاسو جواب ویل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفکر و ښائي چه حکومت سره بل راز فکر وي چه مونږ باید ښه تعبیر ورته پیدا کړو او د غرور او تکبر نخښه ئې ونه گڼو بلکه د تسلیم او رضا او د حیا علامه ئې وبولو. کیدی شي جواب نه ورکول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ باید صبر او حوصله، دروغ نه ویل او حق ته تسلیمېدل اخلاقي فضیلت وبولو.

ښایي د حکومت او خلکو ترمینځ ډیره مکاني یا زماني فاصله موجوده وي او همدغه لیریوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسیږي.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۳ گڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۴ مه
د ۱۹۷۲ د اپریل ۲۴ مه.

متهتی

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته ښائسي چه تراوسه ئې د جرایدو مخ هم نه وي لیدلی مګر په محاوره کښې شته.

دې لغت ته عامیانه هم نشو ویلی ځکه چه خواص ئې د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړئ! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شئ دې قصې ته غوږ کیږدئ.

یو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته خان صاحب معرفي کړي ځکه نې یوه داسې خدمتګار ته ضرورت درلود چه

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعنې پخپل تحقير د هغه توقير وبالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متهتي شه! زه به دې په نس موړ او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متهتي يعنې څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلكو سره خبرې كوم ته به هم يو څه وايې، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټټيره يعنې بيهوده او بيمعنى خبرې مه كوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلكو ته ثابته وي او ته به زما متهتي ئې.

معتبر سړى هر څوك چه وي، خان وي كه حاكم، ميا وي كه پير و پيشوا متهتي خلكو ته ضرورت لري.

د سركار له كوره نيولې د خان او ملك تر حجرې پورې په هر ځاى كښې يو يا څو تنه متهتي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډئ پيدا كوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړى كال، ۳۴ مه گڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه

د ۱۹۷۲ د مى لومړئ.

دا ليكنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

#ديني تبليغ

مونږ هر وخت او مخصوصا په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډير شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر ځانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډير ښه پوهيدلي دي. (تو براى وصل كردن آمدى - نى براى فصل كردن آمدى).

دا راز اشخاص هيچا ته خصمانه نظر نلري او محضا لله د خير خواهۍ په منظور د يوې لوړې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خداى له کتابه ئې د قول لين درس اخيستى دى ځکه په جارحانه ډول د عناد او خصومت له مخې ځوك په شخصي توګه خپل هدف نه ګرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل ځانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دى او موعظه لازښودنه ده چه ځانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملګرى وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنکر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا ګڼو او په ښه نظر ورته ګورو.

د ګهيخ جريده او دغه راز نوري نشريي چه د ديني او مذهبي تبليغتو وظيفه ئې په غاړه اخيستې ده مونږ ورته له لوی خدایه توفيق غواړو چه دغه مقدسه وظيفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظيفې تقدس په ډير ښه شان وساتي.

که زه دغه صلاحيت په ځان کښې نه وينم چه په ديني او مذهبي مسايلو کښې ثقه ليکنې وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل وساتي.

هغه څه چه د ګهيځ د محترمې جريدې په پنځمه ګڼه کښې د ثور په لسمه نيټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبك و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله کښې ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع کړم.

زه د يو ليکوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله کښې واقع يم چه په ديني لحاظ او هم د ديموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا به د تفرقه اچوونکي سياست د پاره ډير لوی موفقيت وي چه دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په ديني خدمت کښې توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښې ورسره په يوه محاذ کښې دريدلی شم، په دې مرحله کښې ليکوالو ته ښايي چه د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترك هدف وګڼي او پخپل مينځ کښې په مجادله اخته نشي حتی چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۳۵ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.

د ۱۹۷۲ د مې ۸ مه.

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوټى نه دى زرغون شوى او لغړ و بېر، سره او خشره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولۍ ټك ته ناست وي، د يوه لستوڼي غوړوي او بل بېخي لستوڼي بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتۍ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه سترګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومى ناخانه انسان په ټول كښې برابر خيژي.

احمد دا خبري د اساسي قانون په یادګیرنه په مزه مزه کولې او په دغسې حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سیال ګڼه.

محمود وویل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډیره سطحي ده.

زه نه وایم چه قانون غولوونکي دي مګر دا وایم چه ته غولیدونکی ئې او اشتباه دي کړیده، ستا مثال داسې دی لکه چه سړی "کلو او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي یا ئې "ولاتقربوا الصلواة" لوستي وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډیر تود شو او دغه دیالوګ ترینه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په **۲۵** ماده کښې په ډیر صراحت وايي:"تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوي دارند."

وګوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلك مساوي ګڼل شویدي چه هیڅ راز تخصیص پکښې نشته. تبعیض او امتیاز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وینو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په رښتیا همدغسې ده چه هیڅ راز قید و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو مسوادو او احکامو ته څه اشاره شویده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلك صغیر او کبیر، نر او ښځه،عالم او جاهل په حقوقو او وظایفو کښې بې له تبعیض او امتیازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځینې قید او شرایط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګاني قبلوي چه تخصیص بعدالتعمیم ورته وايي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قایل وای او په نورو موادو کښې ئې څه شرایط او قیود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

استثنی باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوې وای اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هیڅ راز استثنی تثبیت شوې ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنی ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاهت او علمي اصولو په لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبك همدغه تقاضا ولري مگر واقعیت همدغه دی چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه دغه استثنائات معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنگه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شوری د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلك خو شرعا هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شوری له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلك په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلو نه د کم عمر خاوند د اولسي جرگې غړي کیدی نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" کاله نه وي په مشرانو جرگه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او ځلیریشت کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشت کلن ته ئې ورکوي. همدارنگه پنځه ویشت کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

هغه تبعه چه د تبعیت ئې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړيتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنې صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوى وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي.

د سترې محکمې اعضاء د "۱۵۰" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات باید له څلويښتو کالو نه کم او له شپیتو نه زيات نه وي.

دا دي ځينې هغه تبعيضونه او امتيازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکما او معنا داسې تفسير کړې يا تعديل کړېده.

"مردم افغانستان باستثناى تبعيضات و امتيازاتيكه در اين قانون اساسى تصريح گرديده در برابر قانون حقوق و وظايف مساوى دارند."

مګر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظايف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وايي:"كار حق و فريضه هر افغانيست كه قدرت اجراى انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان به اساس اهليت و بموجب احكام قانون بخدمت دولت پذيرفته ميشوند." مګر سړى چه عملا په رسمي دوايرو کښې ځينې په کار کښې شامل کسان ويني چه له خپلې اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکيو خاوندان دي او ځينې نور چه علمي سويه ئې له هغو نه ډېره لوړه ده په ډېره ټيټه رتبه کار کوي يا بيخي وزګار ګرزي پوهيږي چه:

"به نادانان چنان روزى رساند _ كه صد دانا در ان حيران بماند."

همدغه اوس په اوله رتبه يا فوق رتبه داسې بيسواده سړي وينو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دي.

که خوك سترګي پټې نکړي داسې کسان لیدی شي چه پخپله هیڅ اهلیت نلري او د اهل بیت او کورنۍ په اهلیت چلیږي.

ښاغلي احمد چه دغه ټولې خبرې واوریدې بالاخره پخپله اشتباه پوه شو او ښاغلي محمود ته ئې وویل:

ایا داسې حق نشته چه ټول خلك پکښې بې تبعیض او امتیازه برابره برخه ولري او ټول پکښې مساوي وي.

محمود: ولې نه د وطن هوا.

احمد: لکه چه زما سادګي تاته درغله او ستا هوښیاري ماته راغله.

محمود: څنګه؟

احمد: هغه صافه معطره هوا چه د بډایانو او صاحبانو په بڼ مانیو کښې وي په دغو نمجنو غوجلو کښې نشته چه دهقانان او غریبانان پکښې اوسي.

تاته دا نه ده معلومه چه هغوی په بله هوا کښې دي او مونږ په بله کښې.

محمود: نو راځه! چه د ازاد تنفس د پاره ازادې هوا ته والوزو او په همدې ځای ئې ختمه کړو[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۶ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۲۵ مه.
د ۱۹۷۲ د مۍ ۱۵ مه

د سياست بوالعجبي

سياسيت ډير عجيب و غريب رنګونه لري او کولی شي چه د سياسي مصلحت په غوښتنه تور، سپين وښيئ او سپين د خلکو په نظر کښې تور يا برګ کاندي.

په سياسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړئ کيږي او احسان و عصيان د وحدة الوجود يا وحدة الشهود په ګمان يو وجود او يا يو نمود پيدا کوي.

کله بيا د يوې عقيدې او يوې ايډيالوژئ پيروان په خپل مينځ کښې غوښه او چاړه شي چه يو له بله په دښمنئ نه مړيږي.

يو وخت د مبارزې ميدان ته رستم او سوراب راباسئي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو، په غشو او د وروځو په ليندو د زړونو ملکونه تسخيروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستئ کښې دښمني کوي او په دښمنئ کښې دلبري او دلربائي. شيعه او سني د مذهب په نامه يو له بله جنګول او کفر و اسلام پخلا کول يا د کاپيټاليستئ او سوسياليستئ تر مينځ ريباران ګرزول د سياست شهکاري ده. تناسخ يا مسخ او فسخ په سياست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له اياز څخه جلالتماب جوړوي کله بيا له عاليقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

يو وخت د ديموکراسئ عقد له دکتاتورئ سره په ډنګ و ډول تړي او بيا ئې د بدناملو او شرملو د پاره د انارشي ارموني پيدا کوي. د دين په توره له دين سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کيميا وي کود ورکول د سياسي ماهرانو کار دی.

په زمکه کښې د نفاق او شقاق تخمونه کرل او د اتفاق او اتحاد حاصل ترينه غوښتل د سياست زرنګي ده. د سياست مذهب (که فرضا وئې لري) له نورو مذاهبونو جدا دی لکه دسياست نظر او عمل چه له نورو نه ډير فرق لري.

د سياست د سر خيرات هم د نورو خيراتونو په شان نه وي يعنې اجر ئې يو په لسه يا يو په سله سمدلاسه په همدغه دنيا کښې وي بلکه له خيرات نه دمخه وي.

اوس چه د خيرات خبره د مضمون خولې ته راغله يوه پخوانۍ قصه راپه ياده شوه.

وائي چه محمود غزنوي يو وخت ډيرې پيسې د خيرات دپاره خپل وزير ته ورکړې چه په اصلي مستحيقينو ئې د عدالت له مخې وويشي.

وزيرلاړ او دغه کار ئې وکړ کله چه بيرته راغی سلطان پوښتنه وکړه چه ويش په څه ترتيب و او څنګه و؟.

وزير وويل له هر چا نه به مې پوښتنه کوله چه څه لري او څومره لري که چا به ډير څه لرل ډيرڅه مې ورکول که لږ به ئې درلوده لږ مې ورکول که هيڅ به ئې نه لرل هيڅ مې نه ورکول. سلطان په قهر غوندې شو او ويې ويل ما امر کړی چه د خيرات ويشل بايد عادلانه وي او د استحقاق له مخې حق حق دارته ورسيږي.

وزير عرض وکړ چه ماد پاك خدای ورکړه دعدالت اساس وګاڼه څه چه هغه چاته ورکړي و ما هم هغومره ورکول چا ته چه هغه څه نه و ورکړي ما هم نه ورکول. دا پخوانۍ زړه قصه اوس بيا نوې شوه او زمونږ حکومت د امدادي غلې په ويشلو کښې هماغسې وکړه.

پروسږ کال چه وچکالۍ او بې ابۍ خپله مهيبه څيره ډيره بې رحمه اوخطرناکه ونبودله نو سياست د ګدايۍ کچکول غاړې ته واچاوه او د افغانستان د وړو تړو د(يا الله خير) غږ ئې د ټولې دنيا غوږته ورورساوه. هماغه وچه په سلهاو زرو ټنه ډالر او نورنقد و جنس د غيبي بابا (حکومت) په کچکول واچول شوه چه ځينې وړيا و.

د حکومت وظيفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خيريه امدادونه هر ځای ته د امانتدارئ له مخې ورسوي او دقوت لايموت په حيث ئې په ډير احتياط حقيقي مستحقينو ته بې له غدر او خيانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډيرې ناوړه استفادې مينځ ته راغلې او په نتيجه کښې ډير بدايان پرې قارونان شوه او ډير وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهميونه باقي پاتې شوه نو بيا حکومت په لاريو لاريو غنم او په سلهاو ټنه کنجاړې دسياسي رشوت په حيث ځينو وکيلانو ته ورکول چه له يوې خوا د ملت نمايندګان د خلکو خولو کې ولويږي او د سرکار غدر وخيانت د وکيلانو په بدنامئ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکيلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استيضاح ګانو مخه ونيسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دايمي بې نصابئ د قرضې اخيستلو دپاره فورا نصاب پوره کيږي او په يو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصويبيږي. مګر څنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کيږي نو بيا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابئ مرض بابيړی کوي. د دې دپاره چه د دغه سياسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ښانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به يو څه اقتباس کړو.

١ـ ښاغلی رحمتيان د هرات د ښار وکيل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ويشلو او ورکولو په باب داسې ووېل: (ګندم کمکی و قرض داستان غم انګيزی دارد. يک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرګان را تکافو کرد. باقی يک حصه در کابل مرکز دولت استعمارګر برای اقايان و بيروکراتهای غير مولد نوکران و محافظان سرزيادی شان از روی احتياج ذخيره شد با قيمانده که بعد از حقداريها، دزديها و راه

گیریـهای والـی هـای چیـه شـاخ بولایـات رسـید اول مـامورین فاسـد. متنفذیـن شریر بیـن خـود و خویشـان خـود تقسـیم کـرده باقیمـانده بـه کـل مـردم و زحمت کشـان و دهـاقین بـرگی بـه بـزی نرسـید ... روزگار، شـماره ۸.

۲ـ د افغانسـتان د غلـې پـه توزیـع بـاندې د بـي بـي سي تبصـره چـه د اتحـاد ملي پـه (۹۸) گڼه کـښې اقتبـاس شـویده پـه دې ډول ده: (بـی بی سی در سـرویس اردوی شـام پنجشـنبه (۴ مـی) راجـع بـه توزیـع غلـه در افغانسـتان تبصـره کـرد کـه مفـاد ان ذیـلا تقدیـم میـگردد: در اغـاز زمسـتان سـالیکه گذشـت حکومـت افغانسـتان نظـر بـه خشـک سـالی دو سـال متواتـر حـالت اضطرار را اعـلام و از دول دوسـت و موسسـات بیـن المللی خواهـش کمـک و مسـاعدت نمـود کـه بـالاثر کمـک هـای نقدی و مسـاعدتهای مختلـف از قبیـل ارسـال غلـه وغـیره صـورت گرفـت مـع الاسف تـا جائیکـه فعلا دیـده میشـود ایـن کمـک بـه مـردم محتـاج در نقـاط دور دسـت مملکـت طوریکـه توقـع بـرده میشـد توزیـع نگردیـد و قسـمت اعظـم غلـه بـاثر سواسـتفاده هـای مـامورین حیـف و میـل گردیـد. قحطـی چنـان بیـداد کـرد کـه اطفـال، زن و مـرد اعـم از پیـر و جـوان تلـف و هـلاک گردیدنـد. برعـلاوه تعـداد زیـاد مواشـی بـاثر عـدم توجـه متناسـب در نقـاط مختلـف مملکـت از بیـن رفـت کـه خـود مشـکل بزرگ اقتصادی را بـزرگتـر سـاخت.

۳ـ د کـاروان ورځپـاڼه پـه (۱۹۹) گڼه کـښې پـه لومـړي مـخ اول سـتون کـښې د غلـې د توزیـع پـه بـاب داسـې لیکـي: (راپورهـای دلخـراش از ولایـات کشـور ناشـی از عـدم توجـه مقامـات مسـئول بـه توزیع غلـه و اختلاسـهای بزرگ درینمـورد شـایع شد.

محـافل خبـیر کـابل خـاطر نشـان میکننـد بـهمان انـدازه ایکـه مقامـات مسـئول حکومـت در عـدم توزیـع عـادلانـه غلـه در ولایـات و نرسـانیدن غلـه در وقـت مناسـب مسـول هسـتند اکـثریت اعضـای ولسـی جرگه نیز درایـن هـرج و مـرج دسـت دارنـد زیـرا انـها بـر حکومـت فشـار وارد کردنـد تـا مقـادیر معتنابـه غلـه را بخـود شـان بـه نـرخ ارزان بفروشد و بعـد انـرا در بـازار سـیاه بمفـاد فروختنـد.

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پټه خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاړې چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاره کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله څکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدایي چه د خپلو خلکو د غمخورۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پري خپلې سرمایې او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لویږي.

وایي چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراټې لټولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیر او احسان چه دغې وي نورې معاملې به ئې څنګه وي؟ دا ئې لاغور دی جاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه.

استیضاح او توضیح

مـرا معنئ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښې وايـي: (اعضـای ولسـی جـرگه میتواننـد از حکومـت استیضاح نمـایند مباحثـه در مـورد توضیحـی که از طرف حکومـت داده میشـود بـه تصمیـم جرگه منوط میباشد).

د دې مـادې تعبیر او تفسیر يـا توجیـه او تـا ویـل د حکومـت او ولسي جرګې ترمينځ لـوی درز پيـدا کړ او معارضـه مجادلـه شـوه.

د دوارو قـواوو ترمينـځ دغـه اختـلاف يـو ځل د ښاغلي اعتمـادي پـه حکومت کښې لـه همدغـه جرګې سره پـه همدغـه دوره کـښې پيـښ شـو او دا ځل بيـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولسـي جرګې ترمينځ دغـه دشکانه غشي خپـل اثـر ځرګنـد کـړ.

ځنګه چه هغه حکومت ديتـه حاضر نـه و چـه د هـر وکيـل استيضاح تـه سمدلاسـه پـه هماغـه مجلس کـښې توضيـح ورکـړي دا حکومـت هـم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدي او غـواړي چـه د اسـتیضاح او توضيـح ترمينـځ د وصـل پـه ځای فصـل موجـود وي.

د دوارو حکومتونـو مدعـا يـوه ده مـګر پـه اسـتدلال کـښې څه فـرق او تفاوت شـتـه.

دا دوه حکومتونه په ډیرو شیانو کښې د نظر او عمل اختلاف لري مګر په توضیح ورکولو کښې د یوه فکر او موقف خاوندان دي او د اولسي جرګې په مقابل کښې ئې خط مشي څه فرق نلري یعنې الان کما کان ورته ویلی شو.

ښاغلي داکتر عبدالظاهر وایي استیضاح د وکیلانو کار دی او توضیح ورکول د حکومت متبوعه وظیفه ده.

حکومت د اساسي قانون د (۸۵) مادې له مخې متشکل دی له صدراعظم او وزیرانو څخه او په همدغه وجه صدراعظم په انفرادي ډول نشي کولی چه بې د وزیرانو له شورئ او مفاهمې څخه وکیلانو ته توضیحات ورکړي.

د وزیرانو مشوره او موافقه دا ایجابوي چه دوی خپله جلسه دایره کړي او د استیضاح په مطرح کولو په ګډه خپله توضیح په تحریري ډول تهیه او جرګې ته ئې وړاندې کړي.

د حکومت دا استدلال چه صدراعظم یوازې یا یو وزیر حکومت نه دی بلکه صدراعظم او وزیران په مجموعي ډول حکومت بلل کیږي تر یو حده سمه خبره ده.

موږ دا منو چه حکومت د یوه کل په حیث رئیس او اعضاء لري چه هر وزیر د دغه کل جزء دی مګر بحث په دې کښې دی چه د یوه صدراعظم فرمانونه او د یوه وزیر امرونه د حکومت اجراات ګڼلی شو او که نه؟

دلته دا سوال هم پیدا کیږي چه هر څه چه حکومت ته منسوب وي حتما به ټوله کابینه پکښې ګډون لري او یوازې صدراعظم به هغه کار نشي کولی.

مثلا د اساسي قانون په (۵۶-۷۵-۱۰۷) مادو کښې وایي (حکومت میتواند در جلسات هر یک از دو جرګه اشتراک ورزد. حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبل از تقدیم طرح بودجه حساب قطعي بودجه یک سال قبل را به ولسي جرګه تقدیم کند. بودجهٔ قوهٔ قضائیه از طرف قاضي القضات به مشوره حکومت ترتیب

گردیده بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو دري مادو کښې چه د حکومت کلمه راغلې ده آیا معنی ئې دا ده چه یوازې صدراعظم ب یو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښې اشتراك وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کیږي نه یو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعیه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

ښائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستونی شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وايي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وايي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګرې نه وي جرګې ته نشم تللی ځکه چه په جرګې کښې اشتراك د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

رائحی: چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وايي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

پروگرام موثری وضع و تطبیق نماید، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است. دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.)

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریواړو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوې وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شوېدی د حکومت په

يـوه غـري پـورې تعلـق نيـسـي نـو بيـا صدراعظـم څـنګه د حکومـت لـه خوا وکيلانو تـه توضيحـات نشي ورکولـی؟.

آيـا د تعجـب وړ نـه ده چـه يـو وزيـر د دولـت نمـاينده کيـدی شـي او يـو صدراعظـم د خپـل حکومـت د رئيـس پـه حيـث د حکومـت لـه خـوا وکيلانو تـه توضيحـات نشي ورکولـی؟.

کـه د حکومـت دليـل د اسـتيضاح پـه مـورد کـښې د منلـو وړ وي او صدراعظـم پـه همدغـه دليـل د هـر وکيـل اسـتيضاح تـه توضيـح ورکـول بـې د وزيرانـو لـه مشـورې نـه لـه خپـل صلاحيـت نـه پورتـه ګڼـي نـو بيـا کولـی شي چـه د دولـت وظـايف او مکلفيتونـه دولـت تـه حوالـه کـړي او حکومت پـه انفرادي ډول لـه دغـو مسـئوليتونو نـه خـلاص کـړي.

يعنـي لـه همدغـه منطق څخـه کـار واخلـي چـه دغـه کارونـه د دولـت پـه صلاحيـت کـښې دي حکومـت يـوازې پـه دغـه بـاب کـښې څه نشـي کولی او پـه تنهايۍ دا مسـئوليت پـه غـاړه نشـي اخيستی.

پـه دغسـې تـا ويـل او تفسـير د اساسـي قـانون اسـاس نړيـږي او حکومـت لـه ټولـو قـانوني مسـئوليتونو او مکلفيتونـو نـه ابـراء ذمـه کولی شـي.

پـه دغـه منطـق خلـك هـم ويلـی شـي چـه د اساسـي قـانون پـه (۳۸) ماده کښې واتـي:

(هر افغـان مکلـف است بدولـت ماليـه و محصـول تاديـه کنـد ...) نـو ماليـه او محصـول اخيسـتل هـم د دولـت حـق دی نـه يـوازې د حکومـت او بـالاخص د مـاليې وزارت.

راشي؛ چـه لـه دغسـې عنـدي توجيـهاتو او تـاويلاتو څخـه تير شو او نتـايج او عواقـب نـې پـه نظـر کـښې ونيسـو. د يـوه ډيـر جـز ئـې مطلـب د پـاره اسـاس او بنيـاد نړول د سـر وينبتـه سـاتل او لـه سـره تـيريدل دي.

د اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښې د توضيـح پـه بـاب ويـل شـوي: (توضيـح کـه از طـرف دولـت داده ميشـود) او دا نـه دي ويـل شـوي: (توضيحـی کـه حکومـت ميدهـد) بـالفرض کـه همدغسې هـم ويـل شـوي

واي بيا هم صدراعظم حق درلود چه د حکومت د رئیس په حیث توضیح ورکول خپله وظیفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښې د وزیرانو د مجلس او د بناغلي صدراعظم وظایف او صلاحیتونه په دې ډول بیان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسی سیاست حکومت را تعیین میکندو مقرراتی را که وضع آن از صلاحیت حکومت میباشد تصویب مینماید.

صدراعظم از مجلس وزراء ریاست مینماید.

فعالیت حکومت را اداره و رهنمونی میکند و در اجراآت آن هم اهنگی را تامین مینماید.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نیز وظیفه صدراعظم میباشد وزراء وظایف خود را به حیث آمرین واحدهای اداری و بحیث اعضای حکومت تحت امر و رهنمائی صدراعظم در داخل حدودیکه این قانون اساسی تعیین میکند اجراء مینماید).

د دې مادې په حکم د وزیرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له ریاست لاندې د حکومت د سیاست اساسي خطوط تعینوي او هغه مقررات تصویبوي چه وضع ئې د حکومت په صلاحیت کښې وي.

د سیاست د اساسي خطوطو په تعیین او د مقرراتو په وضع کولو کښې که صدراعظم د طرح کوونکي او موجد په حیث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو باید حتماً ولري.

علاوه په دې د حکومت د فعالیت اداره او لاربنودنه، د حکومت په اجراآتو کښې هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده

وزیران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندې د ده په هدایت خپل وظایف اجراء کړي.

که صدراعظم خپل دغه وظایف په ریښتیا سرته رسولي وي او وزیران ئې خپل سرته نه وي پرېښي حتما به د حکومت د فعالیتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضیح

ورکولو په وحه کښې به د انجام شوو کړنو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشورې ته نه وي محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکي في المجلس یاداشتونه ورکولی شي.

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شوری سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لارښودنو ته اړ دي او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شورې ته قانوني ضرورت نلري. که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښاروالیو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه ګڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه بناغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلومیږي چه حکومت په بیل کښې شودې تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشورې د ځان د حمایت د پاره د پناه ګاه په حیث وګڼي.

د قیادت او رهبرئ تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښې ځان وساتي یعنې هغوی باید د ځان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښیي. له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي یعنې ګوینده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته د توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښې به د حکومت دغه راز اجراآت د میږي تګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (این المفر) په فکر کښې وي له هغه نه د مسئولیت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۴۱ مه ګڼه.
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

حکومت او ولسي جرګه

د تیرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استیضاح د پاره ولسي جرګې ته غوښتل شوی و د دوارو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبیر او تفسیر کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استیضاح په طرز او طریقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بیخي مغشوشه کړه.

ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر هم لکه ښاغلي اعتمادي نه غوارې چه د هر وکیل استیضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضیحات ورکړي بلکه وایې چه وکیلان دې یو بل پسې خپل صرف میر ګردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولې چه سل تکه د زرګر او یو تك د اهنګر شي یا لکه فرهاد (یکی ګوید و شیرین ګوید). ښاغلي وکیلان وایې: د هر وکیل استیضاحیه وینا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضیح ورکوي او د هیچا سلام دې بې علیکه نه پرېږدي.

د ښاغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عینا همدغه جنجال د دوارو قواوو ترمنځ پیښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوری روان دی او هماغه پېښي کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه ښاغلي میوندوال صدراعظم و او ښاغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د اسینضح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ ته راغی چه ښاغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د ځان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه ښاغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه ښایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو څخه نه ویریده. په ځان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې ریږدیدو او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز څخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې رښا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلي شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بلـه دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت خان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هر څه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت تشکیلوي حکومت ته باید

موقع ورکړه شي چه څه کړه د استيضاح د پاره توضيحات برابر کړي او بيا ئې جرګې ته په تحريري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزې چه توضيح بايد حتما تحريري وي نه تقريري

راشئ! چه موږ او تاسې هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وايي؟ چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسی جرگه ميتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحی که از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرگه منوط ميباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترينه هيڅکله نه معلوميږي چه حکومت دې د يوه وکيل استيضاح ته توضيح نه ورکوي او حتماً دې د(يك تير و صد فاخته) مصداق پيدا کړي.

کيدی شي چه د استيضاح غوښونه اصلاً د يوه وکيل د توضيح غوښتلو(١) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضيح ورکاندي مګر په توضيح باندې مباحثه البته د يوه وکيل يا څو وکيلانو کار نه دی بلکه د اکثريت په تصميم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استيضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضيح ورکولو مکلف کړی دی چه تحريري او تقريري دواړه پکښې راځي د استيضاح تنظيم او تفصيل د اصول وظايف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظايف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استيضاح موضوع داسې تشريح کړې ده:(هر عضو ولسی جرگه ميتواند در جلسه استيضاح از حکومت به طور کتبی يا شفاهی استيضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضيح کتبی و يا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسيجر په باب اصول وظايف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عيناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ويلی شوو. اصول وظايف داخلي په دغه ماده

کېنبي واضحاً صدراعظم او وزيران د هر وکيل د استيضاح په مقابل کېنبي په توضيح ورکولو په کېنبي يا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه يوه وکيل ته له توضيح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضيح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (٢) يا څو وکيلان د استيضاح غوښتونکي وي او هر استيضاح له صدراعظم او وزيرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه بايد د هر وکيل د توضيح د پاره د وزيرانو عالي مجلس داير شي او توضيح د تصويب د پاره په صورت ولسي جرگي ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزيرانو سره استيضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کېنبي حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابينې د رئيس په حيث مجلس ته توضيحات ورکړي يا هغه وزير چه موضوع ورپوري ارتباط لري يا په مطرح شوي موضوع کېنبي د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضيح ورکولو مامور کړي.

کيدی شي چه حکومت خپل مشاورين او متخصصين له ځان سره د استيضاح جلسي ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کېنبي د توضيح د پاره تحريري ياداشتونه ورانندي کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضيحات ورکړي لکه چه دا کار په تيره دوره کېنبي معمول و او هم چا ليده چه وزيران او د دفترکارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او يادداشتونه ورته تهيه کوي. دا هم کيدی شي چه د استيضاح د خينو برخو توضيح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډير دقت ايجابوي بل مجلس ته پريږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دي عقيده وي چه صدراعظم يا وزير د حکومت له خوا د حکومت په نمايندگۍ څه نشي ويلی او حکومت ته

منسوبې چارې بلا استثنی حتما د کابینې تصویب ایجابوي ډېره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پټه خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شوری په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصئ صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د ښاروالیو او ولایتي جرګو قوانین ولې د شوری له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟.

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسۍ او د بیان د ازادۍ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د جکومت مجبوریت څرګند کړي او د عیان له بیان نه ونه ویریږي. که دې په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډیږي چه مستعفي وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوك مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو ویناوې په سکوت واوریدې او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مګر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوك مباحثه کوي او که نه؟. د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختمو.

او په دغه ډول نباغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استيضاح شنډه او بې اثره شوه مګر اوس نه د مجلس رئيس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کېدی شي چه دا خل مجلس "که فرضاً له صدراعظم سره دا ومني چه وکيلانو له ټولو ويناوو نه وروسته ليکلي توضيحات ولولي" په توضيحاتو باندې د مباحثې تصميم ونيسي او تحرير خپل ځای تقرير ته پرېږدي يعنې دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پيدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تښتېدونکی به له ناوې لاندې کښېني او دا متل به صدق پيدا کړي چه هوښياره مرغۍ په دوه لومو نښلي.

که کابينه له حاضر جوابۍ څخه بې بهرې نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ويلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سياسي ثبات د پاره د اولسي جرګې غوښتنه ومني او د اصول وظايف داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکيل ته په توضيح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملګري کړي. وعلينا الاالبلاغ[3]

کېدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښې. د طباعتي غلطۍ په وجه. څه عبارات پاه شوي وي (ټولوونکی)

[2] دلته هم د عبارت نارسايي ماته طباعتي غلطي ښکاري (ټولوونکی)

[3] افغان جريده. لومړی کال. ۴۰ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حیث ولسي جرګې ته ورکړی او شیخ میر هم منلی دی یوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حیث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړیدو کښې د یوه شرط په حیث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مینځ ته راغلې ده.

راشئ! چه د رای اعتماد ماهیت او کیفیت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکیلان حقیقتاً په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. آیا دغه اعتماد پخپله خوښه څرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګڼي چه د مافي الضمیر په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو څرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رایګیري کیدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکیلان حاضر وو چه د رایګیرئ نتیجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه. موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).

وروسته تر دې بناغلي ډاکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانیه وینا کښې داسې وویل: (مباحثات چندین روزه در تالار

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسي جرگه قرار گرفت.)

د ښاغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرگې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه وموندله یعنې د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونیولې ځکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه.

په اوله ورځ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځې چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجرااتو، د دیموکراسۍ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت ځو کتابه خبرې وشوې.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د ځینو سره اعضاو په لحاظ داسې ګڼل کیده چه په اولسي جرگه کښې به ډیر ښه چانس ولري مگر سره له دغه خوشبینۍ د دې کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسې حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پورې (۱۱) ورځې نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوې جوړېږي. زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتې نورې هم ورسره حساب کړو څو میاشتې غواړي، د اولسي جرگې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرگې په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښې درې ورځې عمومي مجلس وي د پنځه خلویښتو ورځو کار ئې ګڼلې شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښې هم یو

مجلس ننسي دایرولی نو د خو میاشتو یا د یوه کال کار ورته ویلی شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په رکود او عطالت بحث نه دی بلکه د خط مشي او اعتماد څرنګوالی او په دغه مورد کښي د محترمو وکیلانو نظر. اصلي منظور دی چه د پارلماني مطالعې او تبتع په لړ کښې ښاغلو لوستونکو ته په تحقیقي ډول وړاندې کیږي.

ښاغلي ډاکټر صاحب خو وویل چه په ازاده دیموکراتیکه فضا کښې زمونږ خط مشي تائید شوه او حکومت د اعتماد وړ وګرزیده.

د کمیت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وکیلانو شمیر په رښتیا دا ښیي چه د حکومت غړو او د حکومت خط مشي په ولسي جرګه کښې ډیر لوی اکثریت وګاټه. د هغه په اساس چه وایي (حب القلب یظهر بالید) دا ثابته شوه چه دا حکومت هم د نورو تیرو حکومتو په شان یو محبوب او مطلوب حکومت دی.

مګر که دیته وګورو چه څه په زړه کښې وي هغه په خوله راځي او (اقرار باللسان) هم یو مهم شرط دی نو بیا د کیفیت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې دیموکراتیکې فضا مونږ ونه دی بلکه د مجبوریت محصول هم دی او په څینو مواردو کښې داسي مثال لري لکه چه یو بډای له ناکامه چا ته څه ورکوي مګر دا ورکړه د زړه ورکړه نه وي د لاس ورکړه وي لکه چه څینې وکیلان دغه مجبوریت ته پخپلو ویناو کښې څه نه څه اشارې هم کوي او څینې نور صراحتا وایي چه د اعلیحضرت په خاطر د اعتماد رایه درکوو.

دلته مونږ ښاغلي وکیلان په درې صنفو ویشلای شوو:

۱ ـ هغه چه واضحا ئې وویل مونږ اعتماد نلرو ځکه د اعتماد رایه نه درکوو.

۲ ـ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رایه ئې ورکړه.

۳ ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد ورکړ.

راځئ! چه اوس د څینو محترمو وکیلانو د بیانیو څینې ټکي وړاندې کړو او وګورو چه دوی د حکومت خط مشي او وزیرانو ته په

څه حضر کوري" افغاني ديموکراسي څنګه کنې؟ د قوانينو د تطبيق په باب څه وانې؟ او بالاخره خيال اعتماد څنګه تمثيلوي. او د اداري نظام په باب څه قضاوت کوي؟

ښکاره دي چه د ښاغلو وکيلانو اقوال په دغو مواردو کښې رانقل کړو دا بايد ووايو چه په خط مشي کښې ځينې داسې نقاط موجود وو چه د حکومت د ژوبلو ګونو په حيث هرچا فشار ورکوه

پدغه جمله کښې يوه د کوچيانو مسئله وه چه حکومت په خط مشي کښې بيخي هيره کړې وه او دغه خلا د دې باعث شوه چه حکومت په کوتاه نظرۍ او فرو ګذاشت محکوم کړي او ډير زيات انتقادونه له دغې ناحيې وارد شي.

بله مهمه مسئله د دين خبره وه چه حکومت د خپلې خط مشي په شروع کښې ويلي و: (اجراات حکومت من متکي به اساسات دين مقدم اسلام... خواهد بود" دا خبره د څه هم ډيره ښه خبره وه چه د خلکو له عقيدې سره ئې اساسي تعلق درلود او د حکومت مسلماني. دينداري او دين پرستي ئې ښودله مګر د دې د پاره چه وکيلانو خپل هغه مشاهدات نشوه هيرولی چه د دين په خلاف دي او حکومتونه له دين سره په بې علاقګۍ په مخالفت محکومول نو هر چا دغه ټکی غولوونکی وګاڼه او د دولت يا د حکومت هغه کارونه او اجراات ئې رايه ياد کړه چه هر چا ته په ديني لحاظ بد ښکاري لکه د پل خشتي د مسجد صحنه. د شرابو فابريکه. د بربنډ مدنيت بې باکي او ځينې بې شرمه کلپونه او داسې نور

دريمه خبره چه پارلماني انتقادونه ئې راوتو رول د قوانينو نشتوالي ته اشاره وه چه ښاغلي صدراعظم پخپله خط مشي کښې د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو د عواملو په ښودنه کښې د لومړني مهم عامل په حيث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دې ډول ښودلی و:

"مشکلات اقتصادی و اجتماعی که در حال حاضر دامن گير ما شده ناشی از عوامل مختلف است که مهمترين ان عبارتند از

۱ فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور." د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مګر خبره دلته ده چه د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی، عامل ئې څوک دی؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شورى تصویب شوي قوانین ولې مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصاً ښاغلي داکتر عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله ګوته دا وه چه د تیر لویدلي حکومت ځینې غړي چه ولسي جرګې ئې په مقابل کښې ډیر حساسیت درلود بیا راغله او د پرونې سلب اعتماد سهمداران د نوي حکومت سهمداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته ګورو او ضمناً د اولسي جرګې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په وینا و کښې مطالعه کوو.

ـ ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل: " نمیتوانم که امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای دیروز ندادم امروز هم این بار سنگین را نمیتوانم ارایه کنم."

ـ ښاغلی محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: " متاسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضیح شده کاملا موافق نیستم."

ـ ښاغلی محمد غوث د قادس وکیل: " خط مشی شما با خط مشي حکومت سابق فرقی ندارد و نکاتی که بتواند فصل ممیز باشد در ان دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشی ها برای یک دفعه و ان هم از تالار شوری شنیدنی دارد که مېرس و همینکه از تالار شوی قدم بیرون گذاشت، دچار فراموشی گردیده و وجود را پدرود میگوید."

ـ ښاغلی سید ظاهر شاه د شکردري وکیل: " ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسی و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبی بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عندي تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت های قانونی افراد و اجتماعات نگردیده.

ښاغلی وکیل شهرکابل: این خط مشی پادر هوا که بیشتر بیک مقاله عادي جراید حکومتی شباهت دارد تا بخط مشی حکومت. شما حکومتی ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از ازادي، عدالت، دیموکراسی و حاکمیت قانون دم میزیند در حالیکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ ښاغلی مولوی عنایت الله ابلاغ، د بګرام وکیل: " خط مشی طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گی و همین نوید میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکنی ها قدرت ارایها، کبر یا غرور، دروغ و عوامفریبی حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد.

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

ـ بناغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

ـ بناغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکنند او رارئیس حکومت معرفی نمیکنند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

ـ بناغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

ـ بناغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشی د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئي په وظیفې د صدارت تاکلی ئي... رایه د اعتماد درکوم."

ـ بناغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تگاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

ـ بناغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرگې د اعتماد رایه وغواړي

او اولسي جرګه هم د ډېرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رایه ورکړي که څه هم د ژبې په سر وي، مونږ په دې څو وختونو کښې چه څو حکومتونه ولیدل نو د ترکیب او تالیف په لحاظ راته داسې ښکاري چه د کابینو په تشکیل کښې شخصي ملاحظات، محیطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زیات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارك وکیل:" قاچاق په لوړه پیمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوګیري ئې ډېر زور په کار لري او په چا به ئې وکړي که چیرته مامورین ورسره شریك نه و نو د ایران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خیر ترې وګورې.

د کوچیانو اسکان کول د تعلیم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونیسئ نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموریت نه په کابینه کښې وزارت."

ـ ښاغلی محمد زمان د بکوا وکیل:" در خاتمه مشکلات موکلین خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نیز تقدیم میدارم."

ـ ښاغلی مولوی سید اکبر د پل علم وکیل:" دا حکومت او پخواني حکومت کوم فرق نلري یو څو څیرې ئې بدلې شوي عیب ئې نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلی یارمحمد د لیلی د اندړو وکیل:" ستا د کابینې ځینو غړیو په پخوانیو وظیفو کښې ډېر بد شهرت ګټلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډېر ضعیف النفس او سست عنصره ښکاري ویل کیږي چه د پچې او قالبین په توګه انتخاب شویدي."

ـ ښاغلی سید شاه موسی رضوی د مالستان وکیل:" ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نوید کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترین شکل خود داده شده و میشود اما کار

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ ښاغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ ښاغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل: "یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ ښاغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه ځیني معرفي شوي غړي چه د ښاغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئي ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئي نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندې شوی."

ـ ښاغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجعلات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابینې اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لاري اعتماد ورکړو."

ـ ښاغلی محمد جنید د کوهستان وکیل: " در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد."

ـ ښاغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل: " ښاغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کاربجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میبود."

ښاغلی شیرین خان د پنجوائی وکیل: "ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د امید ځراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلي دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ ښاغلی سید انبیاء د قلعه کا وکیل: "ایا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فروده (اطیعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد نبی محمدي د لوګر وکیل: "باید په صراحت سره ووایو چه اصل سبب او علت العلل د دې دربدرۍ د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویریږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوبه ویښ شه او شاوخوا لږ سترګې وغړوه. په دین او مذهب دې څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکړه. رشوت په دوی کښې، قاچاق په دوی کښې، ظلم په دوی کښې، کبر په دوی کښې، خیانت په دوی کښې خداعت په دوی کښې، شراب په دوی کښې، قمار په دوی کښې، سود او ربا په دوی کښې، غلا په دوی کښې، غدر په دوی کښې... عیاشي او فحاشي په دوی کښې."

ـ ښاغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: "ایا د دې د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دې خوار ملت د پاره به څه وکړی شي په داسې حال کښې هغه څه چه ئې د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښې ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړی. دا به عجیبه وي چه د دومره

ناکارۍ او ناعاقبت اندیشۍ سره زما څخه د اعتماد د رايې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئوليت او قومي امانت د ده د خوښۍ او يوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وايم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رايه نه درکوم."

ـ ښاغلی عبدالروف بينوا د موسی قلعه وکيل:" بخط مشی شما در ائينه اصول علمی خود توجه کرديم و انرا بررسی نموديم با تاسف بايد ياد اور شوم که شما به اين خطمشی قادر نخواهيد بود نقشی را در تحول حئات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنيد.

در هيچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های ديموکراتيک قانون اساسی يعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصريح شده ذکری به عمل نيامده."

ـ ښاغلی محمداعظم د شينوارو د مرکز وکيل:" تر کومه حده پورې چه مونږ ليدلي دي حکومتو په خپلو تګلارو کښې ويلي يو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دين ساتنه او حمايه. متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سياسي او اقتصادي ديموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق برۍ او احتکار د مخنيوي وعدې ورکړي او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل ميدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتيجې راوتلي دي."

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکيل:" حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت ميکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درينجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نيست."

ـ ښاغلی عبدالعزيز کوشانی د بدخشان د مرکز وکيل:" خط مشی شما را مطالعه نموديم اما بهتر بود که قوهٔ اجرائيه بجای اينکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غير قابل اجراء را پيش کند و قوهٔ مقننه بالای چنان خط مشی تشريفاتي بحث و

مشجره کند در بارهء امکانات و عدم امکانات قانون اساسی جدید مانند یک سیمینار مباحثه میکردند و تعهدات در این باره بدوش میگرفتند."

ـ ښاغلی محمد علي قاضي زاده د پښتون زرغون وکیل:" آقای دکتور عبدالظاهر صدراعظم موظف با پیروی از روش معمولی در خط مشی خویش بیماریها راجسته جسته تشخیص داده ولی نامبرده هیچ نسخه و حتی کمترین قرار خود را هم برای رفع و از الهء ان در خط مشی مرتبه پیشبینی نتوانستند."

ـ ښاغلی عبدالحسین مقصودی د ناور وکیل:" این خط مشی ها اگرچه با حفظ پالیسی خود حکومت ها و با در نظر داشت سیاست پنهان کاری و ظاهر سازی تهیه میشود با ان هم پنج الی ده فیصد ان در ساحه تطبیق و عمل وارد نمیشود."

ـ ښاغلی غلام دستگیر وطنیار د بغلان د مرکز وکیل: عبارت ارائی و تذکرات بدون وانمود ساختن راه اصلاحي بزعم من خط مشی نیست بلکه تذکراتیست فورمالیته که تطبیق ان عمر نوح و صبر ایوب میخواهد."

ـ ښاغلی امان الله شیرزاد د اصل چغانسور وکیل:" من فکر نمی کنم که این همه مشکلات بدون داشتن دانش اختصاصی صرف باظهار کلمات هر نوع امکانات سهم گیري فعال و یا همکاری متقابله حل شده بتواند. و کلا بسیار مسرور میشدند اگر در هرقسمت یا تشخیص مسایل و مشکلات راه حل و طرق چاره جویی ان توضیح میگردید.

با انکه فهمیده شد که جناب شما نود فیصد رای اعتماد را حاصل میکنید ولی من به هیچ امید به شما رای اعتماد نمیدهم."

ـ ښاغلی سید رسول فکور د هرات د مرکز وکیل:" اقای دکتور عبدالظاهر! نمیدانم که با در نظر گرفتن سوابق و ماهیت تاریخی شما و اعضای کابینهء معرفی شده تان که شما و امثال شما راسبب اصلی بدبختی ها و عامل اساسی پسماندگی های مدنیت

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده‌ء شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره‌ء این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم." ۱

ـ ښاغلی امان الله شینډنډی د شینډنډ وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبینده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

ـ ښاغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوه علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

ـ ښاغلی وزیر محمد د شرنی وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د داړ ور نه دی څکه چه ستاسو په تګ لاره کښې په لاندینی ډول نیمګړتیاوې دي..."

ـ ښاغلي حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشی پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

ـ ښاغلی سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرګه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با گامهای موافق و مقتضی بزمان پا بگذارد."

ـ ښاغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس گرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

ـ ښاغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارگردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به گفته اهل نظر علمی و همه جانبه نیست.

ستاسي خط مشي د پښتونستان د ازادئ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتنې په اساس کافي نه بولم."

ـ ښاغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل: " از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتوانـد کـه چه پالیسـی عملـی در قبـال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.

جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."

ـ ښاغلی فخرالدین د تیوري وکیل: " بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.

از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

ـ ښاغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل: " باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."

ـ ښاغلی بهاوالحق مریانی دوازي خوا وکیل: " تاسو پخپله تنگ لاره کښي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو توکي کړيدي او يا دا چه واقعا ستاسو د کابينې درك او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسايلو په باره کښي همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمایندگان به څنګه وکولای شي وزیرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."

ـ ښاغلی غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل: " گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

ـ ښاغلی عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل: " تاسو غونـدي هوښیار سړی دا درونـد او غیر قابل تحمل بار ته څرنګه تن ورکـوي او په کومو شرایطو د دي خدمتګذارئ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملګرو په مصلحت انتخاب کړل.

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادی، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفهء قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم."

ـ ښاغلی دستگیر د شاه جوی وکیل:" تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبرې يوازې زمونږ خبرې دي او يا خو د بل چا لـه خوا را ښودل شويدې دا خبرې زمونږ په بانډو، مسجدو او ټولنو کښې هره ورځ گرزي راگرزي. منم چه د خبرو ترتيب به ني دا ډول نه وي مگر په لنډه لنډه او حکمي توگه زمونږ خلك داسې وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنيو چپاولگران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښې نفاق او شقاق، تفرقې او بدبينـې اچوي څو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سياست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووايي: مونږ نور نه غوليږو، پر چا باور نلرو، پر هيچا اعتماد نشو کولای. د دې غير قابل انکار واقعيتونو په درك کولو سره سره که چيرې زه تاسو او ستاسو ملگرو ته د اعتماد رايه درنکړم نو به څه وکړم؟"

ـ ښاغلی محمد شاه رحمتيان د هرات د ښار وکيل:" اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینگونه کارهای مهم از شما ساخته

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمي خالی از محتویات ملی و مترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ ښاغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ ښاغلی وزیر محمد ځدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تګ لاري ته ښه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی ځکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمينځ تضاد واقع دی.

ـ ښاغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ ښاغلی شهنواز خروتی د غزني د کوچیانو وکیل: "څرنګه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دې د پښو لاندې کو (مقصد ئې کوچیان دي)."

ـ ښاغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچی وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غواړم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ ښاغلی شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانئ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتئ او محافظه کارئ محکوم شویدي. د خلکو پیشګوئي په هماغه لومړئ مرحله کښې درسته ثابته شوه ځکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګ لاره د پخواني حکومت له تګ لارې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه

د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

د ژبو فیصله

د اساسي قانون په دریمه ماده کښې پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې ګڼل شوي او د دې مادې تطبیق دا ایجابوي چه پښتو هم لکه دري د دفتر او دیوان ژبه شي او په رسمیاتو کښې دواړه ژبې بې له تبعیض او امتیازه مساوي حق ولري.

د اولسي جرګې د پنځه اتیا وکیلانو پیشنهاد چه د مامورینو د قانون په (۷) ماده کښې د دواړو ژبو زده کړې او سواد د ماموریت د شرط په حیث شاملوي او یوازې یوه رسمي ژبه کافي نه ګڼي په حقیقت کښې د اساسي قانون دغه حکم ته د عمل ساحه پیدا کوي.

مګر دا پیشنهاد د یو شمیر وکیلانو له شدید عکس العمل سره مخامخ شو او دې احتجاج په داسې وخت کښې د شورې له تالار نه د عمومي جلسو جنازه په اوږو کړه چه د استیضاح جلسې شروع شوې وې او اولسي جرګه له حکومت سره د معارضې او مبارزې په حال کښې وه.

استیضاح که له خورو لاندي شوه دومره مهمه نه ده مګر د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسي بحراني حال کښې د وکیلانو فوري او جدي توجه نه شدید ضرورت او د عمومي جلسو انعقاد ته مبرم احتیاج لري

د محترمو وکیلانو دغه سوړ او تود جنګ او پارلماني رکود په ولسي جرګه کښې دننه محصور پاتې نشو او هنګامه ئې دباندې په ځینو ازادو جرایدو کښې په ډیر شور و زور منعکسه شوه او په لومړي سر کښې ځینو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب رنګونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونین او له تعصبه ډك د نفاق او شقاق اور بلوونکی وګاڼه مګر دا فکر ئې ونکړ چه وینې په وینو نه مینځل کیږي او تعصب په تعصب نه ورکیږي.

که څوك دا طفائیې په حث د اور د وژلو اراده لري باید اوبه پرې وشیندي. د پټرولو په شیندلو یا په لاړو توکولو باندې اور نه مړ کیږي. زمونږ ځینې ناشرین د دې په ځای چه په سړه سینه د منصف او حکم په حیث د حل لاره ولټوي یا اقلا د جنګ سړولو د پاره د ناصح دریځ اختیار کړي په ډیر عصبانیت میدان ته راووتل او خلاصوونکی له تښتونکی څخه ډیر تاوده دي.

د همدغه عصبانیت په تقاضا ځینې داسې یو اړخیز پاروونکې مقالې خپرې شوې چه د منطق او استدلال ډیره نیمګړتیا بلکه مغالطه پکښې له ورا ځلیږي. یوه مقاله د روزګار په (۸۶) مسلسله ګڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل مهم اجتماعی است که میتوان انرا با حسن نیت و تفاهم حل کرد) دې مقالې د تحریك جنبه نه درلوده او لیکوال په حسن نیت د تفکر له مخې د یوه منصف په حیث په موضوع کښې وارد شوی و.

مګر ځینو نورو جرایدو خلك جبهه ګیرۍ او مقابلې ته راوبلل او د دغه مقدس جهاد دپاره ئې سنګر نیول د دې وخت فرض عین وګاڼه.

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد يو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمينځ عداوت او خصومت پيدا کوي او د افغانستان تماميت ته خطر پيښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښې د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتماً حل و فصل غواړي اوالی الابد په دغه حال نشي پاتې کيدی.

غير له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي ګڼلي نورې ژبې هم په افغانستان کښې ويونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوري په همدغه دوره کښې د اعتماد په غونډو کښې ډيرو وکيلانو د ازبکي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقې په بنا د ملي وحدت په ضد نه ګڼله بلکه د اتحاد او ورورۍ ساتلو وسيله ئې ګڼله خکه ئې هر چا تائيد کاوه او بالاخره د اکثريت په غوښتنه د افغانستان په راډيو کښې نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتاً د قناعت وړ ده او بنايي چه په اينده کښې کافي ونه ګڼل شي او تدريجاً ابتدايي تعليمات په ځينو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسميت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړی په عمل کښې تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبيق شوی او ضرورت دا ايجابوي چه په فرعي قوانينو کښې د پښتو رسميت واقعيت پيدا کړي او شکل و صورت طرز او طريقه ئې تثبيت شي. دلته ځيني مهم سوالونه پيدا کيږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

يو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسميت يعني څه؟ که يو دري زبان چه په پښتو نه پوهيږي يوه رسمي مقام يا شخص ته په رسمي چارو کښې مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږيږي مطلب به څنګه حل شي؟ ايا هغه ويلی شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفيت نه لرم

چه نا په دري ژبـه پـوه کـړم یـا زه پـه دري نـه پوهیـږم تـه بـاید پـه پښتـو راسره خبرې وکړې

همدارنګه کـه یـو پښتـون پـه دري نـه پوهیـږي او یـو رسـمي دفـتر تـه د رسـمي کـار د اجـراء د پـاره ورځي هغـه دفـتر بـه مکلـف وي چـه د ده پـه مطلب ځان پوه کړي او د ده په ژبـه د ده قنـاعت حـاصل کـړي کـه نـه؟

هغـه اشـخاص چـه رسـمي مـامور د دواړورسـمي ژبـو پـه زده کـړه مکلف نـه ګڼي او د یـوې رسـمي ژبـې پوهیـدل د مـاموریت د پـاره کـافي بولـي دغـه سـوال تـه څه ځواب لـري او دا مشـکل څنګه حـل کـوي؟ پـه یـوه مملکـت کـښې چه اداره د اساسـي قـانون د (۱۰۸) مـادې پـه حکـم د مرکزیـت پـه اصـل اتکـا لـري او مـامورین لـه مرکـز څخـه ولایـاتو تـه مقرریـږي او لـه یـوه ولایـت څخـه بـل تـه بدلیـږي کـه د دولـت مـامور پـه دواړو رسـمي ژبـو پـه زده کـړه مکلف نـه وي نـو بیـا بـاید د افغانسـتان ټول خلـك د دواړو رسـمي ژبـو پـه زده کـړه مجبـور شـي یـا دا اصـل ومنـو چـه حاکمـه طبقـه بـاید پـه داسـې خلکـو حکومـت او امریـت ولـري چـه د هغو په ژبـه نـه پوهیـږي او هیـڅ مفاهمـه ورسـره نلـري.

کـه څوك دا وایـي چـه پـه پښتـو منـاطقو کـښې دې حاکمـان او مـاموران پښتانـه وي او پـه دري منـاطقو کـښې دې دري زبـان مقرریـږي دا تجویز که څه هم ټول مشـکلات نـه حـل کـوي بیـا هـم قـانوني فیصلـې تـه ضـرورت لـري او دا فیصلـه هغـه وخـت مینـځ تـه راځي چـه د وکیلانـو دغـه راز پیشـنهاد مطـرح شـي او اکـثریت ئـې پـه همدغـه ډول تصویـب کـړي

په یوه هیـواد کـښې چـه قانونـا دوه ژبـې رسـمي وي او عمـلا یـوه ژبـه عـام و تـام رسـمیت ولـري او بلـه د تطبیـق پـه سـاحه کـښې بـې برخـې وي یـا ئې برخـه ډیره ناچیزه وي مثـال بـه ئـې داسـې وي لکـه یـو جـرګ چـه پـه یـوه پښـه ولاړ وي او سړی وایـي چـه (مرغ مـن یـك لنـګ دارد)

کـه ښه عمیـق او دقیـق فکـر وکـړو دلتـه اصلـي سـوال د اساسـي قـانون د (۳) مـادې تطبیـق او تعمیـل دی، چـه بـاید دواړه رسـمي ژبـې پـه رسـمیاتو کـښې برابـره برخـه ولـري او تبعیـض و امتیـاز لـه مینـځه لاړ

شي د پښتو ويونکي او دري ويونکي وروري او ملي اتحاد دمساوي حق په ورکولو تحقق پيدا کړي او د اجتماعي عدالت په قبولو د مليت اساسي قوت ومومي که څوك بل راز فکر کوي او د سوه مشکل حل کول د بل مشکل خلق کول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګنۍ تعبيروي ښه نه کوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او سکه او ناسکه پکښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري کار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوی دی.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم کار توقع له دغسې شورى نه له زاړو څخه کټوري غوښتل دي.

د څو کالو تجربې دا ثابته کړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضو قراردادونه او دبانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس کښې پرې مياشتې او کلونه تير شوي او په هر ټکي باندې د مکررو بحثونو په مدوجزر کښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او کله چه له ډيرو شخړو او ډير ځنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس کښې له ډيرو تغيرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوي او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

: همدغه ځنډونو، بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د تيرې دورې په سر کښې ئې کار شروع شوی و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو کښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين کښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه کښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې درون کار لا شروع شوی نه دی، د اينده کال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

انتخابتو نیریږي دا امکان هیڅ نه لیدل کیږي چه ولسي جرګه په دې دوره کښې د مامورینو قانون پای ته ورسوي او د کل په حیث نې تصویب کړي بلکه په یقیني ډول ویلی‌شو چه دا نیمګړی کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرګه له سره رانیسي او بالاخره بیا له دغسي جرګې نه بلې جرګې او له هغې جرګې نه مختلط انجمن ته د ځنځې په تنګ انتقال کوي مګر د نافذ کیدو انتظار ئې د حضرت ایوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولایتي جرګو قانون، د ښاروالیو قانون او ځینې نور قوانین د دې مدعا ډیر ښه شواهد او اسناد دي چه هیڅوك ترینه انکار نشي کولی.

د دغو واقعیتونو په نظر کښې نیولو سره سړی حیرانیږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانیت راپاروي.

یو اغاز چه انجام نلري او بې نتیجې وي ولې به څوك پرې خپه کیږي یا خوشحالیږي.

د شورى په تیره دوره کښې به په ځینو مواردو کښې وکیلانو فکر کاوه چه زمونږ تصویبونه او فیصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډیره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې ترمینځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنګونه شروع شوه او په ډیرو چیغو او عصبانیتونو به غاړې تمپې شوي او د غاړو رګونه به وپړسیدل، مګر اوس هغه کسان چه تیر نه هیروي په دې ښه وپوهیدل چه هغه عصبانیتونه څومره بیځایه و او هغه بې نتیجې مجادلې څومره بیهوده او طفلانه وې. په همدغسي مواردو کښې سړی ویلی شي وروستیه عقله که رومبی وای

ترڅو چه سیاسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثریت لري د شورى په دواړو جرګو کښې د فیصلې قدرت او د خپلو تصویبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسي مهمو مسایلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سیاسي جریان تقاضا وي.

خوږ چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لږ غونډي اشنا وي او د اداري اجرااتو پـل ئـې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست په اصول اساسي کـښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغـه اصل لـه مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء لـه مینځه وړل مصلحت نـه دی [1]

مصلحت نیست کـه از پـرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

افغان جریده، لومړی کال. ۴۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه.
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه